

СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ТЕЛAVСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯКОБА ГОГЕБАШВІЛІ
УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ «ТКУМА»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ НИКАНОРА ОНАЦЬКОГО

МАТЕРІАЛИ

всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції
«Національна безпека України в освітній сфері:
виклики, цінності, досвід»

Суми - 2022

Рекомендовано до друку Вченою радою КЗ
Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 11 від 02 грудня 2022 р.)

Редакційна колегія:

С.В. Драновська – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри СГО;
Н.В. Дудко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри СГО;
Ю.О. Нікітін – доктор історичних наук, професор кафедри СГО;
Ю.В. П'ятаченко – старший викладач кафедри СГО.

Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід:
збірник наукових статей / За заг. ред. С.В.Драновської. – Суми, 2022. – 180 с.

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід», що розкривають теоретичні та практичні аспекти особливостей формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді в умовах НУШ; висвітлюють значення національно-патріотичного виховання молоді в умовах гібридних воєн епохи глобалізації; представляють краєзнавчі аспекти моделювання національно-патріотичного виховання здобувачів освіти в умовах російсько-української війни, деякі питання національно-культурної ідентичності українців в умовах постколоніального суспільства, а також розглядають «уроки» Григорія Сковороди в освітньому хронотопі постмодерної України.

Конференція проводилася за ініціативою КЗ Сумський ОППО з метою обговорення проблем національно-патріотичного виховання здобувачів освіти та формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді в епоху глобалізації.

Представлені матеріали розраховані на широке коло читачів.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Матеріали друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

ЗМІСТ

Артюх В'ячеслав Олексійович ПРО УПРАВЛІННЯ ІСТОРИЧНОЮ ПАМ'ЯТТЮ В ЧАСИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	7
Бескорса Ольга Андріївна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ГУМОРУ.....	11
Бібік Людмила Іванівна ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ В ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ «КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА».....	14
Браткова Галина Миколаївна СТАН СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ).....	20
Бутенко Лариса Григорівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	23
Гончаренко Людмила Вікторівна ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ПОГЛЯД СУЧАСНИКА З ВІРОЮ В МАЙБУТНЄ.....	27
Горбачова Юлія Миколаївна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ....	33
Драновська Єлизавета Олегівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОХАННЯ У ТВОРЧСТІ НІНИ БАГАТОЇ.....	39
Драновська Світлана Вікторівна ООНВЛЕНІ ПРОГРАМИ З ПРЕДМЕТУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТОВІ ТА ЦІННІСНІ АКЦЕНТИ.....	43
Дудко Наталія Василівна МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	46

Жила Олена Михайлівна АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	51
Бушанова Тетяна Анатоліївна, Зарва Світлана Валентинівна ФЛЕКСАГОНИ «УКРАЇНА – МОЯ НЕНЬКА!» - ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПАПЕРОВА ОБ'ЄМНА ІГРАШКА- АНТИСТРЕС ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ.....	53
Іванов Станіслав Володимирович РОЗВИТОК ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	57
Казимирчук Людмила Михайлівна ДУХОВНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	61
Камишанська Віталія Олексіївна, Русанова Ольга Іванівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ П(ПТ)О.....	65
Кириченко Ганна Іванівна РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	70
Кириченко Олександр Вікторович ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	75
Костенко Ольга Олександрівна ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	79
Кривоконь Сніжана Федорівна ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ	86
Кузнєцова Лариса Миколаївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА.....	90
Куренкова Анна Володимирівна ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	95

Лисий Ігор Едуардович ПРОЄКТ «ПАМ'ЯТАЄМО ГЕРОЇВ» ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ КРАЮ.....	98
Малахова Ірина Ігорівна СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ НУШ.....	101
Мартиненко Тетяна Валеріївна ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	105
Нечваль Ірина Миколаївна СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У КЗ СОР «ЛЕБЕДИНСЬКИЙ ФАХОВИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ ПРОФЕСОРА М.І.СИТЕНКА» В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	109
Нємцева Світлана Миколаївна РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ АРТ – МЕТОДІВ.....	112
Ніколаєнко Ольга Олександрівна ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	118
Охрименко Діана Владиславівна ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	121
Півень Маргарита Григорівна ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ...	124
Плішова Олена Анатоліївна СУЧАСНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	132
Сергієнко Наталія Василівна, Мар'єта Олексій ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ДІЄВИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ Й САМОУТВЕРДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВТРАЧЕНОГО ХРАМУ ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ М. СУМИ).....	135
Стрельцова Ірина Миколаївна МОВНА ГІГІЄНА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	140

Стукалова Тетяна Георгіївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВИМІР ДУХОВНОСТІ СУЧАСНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ.....	143
Тараніна Катерина Михайлівна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ШЛЯХОМ УЧАСТІ У БЛАГОДІЙНИХ АКЦІЯХ, ВОЛОНТЕРСЬКІЙ РОБОТІ В м. СУМИ.....	147
Третякова Олена Василівна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	151
Фесько Олена Василівна ТВОРЧІСТЬ Г. С. СКОВОРОДИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ, УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	155
Хоменко Віталій Олексійович ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ.....	160
Чернушенко Ніна Миколаївна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	166
Шеденко Ніна Володимирівна ЛІТЕРАТУРНИЙ СТЕНДАП ТА УЧНІВСЬКИЙ МУЛЬТФІЛЬМ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ «УРОКІВ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	172
Ямпольська Лариса Миколаївна ІСТОРІЯ ЧЕРЕЗ ОПЦІЇ ВІЙНИ ТА МИРУ: З ДОСВІДУ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ.....	176

Артюх В'ячеслав Олексійович,
кандидат філософських наук, доцент,
незалежний дослідник,
м. Суми

ПРО УПРАВЛІННЯ ІСТОРИЧНОЮ ПАМ'ЯТТЮ В ЧАСИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Нація існує в часі, а, отже, постійно творить свою історію. Історія – це пам'ять нації. Усвідомлена членом нації «своя історія» є важливою складовою його національної ідентичності. В критичні для нації часи (а однією з таких критичних для неї точок є війна) активізуються процеси, пов'язані з «*допомогою*» образів минулого сьогоденню, а значить і з привнесенням нових смислів в історичну складову національної ідентичності. Тут будемо виходити з того, що ці процеси в суспільстві не відбуваються спонтанно; є певні сили, що намагаються їх організувати, які ми назвемо *владними структурами*. І це не лише держава, але й ті структури, що в цих умовах присвоїли собі право коригувати зміст образів минулого і наявність об'єктів пам'ятання (політичні партії, групи активістів, релігійні організації тощо). Їх діяльність можна назвати звичним терміном – історична політика. У цій доповіді я спробую вказати як саме (якими способами) владні структури впливають на колективні шари пам'яті, створюючи новий зміст минулого для засвоєння і відтворення його носіями національної ідентичності. Як буде він засвоєний, з якою специфікою і чи буде взагалі – це вже інше питання.

Під історичною пам'яттю ми будемо розуміти специфічний вид пам'ятання минулого, в якому акцентується увага не на пригадуванні якихось подій з особистого життєвого досвіду, тобто не з того, що людина особисто пережила, а з шарів колективної пам'яті індивіда. Під колективною пам'яттю ми будемо розуміти пам'ятання, обумовлене соціальними рамками. Це те що ввійшло у нашу свідомість за допомогою соціалізаційних практик (наприклад, через систему освіти з її курсами історії) чи у зв'язку з входженням у різні соціальні групи (наприклад, національну) зі скріплюючими структуру таких груп міфами і в чому ми, зрозуміло, особисто участі не брали, але воно все одно *знаходиться в межах* нашого досвіду. Тобто, на саму специфіку пригадування впливають певні суспільні потреби та й реконструюється воно завжди під тиском цих потреб (детальніше: [2]). Можна сказати, що пригадування якихось фрагментів минулого – це робота по перетворенню цього минулого і пристосуванню його до потреб сучасності, щоб воно, врешті, відповідало її колективним запитам. І тому людина завжди може *увидіти* свою причетність до тих проминулих подій, учасником яких вона не була, але вони все одно переживаються нею як її *власне* минуле. Ось так зрозуміла індивідуальна історична пам'ять як вияв колективної компоненти пам'яті й повинна постати об'єктом організації в потрібному напрямку історичною політикою. Так, як

зміст та межі пам'ятання конструює у найзагальнішому вигляді соціум, то, у нашому випадку, мова йде про зміни запитів попереднього соціуму (довоєнного) сучасним.

Вкажемо також на специфіку сприйняття образів минулого на рівні історичної пам'яті, бо вона багато в чому відрізняється від тих способів, через які з минулим «працює» наукова історія:

а) Історична пам'ять функціонує на рівні *неспеціалізованої свідомості* пересічної людини, а наукова історія – це, насамперед, область *професійної* роботи з минулим, в основі якої лежать певні наукові методи та прийоми (наприклад критика історичних джерел).

б) Історичною пам'яттю минуле завжди реконструюється в залежності від теперішнього бачення стану нації. Пам'ять завжди сучасна, пригадані на вимогу сучасності образи минулого виконують роль своєрідних «милиць» для її підтримки. Тому факти минулого прочитуються крізь призму *контексту сучасності*, а не того контексту, в межах якого вони творилися. Така пам'ять – завжди актуальний феномен сучасності, можна сказати, що через неї здійснюється постійний зв'язок індивіда з постійною сучасністю. Наукова ж історія, дотримуючись своїх правил вивчення минулого, намагається подати історичні події та їх значення у *тогочасному*, тільки їм притаманному контексті, що й дозволяє потім стверджувати про їх правильне зрозуміння.

в) Історія – це, насамперед, критична робота з першоджерелами. Якщо це історичний факт, то його наявність може бути перевіреною через звертання до таких першоджерел (прийом верифікації). Як наслідок, у більшій чи меншій мірі зреалізовується принцип «істинісної настанови» історичної науки, що її ще Леопольд фон Ранке озвучив приблизно так: мета історії – дослідити «як тоді воно було насправді» [1, с. 68]. Для носія історичної пам'яті питання «як воно було насправді?» постає у вигляді – «що *значить* якийсь фрагмент минулого для мене?». Крім того, інформація про минуле сприймається некритично, через просту довіру до авторитету її джерела. В результаті постає образ «нашої правдивої історії», яку треба з необхідністю захищати від посягань наших ворогів, а якщо й рефлексувати над її змістом, то лише в межах наперед заданої ідеї істинності щодо цього змісту. Для підсилення дієвості така «правда» ще й сакралізується та міфологізується.

г) Саме тому науковці вважають, що образ минулого, добутий із застосуванням специфічних норм і цінностей професійної діяльності історика має абсолютну перевагу над тими образами, що побутують на масовому рівні індивідуальної свідомості. Ніхто не заперечує, що зараз історична пам'ять широко послуговується даними історичної науки, більше того, наука – це часто й єдине джерело для поповнення її новим змістом. Бувають, звичайно, випадки, коли дані історичної науки побутують в незмінному вигляді і на рівні історичної пам'яті, але в більшості випадків, вони можуть бути *використаними* лише через процедуру *доопрацювання*: через спрощення, тобто через відбір з усієї сукупності фактів невеликої їх кількості з точки зору актуалій сьогодення;

через надання нових смислів самим фактам; а то й просто через їх нове вигадування.

д) Отже, наукове знання про минуле, лише через *пониження* у статусі наукового, тобто перетворене в історичну пам'ять (будучи спрощеним і наповненим національно-ідентичнісними смислами), може виконувати свої функції в межах історичної політики.

Передбачається, що правильно підібрані образи національного минулого в колективних шарах пам'яті членів нації стають джерелом сили для подолання нею проблемних моментів у сьогоденні. Це з одного боку. З іншого, їх «насадження» *виключає* дію (вплив) протилежної, російсько-советської моделі історичної пам'яті, яка в умовах війни сприймається як принципово чужа, ворожа контрпам'ять. І українські образи такою контрпам'яттю не можуть не бути проінтерпретовані негативним чином. Але українець не в змозі жити у спільноті, відчувати і називати себе її членом, коли сама спільнота у свідомості інших наділена негативними конотаціями та ще цей *інший* і намагається, щоб вони були сприйняті як свої.

Отже, управління образами минулого виконує такі функції:

- а) сприяє консолідації нації в умовах війни;
- б) мобілізує на боротьбу з ворогом;
- в) посилює ідентифікацію індивідів з нацією;

г) через сконструйований аргумент минулого легітимізується і виправдовується наш сьогоденній колективний інтерес в ситуації боротьби з російськими інтересами.

Пам'ять управляє як *пригадуванням*, так і *забуттям*. Історична політика якраз і намагається підкоригувати і момент пригадування, і момент забування – це така собі своєрідна діалектика пам'ятання/забування [1, с. 17].

Що повинно *пам'ятатися* з точки зору сучасних національних інтересів? Найзагальніша відповідь: все, що актуалізує *українську особність* у минулому, особливо ж меморіалізується державницька традиція. Тут проблеми виникають у випадку тих домодерних часів, коли української ідентичності ще не існувало, а значення українськості крізь призму сучасного контексту на ті часи історичною політикою вже «накинуто». Наприклад, «український» князь Костянтин Острозький або «українець» Микола Гоголь. Хоча, неузгодженість з проминулою реальністю, що виникає від перестановки історичних контекстів (древнього на сучасний) помічається тут хіба що науковим типом свідомості.

При конструюванні нової моделі історичної пам'яті важливу роль відіграють свята, відзначення ювілеїв, пригадування скорботних моментів, що активізують у національній свідомості знакові події минулого як в кризові, так і в звичні періоди життя нації. На перше місце виходить культивування:

а) героїчних моментів національної історії, особливо фактів українських перемог над Росією;

б) трагічних моментів (скорбота, траур). Націю скріплює й надає їй сили не лише героїка, а й факти травматичного минулого (навіть поразки).

Забуття всіх історичних образів, потрактованих як ворожі, є не менш важливим для сучасної історичної пам'яті, ніж пам'ятання актуального. Кілька слів про техніку такої сконструйованої ситуації забуття.

а) Найбільш радикальною технікою є пряме *знищення* матеріальних носіїв невігідних смислів. Приклад: знищення пам'ятників як носіїв опредмечених російських смислів чи списування бібліотеками російських книг на макулатуру, бо такі матеріальні носії російських смислів не повинні *провокувати* пригадування. Звичайно, сама ситуація пригадування може виникнути лише тоді, коли перед цим інформація про проминулі події або ж з антиукраїнським смислами у тогочасному контексті, або ж із теперішніми смислами російське=антиукраїнському вже була вкладена у свідомість пересічної людини.

б) *Замовчування та ігнорування* незручних фактів, що мали місце в минулому. Застосування цього прийому передбачає, що реально існуючий факт просто перестають помічати. Як, наприклад, всі історичні факти, пов'язані з спільним творенням великоросами й малоросами Російської імперії. Відносно деяких аспектів минулого разом з інтерпретаціями заборона на їх виголошення може бути навіть підкріплюватися переслідуванням у кримінальному порядку. Пропозиція замовчування може виходити не лише від владних структур, але може бути й мовчанням з боку носіїв російської ідентичності в Україні, які на момент війни просто відмовляються виголошувати свою «історичну правду». Таким чином, замовчуватися можуть як ті аспекти минулого, що насправді мали місце, так і їх російські інтерпретації.

в) *Відтіснення* на маргінеси уваги. Це можуть бути історичні факти, що насправді мали місце і зараз активно використовуються у цій «війні пам'ятей» російською пропагандою. Позбутися їх на рівні історичних документів чи професійних текстів неможливо, але обійти потрібно. Прикладом може бути засвідчене у візантійських джерелах середини X ст. використання слова «Росія» [2, с. 143], яке зараз на рівні української історичної пам'яті відтісняється тезою, що Росією Московське царство розпочало називатися лише з часів Петра I.

г) На межі пригадування й забуття знаходиться і такий популярний у застосуванні історичною політикою герменевтичний прийом як *переінтерпретація*. Переінтерпретація – це надання нових смислів якимось історичним фактам, що приводить до їх переосмислення. Зрозуміло, що старі їх смисли при цьому повинні забуватися. В результаті, ми пам'ятаємо ніби те ж саме, але по-іншому. Яскравим прикладом застосування цього прийому може бути популярна зараз ідея «переписування історії». Щодо матеріальних носіїв невігідних смислів, то застосування цієї методики дозволяє зберегти в основному предмети минулого (архітектурні об'єкти, книги) чи образи історичних діячів при таких різких змінах геополітичного контексту та прийнятті їх з уже новими смислами тими ідеологіями, які ці контексти обслуговують.

Список використаної літератури

1. Ранке Леопольд, фон. Історія романських і германських народів з 1494 по 1535 р. Передмова // Класики історичної науки. Харків: ДВУ, 1929. С. 68–69.
2. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / пер. с фр. С. Н. Зенкина. М.: Новое издательство, 2007. 348 с.

Бескорса Ольга Андріївна,
учитель зарубіжної літератури
Комунальної установи
Сумська загальноосвітня школа
I-III ступенів №12
ім. Б. Берестовського,
м. Суми

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ГУМОРУ

З найдавніших часів і до сьогодення філософи, педагоги та психологи відзначали важливу роль гумору в житті людей. Саме почуття гумору допомагає виживати у сповнені тривоги та негараздів часи. Гумор завжди був невід'ємною складовою існування людини. Та попри це вивченню використання гумору у виховному процесі в українській педагогіці приділялося несправедливо мало уваги. Звичайно, це можна пояснити залишками тоталітарної радянської системи в освіті та науці. Проте європейські та американські дослідники відзначають важливість залучення різних форм комічного у виховний процес у сучасних умовах, адже людина, яка уміє сміятися та не боїться бути смішною, швидше здатна побачити сутність того, що відбувається, і адекватно на нього відреагувати.

Більшість проблем сучасності, які гостро обговорюються науковцями сьогодення (потреби цивілізації, політичні та моральні питання, майбутні кліматичні катаклізми, хвороби століття, прискорення науково-технічного прогресу тощо), доведеться вирішувати саме сьогоденніми школярам. Тож стає очевидним той факт, що талановита молодь – це найцінніша інвестиція в майбутнє. У формуванні у школярів розуміння значущості людської особистості та духовних цінностей важливу роль може зіграти використання гумору у педагогічних цілях. А сьогодні в умовах неспровокованої війни, розв'язаної РФ, особливе місце посідає завдання патріотичного виховання учнів засобами гумору. Адже школа повинна випустити не тільки конкурентоспроможну молодь в інтелектуальному плані, а й виховати повноцінного громадянина України. Ми не маємо права нехтувати національним та патріотичним вихованням. При цьому дослідники схиляються

до думки, що повноцінно сформоване почуття патріотизму притаманне лише зрілій особистості. Відзначений фахівцями ряд рис зрілої особистості включає як обов'язкову ознаку саме почуття гумору.

Постає питання, чи можна виховати патріота своєї країни без почуття гумору та уміння сміятися? На перший погляд, так. Чи можна виховати повноцінну особистість без цих рис? Ні. Підтвердженням цьому є експеримент, який проводили в Німеччині часів Другої світової війни. Німці прагнули створити «чистопородного арійця» – стриманого, холоднокровного, витривалого, здорового. Як бачимо, ця система виховання не передбачала формування почуття гумору. Саме тому під час обстеження дітей-учасників цього експерименту професором Теодором Хелльбрюгге було виявлено, що усі діти були симпатичними, білявими, здоровими та блакитнооокими. Але при цьому вони не вміли сміятися, були байдужими до всього, а їхнє почуття патріотизму деформувалося з прихильності та любові до Батьківщини в сухий обов'язок.

Здатність сміятися означає, крім іншого, здатність бути небайдужим до світу, до інших людей, до всього суцього. Розвинене почуття гумору стає фактором формування гострого розуму, здатного схоплювати сутність, ознакою моральної зрілості, коли людина стає здатною сміятися не лише з інших, а й над собою.

Почуття гумору зовсім не означає, що дитина тільки цим займається, що жартує, розповідає анекдоти. Почуття гумору – це набір певних специфічних навичок, якими необхідно володіти, і які необхідно розвинути в учнях. Виховання почуття гумору в учнів пов'язане з розвитком у них здатності не боятися бути смішним, сміятися з себе, бачити абсурдність ситуації, яка лякає, і контролювати її, підходити з усмішкою до труднощів. Колись Чарлі Чаплін сказав: «Якщо не сміятися у важкі хвилини життя, то можна збожеволіти». Саме сьогодні ця теза набуває особливого значення.

Дитина з розвиненим почуттям гумору має нестандартне, гнучке мислення, адже мета жарту – не просто викликати сміх у класі, групі. Гумор – це спосіб впливу на будь-яку аудиторію. За допомогою гумору можна керувати груповими інтересами, створювати умови для колективних дій та, що дуже важливо, формувати колектив учнів. Адже у народі кажуть, що сміх діє навіть на того, на кого вже взагалі нічого не діє та не впливає.

Психологи вважають, що гумор – це показник морального здоров'я колективу та особистості. І завдання викладача навчити дітей ним користуватися, що є дуже складною та тонкою справою.

Сила сміху саме і полягає в тому, що він, зародившись у глибинах підсвідомості, стає тією емоційною сферою, яка, як відомо, об'єднує людей. Сьогодні надзвичайно важливо згуртувати школярів, прищепити їм почуття відповідальності, навчити любити свою країну, а не просто проживати тут.

Усі ці завдання можна реалізовувати на уроках літератури, адже саме

література має невичерпний багаж гуморесок, фейлетонів, усмішок тощо. Зважаючи на те, що усі гумористичні твори завжди мають неприхований виховний вплив, їх варто використовувати, обговорюючи з учнями на рівні ідей, а також аналізувати засоби комічного. Таким чином можна одночасно здійснювати виховний вплив, а також розвивати почуття гумору, без якого, як ми уже зазначали, неможливе повноцінне становлення особистості школяра.

Український гумор відрізняється своєю гостротою та зболеністю. Часто літературні критики називають його «сміхом крізь сльози», адже більшість гумористів були або репресовані, або їхня творчість перебували під заборонаю. Але гострий та дошкульний український жарт проривався крізь заборони та багнети. Саме тому гуморески та усмішки мають значний виховний потенціал.

Варто відзначити, що найчастіше гумористичні твори розраховувалися на пересічного читача, тому дуже рідко мають завуальований підтекст. Тож їх виховна спрямованість є явною і її використання на уроці не вимагає спеціальної підготовки учнів.

Наприклад, учні емоційно реагують на усмішку Остапа Вишні «Чукрен та чухраїнці», у якій видатний гуморист висміює комплекс меншовартості українців та добровільне приниження своєї культури, її знецінення. Важливо пам'ятати, що використання гуморесок на уроці повинне супроводжуватися їхнім аналізом та роботою із засобами творення комічного ефекту.

Сучасні діти, які переживають воєнне лихоліття, гостро реагують на гуморески патріотичного спрямування. Саме тому завдання учителя пояснити, що автор тому й обрав жанр усмішки, щоб показати читачеві, як смішно виглядає спроба самозречення своїх коренів та культурної спадщини. Необхідно акцентувати увагу, що гумористична форма обрана спеціально, щоб кожен розумів комізм ситуації, а не її трагізм, і прагнув змінюватися.

Як ми уже зазначали, гумор має потужний емоційний вплив на школярів. Тому в гумористичній формі з ними потрібно говорити на серйозні темі. Сучасність вимагає нового підходу до болісних тем. Тому залучення гумору як засобу патріотичного виховання на сучасному етапі є ефективним та виправданим.

Список використаних джерел

1. Васянович Г. Вибрані твори : в 5 т. - Т. 3: Педагогічна етика : навч. посіб. Львів : Сполом, 2010. 420 с.
2. Дудник Н. Гумор як педагогічна проблема. URL https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/24/visnuk_14.pdf
3. Кретьова О. Гумор як педагогічна проблема. URL <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa2/95-96.pdf>
4. Старовойтенко Н. В. Виховання почуття гумору у старших дошкільників та молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2000. 17 с.

Бібік Людмила Іванівна,
педагог-організатор, учитель
зарубіжної літератури,
Стецьківського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів
Сумської міської ради, м.Суми

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ В ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ «КОЗАЦЬКА РЕСПУБЛІКА»

Актуальність патріотичного та духовного виховання юного покоління зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації.

На сучасному етапі розвитку нашої країни, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового покоління українців на основі національних та європейських цінностей.

Покликанням кожного педагога є прищеплення дітям принципів, ідей, форм і засобів патріотичного виховання, наповнення їх не лише змістом духовних цінностей минулого (героїзмом, гідністю козаків, їхніми лицарськими якостями та ін.), а й гуманістичним змістом, шляхетністю сучасних кращих синів і дочок нашого народу, істинних патріотів – творців незалежної Української Держави; виховання в молодого покоління почуття обов'язку і поняття честі; удосконалення особистості не тільки як головної продуктивної сили, а й як активного громадянина України – духовно багатого, морально благородного, гармонійно розвиненого, високоосвіченого, національно свідомого, здатного до саморозвитку і самовдосконалення.

Ідея патріотизму є тим самим стрижнем, навколо якого формується свідомо, активна національна позиція громадян, яка забезпечує і визначає їх готовність до активних дій на користь Батьківщини. Успішна розбудова України, як держави, ґрунтується на вихованні в учнів та учениць духовних, морально-етичних цінностей, любові до своєї країни. Саме тому постала необхідність пошуку орієнтирів для роботи зі школярами на основах національної духовності і самосвідомості, надбаних віками, що мають позачасове значення.

Учнівське самоврядування Стецьківського ЗЗСО як одна із складових виховної системи «Школа розвитку й самовдосконалення» передбачає підготовку здобувачів освіти до життя в громадянському суспільстві, формування готовності відстоювати власну життєву позицію й приймати

правильні рішення, забезпечення знаннями про права й обов'язки людини та вміння керуватися ними, враховуючи зміни сьогодення. В умовах особистісно-орієнтованої педагогіки, запровадженої в нашому закладі освіти, кінцевою метою самоврядування є виховання національно свідомого, відкритого до демократії, соціально активного громадянина, який критично мислить і толерантно ставиться до поглядів інших учасників освітнього процесу.

Діюча модель учнівського самоврядування (схема 1) була створена в 1993 році та вдосконалювалась згідно вимог часу. В основі моделі – устрій дитячо-юнацького об'єднання «Козацька республіка», яка є осередком Українського дитячо-юнацького товариства «Січ» і його найменшою структурною одиницею – куренем. На чолі Куреня в «Козацькій республіці» стоїть курінний отаман, який керує життєдіяльністю об'єднання, скликає Курінну Раду та Курінну

Старшину (фото 1) ,

виступає від імені Куреня. Курінь

умовно ділиться на дві сотні – „А” та „Б”, на чолі яких – сотники. Вирішують

будь-яке інше питання, прийняте

до розгляду Курінною Радою. Сотня

поділяється на десятки (класи). На чолі – десятники.

Із метою організації

індивідуальної роботи десятків

ділиться на рої (ройовий). Найвищим

керівним органом у Курені є Курінна Рада. Вона

скликається два рази на рік, схвалює Статут

Куреня, вносить до нього зміни та доповнення, визначає

основні напрямки діяльності та завдання, обирає

терміном на два роки Курінного отамана та Курінну

Старшину. До Курінної Ради

входять: Курінна Старшина (отаман, писар, осавул, суддя, хорунжий, сотники, обозний, скарбник).

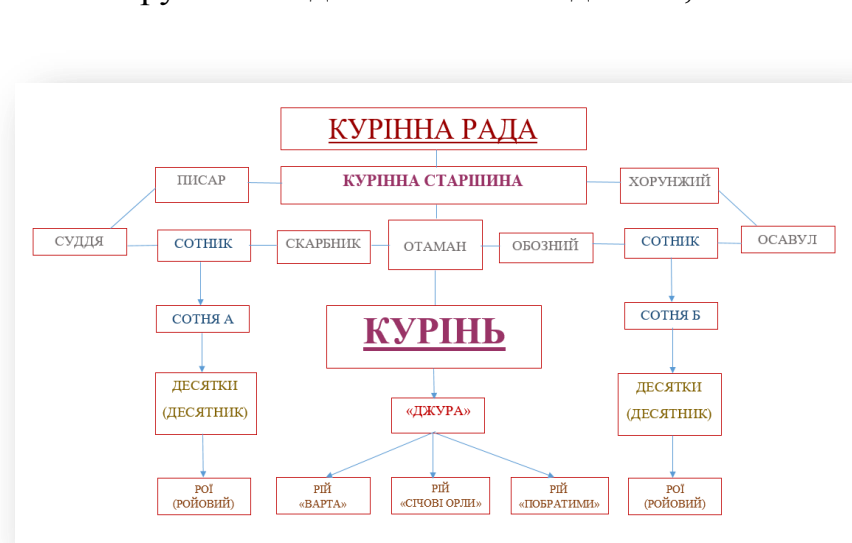

Фото 1. Курінна Старшина

входять: Курінна Старшина (отаман, писар, осавул, суддя, хорунжий, сотники, обозний, скарбник). Писар веде діловодство Куреня, керує роботою шкільного медіацентру „Вісті з Куреня” (радіо Kozak-FM, газета „Шкільні теревені”, інформаційний стенд #школа#світлини). Осавул очолює Службу контролю (чергування по школі, дотримання учнями шкільного Статуту). Суддя

контролює роботу шкільного профілактичного штабу „Діти й закон”. Усі виконують доручення Курінного отамана в межах своїх повноважень. У 2017 році до Куреня Козацької республіки доєдналися три рої Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»): „Соколята” (молодша школа), „Січові орли” (середня школа), „Побратими” (старша школа) (фото 2).

Курінь «Козацька республіка» – це Велика Гра, у якій виховується лицар-козак, розумний, сміливий, сильний, добрий і веселий. Ця Гра триває місяці й роки, її правила врешті стають для дитини способом життя, а якості, притаманні козацькому ідеалу, у якійсь мірі стають якостями характеру дорослої людини.

Шкільне самоврядування Козацької республіки в Стецьківському ЗЗСО направлено на залучення кожного учня в загальні справи, пошук і творчість.

Основні форми та методи роботи самоврядування спрямовані на розвиток знань головних питань історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань, сучасних ЗСУ, визвольних змагань та боротьби за незалежність; культури та побуту українців; їх обрядів, традицій, звичаїв, свят; вивчення основ українського звичаєвого права, самоврядування, самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків), військової підготовки та стрільби; засвоєння основних аспектів занять фізичною культурою та спортом, бойових єдиноборств, головних видів тактико-технічних дій на місцевості, надання долікарської допомоги, тактичної медицини, проведення рятувальних робіт, туризму, спортивного орієнтування, таборування; вивчення санітарно-гігієнічних норм, правил особистої гігієни та

Фото 2. Рій «Січові орли»

безпеки життєдіяльності під час занять, рейдів-походів, таборувань, змагань.

Кожен ранок для освітянської громади Стецьківського ЗЗСО починається з радіолінійки. Учасники шкільного медіацентру щоденно готують випуск новин на радіо „Kozak-FM”: ознайомлення з визначними датами, цікавою тематичною інформацією,

привітання з Днем народження, оголошення акцій, флешмобів, результатів різноманітних конкурсів, проєктів, олімпіад, виконання Державного гімну України. Протягом дня лунає українська сучасна музика. А по телевізору учні мають змогу дивитися різноманітні тематичні ролики. Це все робота членів шкільного самоврядування, які кожного дня дарують усім позитивні емоції та почуття патріотизму.

Із 24 лютого 2022 року розпочався новий відлік часу для козаків та берегинь Куреня «Козацька республіка». Для спілкування, підтримки та

передачі інформації між учасниками діють спільноти в Telegram-каналі та на освітній платформі Microsoft teams. Із самого початку вторгнення ворога на нашу землю, учні та учениці чітко окреслили свою позицію справжніх патріотів та вирішили не припиняти своєї діяльності та вчитися жити в нових умовах.

Наші діти – постійні учасники засідань обласної школи «Лідер», де вони заохочуються до оволодіння теоретичними і практичними навичками лідерства.

З метою поширення позитивного досвіду роботи лідерів шкільного самоврядування та розвитку лідерського, організаторського, виявлення первинного рівня знань старшокласниками свого особистого лідерського потенціалу випробували себе в міському конкурсі «Кращий лідер року». У результаті: номінація «Відеопрезентація «Я + цікава справа» - призери, номінація «Есе «Знаємо – діємо» - переможці. Отримали нагороди та екосумки.

В обласному етапі Всеукраїнського конкурсу робіт юних фотоаматорів «Моя Україно!» маємо призові місця.

Школярі взяли участь у Всеукраїнському проєкті із психологічної підтримки дітей та підлітків «Сила всередині» за ініціюванням тренінгової компанії «Академія гри» та інформативній підтримці ГО «Цей світ для тебе», ГО «Батьківська Спілка» та ГО «Міжнародна асоціація Ігротехніків, Гейміфікації та Ігропрактики». Головна мета: переключити (відволікти) від розмов та ігор про війну; навчити усвідомлювати та застосовувати свою внутрішню силу; створити поле для комунікації та взаємодії у своєму віковому середовищі; надати емоційну підтримку від фахівців психологів у комфортній та зрозумілій для підлітка формі – гри.

У межах фестивалю «Медіасвіт веде у весь світ» з метою активізації шкільних видань і надання учням початкових навичок із журналістики, підвищення медіаграмотності учнівської молоді кафедрою журналістики та філології Сумського державного університету проводився обласний конкурс шкільних видань і юних авторів Сумщини – 2022 на тему «Все буде Україна». Команда нашого медіацентру з газетою «Шкільні теревені» – у призерах. Творча група – серед кращих авторів та з нагородою Товариства польсько-української взаємодії «Контакт».

Джури пройшли анкетування учасників Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), яке проводилося Українським державним центром національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, Головним штабом гри «Джура» з метою виявлення рівня патріотичної вихованості учасників гри «Джура» та активної діяльності в період війни. Найменші козачата (молодша вікова група) здобули перемогу в регіональному етапі Всеукраїнського конкурсу звітів про роботу роїв Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Фото 3. Посвята в козачата

Учасники шкільного самоврядування постійно долучаються до різноманітних благодійних акцій: плетіння маскувальних сіток, виготовлення подарунків, малюнків, оберегів, браслетів для наших захисників. Зокрема, участь у Загальноукраїнській ініціативі «Віртуальна дошка подяки від дітей захисникам України», благодійному забігу на підтримку ЗСУ, акції «Подякуй військовим» з нагоди Дня захисників та захисниць України.

Традиційно, 14 жовтня, у День українського козацтва в Стецьківському ЗЗСО відбувається найголовніше святкове дійство – «Посвята в козачата!» (фото 3). На козацькому колі маленькі другокласники урочисто присягають на вірність Батьківщині та стають юними громадянами Козацької республіки. Цього року святкували подію дистанційно, навіть війна не стала на заваді. Навпаки, додала особливого патріотичного духу.

Ефективність роботи з реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді підтверджує актуальність патріотичного виховання, адже без виховання дітей на історичних старожитностях рідного народу, його героїчному минулому від сивої давнини до сьогодення неможливо виховати майбутнього громадянина демократичної держави.

Продуктивна робота Куреня «Козацька республіка» полягає у визначенні шляхів оптимізації форм і методів військово-патріотичного виховання учнівської молоді на прикладах героїчного минулого українського народу, відродження козацько-лицарських традицій, формування у вихованців навичок з військової підготовки; у поєднанні традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів освітньо-виховної роботи з членами учнівського самоврядування.

Стецьківський ЗЗСО стає сьогодні новою освітньою моделлю, де

формується покоління національно свідомих громадян України. Заклад освіти, який готує молодь до життя в умовах демократії, не може існувати без розгорнутої системи учнівського самоврядування. Дитячо-юнацьке об'єднання «Козацька республіка» – дієва модель досягнення широкого спектру виховних завдань – громадської активності.

Список використаних джерел

1. Берека В. Є. Козаком я мрію бути/В.Є.Берека, І. М.Шоробура//навч.метод. посіб.– Кам'янець-Поділ./Абетка, 2004. – 396 с.
2. Дудар О. В. Залучення національних традицій до сучасної системи виховання/О.В. Дудар//Класний керівник. – 2012. – № 1/2. – С. 22-23.
3. Зелюк В. В. Формування патріотизму, свідомої громадянської позиції та зміцнення моральності учнівської молоді: досвід і проблеми/В.В. Зелюк//Пост Методика. –2009. – № 4. – С.57-59.
4. Пилипенко Л. Теоретичні основи патріотичного виховання в сучасному педагогічному процесі.//Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації».[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oiporpp.ed-sp.net/content/view/1886/15/>.
5. Руденко Ю. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді: монографія/Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – 2011. – 415 с.
6. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. / Ю. Руденко, О. Губко.//МАУП, 2007.
7. Чорна К.І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник/К.І. Чорна//ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.
8. Шевчук В.О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVIII ст./В. Шевчук//Грамота. – 2007. – С. 267-269.
9. Яременко Н., Устич Ю. Методичні рекомендації щодо організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/metodichni_rekomendaciji_shhodo_organizaciji_patriotichnogo_vikhovannja_ditej_ta_uchnivskoji_molodiv_um_ovakh_zagalnoosvitnikh_ta_pozashkilnikh_navchal/40-1-0-6813.

Браткова Галина Миколаївна
методист навчально-методичного
відділу моніторингу якості освіти та
ЗНО Комунального закладу
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
м. Суми

СТАН СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Одним з пріоритетів державної політики та безпеки України є національно-патріотичне виховання. В умовах воєнного стану виховний процес набуває вагомих ознак національного характеру. На сучасному етапі, коли існує пряма загроза втрати державної незалежності, виникає нагальна необхідність посилення національно-патріотичного виховання дітей молоді на основі національних та європейських цінностей.

Сумським обласним інститутом післядипломної освіти було проведено моніторингове дослідження стану організації національно-патріотичного виховання в закладах освіти. Серед респондентів, окрім педагогів та батьків, були 316 учнів 5-6-х та 10-11-х класів із 8 закладів загальної середньої освіти Сумської області. Одним із завдань дослідження було виявлення стану сформованості ціннісних орієнтацій, національно-патріотичної свідомості учнів закладів загальної середньої освіти.

Національна свідомість – це ідентифікація особистості зі своєю нацією, усвідомлення моральних та культурних цінностей, знання історії, традицій, звичаїв народу, усвідомлення відповідальності, спільної долі з долею Батьківщини.

Учням 10-11-х класів було запропоновано обрати найбільш важливі для них життєві цінності. Цінності є інтегративним утворенням у ставленні учня до себе та до інших, відповідальності за вчинки в своєму житті; готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності. Переважну більшість дітей об'єднали такі цінності як сімейне щастя та свобода, самореалізація (обрали по 85% опитаних). Вагомими для більшості опитаних є патріотизм, захист інтересів країни (77%), однак, менше половини учнів (43%) обрали таку цінність як національна солідарність, повага до співвітчизників та лише третина респондентів назвали важливою національну ідентичність, гордість за свою національну приналежність.

Любов до Батьківщини – важлива складова ціннісних орієнтацій і виявляється у сформованості почуття патріотизму. Патріотизм громадян є фундаментом суспільства й держави, духовно-моральною основою їх життєдіяльності та ефективного функціонування. Критеріями патріотизму є

любов, вірність і служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності і суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. У випадку загрози національній безпеці патріотизм проявляється у готовності служити Україні, встати на її захист, визнанні пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими.

Учням 10-11-х класів було запропоновано визначити зміст та установити різницю між поняттями «патріотизм», «націоналізм» і «нацизм». У цілому, переважна більшість респондентів (84%) вірно розуміють, що таке патріотизм у порівнянні з націоналізмом і нацизмом, хоча в одному із закладів третина опитаних учнів плутає ці поняття. Отже, найкраще старшокласники обізнані з поняттям «патріотизм», менше – з поняттями «націоналізм» та «нацизм».

Переважна більшість учнів 5-6-х класів (83%) відповіли, що вони є патріотами; серед старшокласників 67% вважають себе патріотами безумовно, 31% обрали відповідь «швидше так». Далі респондентам пропонувалося зазначити, чому вони так думають. Більшість учнів зазначили, що вони народилися та живуть в Україні; люблять, шанують Україну, уболівають за її успіх; підтримують національні звичаї й традиції; дві третини старшокласників готові ставити інтереси країни вище за особисті, захищати її. Слід звернути увагу на те, менше половини опитаних завжди спілкуються українською мовою (48% учнів 5-6-х та 44% учнів 10-11-х класів). Окрім того, серед старшокласників значно менша частина розуміє патріотизм як активну діяльність, участь у громадському житті країни, наприклад, беруть активну участь у благодійних акціях, займаються волонтерством лише 18 % (рис. 1).

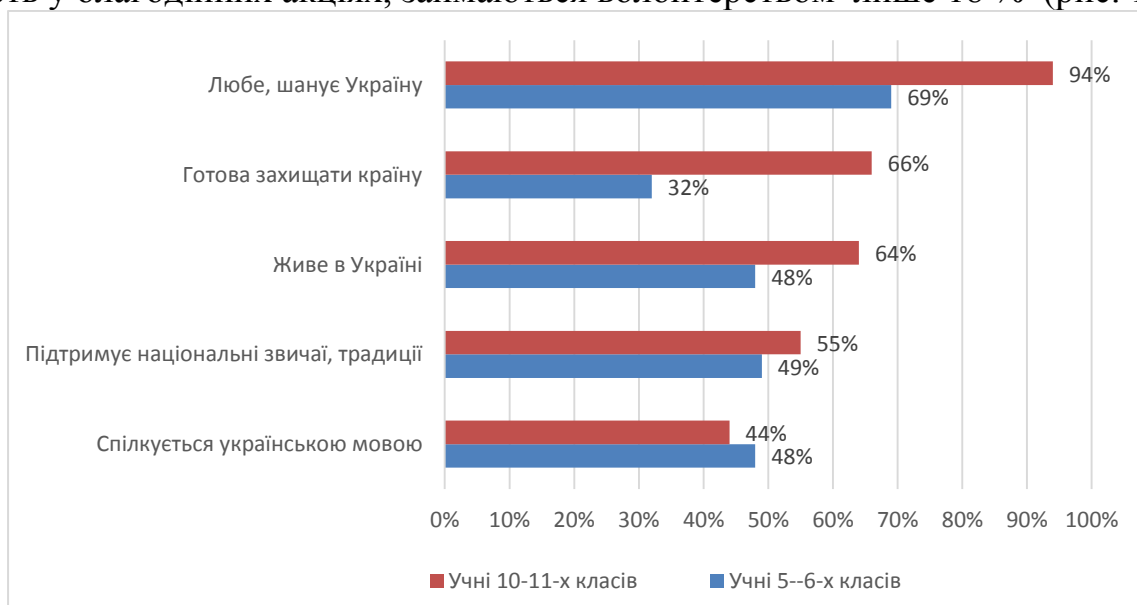

Рис.1. Патріот – це людина, яка...

Усі учні 5-6-х класів та переважна більшість учнів 10-11-х класів (80%) задоволені тим, що живуть в Україні; 67% старшокласників планують і в

майбутньому жити й працювати в Україні; більше половини (56%) зазначили, що людина, яка виїжджає жити за межі України, не може вважатися патріотом. П'ята частина опитаних бажає влаштуватися на тимчасову роботу за кордоном, щоб мати можливість фінансово забезпечити собі в подальшому гідний рівень життя в Україні. Незначна частина опитаних старшокласників (6%) планують жити й працювати за кордоном, у країні, де немає збройних конфліктів; така ж кількість старшокласників відповіли, що їм байдуже, де жити та працювати, головне – бути забезпеченим.

На думку учнів 10-11-х класів, патріотом України не може вважатися людина, яка намагається уникнути військової служби (61% відповідей), виїжджає жити за межі країни (56%), не знає історії України (51%). Патріотизм не асоціюється у старшокласників з активної діяльністю на благо країни: лише кожен п'ятий респондент вважає, що патріот має брати участь у громадському житті країни, працювати на користь країни (рис.2), хоча серед життєвих цінностей 61% опитаних назвали важливою цінністю активну життєву позицію, участь у громадянському житті.

Рис. 2. Патріотом не може бути людина, яка...
(відповіді учнів 10-11-х класів)

Як показало дослідження, найбільший вплив на формування національно-патріотичної свідомості, громадянських позицій старшокласників мають заклад освіти (так зазначили 63% опитаних старшокласників), сім'я (56%) та соціально-політична, економічна ситуація в країні (55%). На вплив засобів масової інформації, інтернет-ресурсів указують 39%; на приклади життя видатних особистостей України, героїв сучасності – 37%.

Учасникам дослідження пропонувалося визначитися із формами проведення заходів патріотичного спрямування, які є для них найбільш цікавими. Більшість респондентів-старшокласників обрали військово-спортивні змагання, збори-походи (67% відповідей), святкування державних та національних свят (66%), зустрічі з учасниками боєвих дій, ушанування сучасних героїв-захисників (63%). Лише 4% опитаних цікавить соціально-

проектна діяльність, участь у добродійних проєктах, тобто власна громадянська активність.

Підводячи підсумки, потрібно зазначити, що в учнів закладів загальної середньої освіти, у цілому, сформовані патріотичні ціннісні орієнтації: учні поважають і шанують рідну країну, уболівають за її успіх; підтримують національні звичаї й традиції. Однак слід звернути увагу на те, що серед старшокласників незначна частина опитаних розуміє патріотизм як активну діяльність на благо країни, участь у громадському житті. Тому варто зазначити, що необхідною умовою підвищення ефективності національно-патріотичного виховання учнівської молоді є, насамперед, використання інноваційних, активних форм роботи з учнями, таких як тренінги, створення соціальних проєктів; важливий безпосередній зв'язок ціннісних орієнтацій із конкретною діяльністю, тобто участь у благодійних акціях, зустрічі з діючими бійцями та ветеранами війни, співпраця із громадськими організаціями тощо.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України / Кабінет Міністрів України // Управління освітою. – 2022. – № 7-8. – С.74-83.
2. Журба К. Національна ідентичність як фактор безпеки. Формування національно-культурної ідентичності особистості, що зростає / К. Журба // Управління освітою. – 2021. – № 1-2. – С.90-92.
3. Скирда Т. Загальнодержавна політика національно-патріотичного виховання. Затверджено державну цільову соціальну програму / Т. Скирда // Управління освітою. – 2021. – №9-10. – С.8-27.

Бутенко Лариса Григорівна,
викладач правових і суспільних
дисциплін вищої категорії,
ВСП «Сумський фаховий коледж
Сумського національного аграрного університету»,
м. Суми

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Народ, що не знає своєї історії,
є народ сліпців
О. Довженко

Питання національно-культурної ідентичності української молоді набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни з росією. Протягом століть українському народові доводилося виборювати незалежність, а сьогодні

її потрібно зберегти і забезпечити цілісність, соборність нації та Української держави. Сучасні виклики, пов'язані з відстоюванням власної територіальної цілісності, вимагають від молоді усвідомлення своєї приналежності до власного етносу, держави, засвоєння історичної пам'яті, національно-культурних цінностей українського народу.

Метою даного дослідження є аналіз впливу сучасних засобів національно-патріотичного виховання у закладах освіти на формування національно-культурної ідентичності студентської молоді.

Необхідність активізації уваги до формування національно-культурної ідентичності у підростаючого покоління підкреслена у ряді нормативно-правових актів України. Зокрема, у Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанові Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» та ряді інших.

Важлива роль у формуванні національно-культурної ідентичності, крім сім'ї та інших суспільних інститутів, відводиться закладам освіти, що володіють виховними можливостями. 06 червня 2022 року Наказом Міністерства освіти і науки України затверджена Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Концепція визначає мету, завдання, принципи, шляхи реалізації, впровадження, очікувані результати та індикатори ефективності національно-патріотичного виховання.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання визнається насамперед формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації, батьків, родини [1].

Формуванню національно-культурної ідентичності сприяють принципи національно-патріотичного виховання, а саме: принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип культуровідповідності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності [1].

Для удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання також заплановано розроблення проекту Закону України «Про національно-патріотичне виховання».

Метою формування національно-культурної ідентичності є виховання громадянина України, що усвідомлює свою приналежність до долі українського народу, є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити та розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу.

У освітньому середовищі факти і події, що свідчать про колективну її індивідуальну боротьбу за незалежність України впродовж віків мають бути популяризовані та широко висвітлені під час занять, виховних заходів, на конференціях, круглих столах, у друкованих засобах, навчально-методичній літературі, у підручниках, і не тільки з історії. Здобувачів освіти педагоги мають залучати до здійснення науково-дослідницької, пошукової роботи, яка передбачає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України (Київська держава, Королівство Руське, Велике князівство Литовське, Військо Запорізьке, Гетьманщина, діяльність Українських урядів 1917-1921 років тощо), включно з проведенням фотовиставок, організацією музейних експозицій, проведенням дискусій, круглих столів із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу.

Задля виконання завдань національно-патріотичного виховання Інститут модернізації змісту освіти рекомендує розвивати у навчальних закладах **мережу історичних клубів**, аби здобувачі освіти мали можливість глибше ознайомитися з історією рідного краю та держави.

Доречно використовувати проекти, розроблені Українським інститутом національної пам'яті, першими з яких були: «Українська Друга світова: 1939–1945» про український вимір Другої світової, «Українська революція 1917–1921» та ряд інших. Адже, основними завданнями Інституту є: організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності, дослідження історичної спадщини, популяризація історії України, її видатних особистостей, подолання історичних міфів, що наразі особливо актуально. Сьогодні Український інститут національної пам'яті пропонує широко використовувати метод усної історії, щоб фіксувати розповіді про пережите, про події російсько-української війни.

У 2021 році Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр» запустив унікальний освітній ІТ-продукт – **онлайн-платформу «Червона точка пам'яті»**. Платформа стала інструментом для збереження, вивчення, дослідження історії періоду Другої світової війни та Голокосту. У межах проекту учасники записували спогади, оцифровували музейні експонати та артефакти з домашніх архівів, що передбачає вивчення історичного минулого через досвід власної родини, сусідів, близьких, друзів. У воєнних реаліях України метод усної історії набуває особливого значення.

Утвердженню спадкоємності українського державотворення, захисту національних інтересів України сприяє День української державності – 28 липня, запроваджений Указом Президента України у 2021 році та відповідним Законом України у 2022 році. День Державності має нагадати про збереження історичної справедливості, нівелювати фейкові наративи з боку російської федерації як держави-агресора щодо історичних аспектів українського державотворення, протидіяти російській дезінформації про буцімто єдність походження українського та російського народів.

Дійсно, впровадження медіаосвіти в закладах освіти дозволяє всебічно використовуючи її можливості для підвищення рівня медійної та інформаційної грамотності, патріотичної свідомості та критичного мислення молоді. На допомогу стають безкоштовні онлайн-курси на різноманітних платформах. Студія онлайн-освіти EdEra та міжнародна організація Internews розробили онлайн-курс для вчителів «Години медіаграмотності», який допоможе більше дізнатися про медіа та інформацію у XXI столітті. Український громадський проект Prometheus пропонує навчання на курсах «Інформаційна гігієна. Як розпізнати брехню в соцмережах, в інтернеті та на телебаченні» та «Інформаційна гігієна під час війни» від ініціативи «Як не стати овочем».

Окрім того, ще у 2021 році Міністерство культури та інформаційної політики заснувало Національний проект з медіаграмотності Фільтр з метою об'єднання зусилля держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти для покращення рівня медіаграмотності, як невід'ємної навички українців, насамперед молоді. Дійсно, сьогодні медіаграмотність є лакмусовим папірцем чи своєрідним фільтром споживання інформації, особливо для молодого людини та формування нею своєї громадянської позиції.

Командою Фільтра підготовлено ряд матеріалів, у тому числі для викладацької та студентської спільноти. Зокрема, книгу «Медіаосвіта на заняттях з фінансової грамотності», онлайн-посібник з медіаграмотності, плакати та стенди, методичні матеріали для гри «Руйнівники фейків Fake Busters», навчальний посібник «Екологія інфомедійного простору» та інші. Актуальною та корисною є інтерактивна карта «Мапа перевірених джерел», що по областях України вказує на місцеві інформаційні канали, яким можна довіряти [2].

27 жовтня 2022 року Команда Фільтру організувала національний тест з медіаграмотності, до якого активно долучилася молодь. Подібні проекти, спрямовані на підвищення медіаграмотності підростаючого покоління, сприятимуть зниженню ризиків стороннього впливу та маніпуляцій. Фейки, маніпуляції інформаційної війни проти України спричиняють нівелювання національних цінностей, виключення молоді з національно-культурного контексту, формування меншовартісної свідомості та самосвідомості по відношенню до інших культур.

Варто погодитися з думкою науковців про те, що формування національно-культурної ідентичності має опиратися на:

- історичну правду;
- історичну пам'ять;
- національні ідеали;
- національну гідність;
- національну самосвідомість;
- патріотизм [3, 6].

Українські дослідники чітко називають складники формування

національно-культурної ідентичності, а саме: національний світогляд, національну культуру, мову та національну ідею [3, 37].

У результаті впровадження заходів національно-патріотичного виховання очікується: забезпечення у молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, поваги до національних, історичних, культурних і духовних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови та державних символів України, збереження та шанування національної пам'яті, формування активної громадянської позиції.

Отже, національно-культурна ідентичність ґрунтується на моральних цінностях родини, країни, ментальності народу, зв'язку з історичним минулим, знанням міфів, легенд, святинь, використанням української мови, поваги до українських символів, самосвідомості, збереженні своєї індивідуальності, прагненні самореалізації.

Національно-культурна ідентичність є основою націєтворення і суспільного життя будь-якої держави.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р., № 527. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
2. Національний проект з медіаграмотності Фільтр: вебсайт. URL: <https://filter.mkp.gov.ua/>
3. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: монографія / К.О. Журба, І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.В. Федоренко, І.М. Шкільна. Київ, 2019. 150 с.

Гончаренко Людмила Вікторівна,
консультант Комунальної
установи Центр професійного розвитку
педагогічних працівників Лебединської
міської ради,
м. Лебедин

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ПОГЛЯД СУЧАСНИКА З ВІРОЮ В МАЙБУТНЄ

Україні потрібна стратегія формування національної ідентичності. Таку думку висловив у 2021 році відомий український вчений, заступник директора Інституту соціології НАНУ, доктор філософських наук, професор, член-

кореспондент НАН України Євген Головаха [1].

То чи ж є у вчених усталене поняття національної ідентичності? Що воно означає?

В соціогуманітарних науках усталених понять немає взагалі. Є різні погляди й підходи. Є окремі ознаки, які визнаються усіма – наприклад, що це почуття приналежності до певної нації. Це найбільш загальне формулювання. А вже нюанси у кожного різні. Деякі дослідники надають велике значення так званім об'єктивним факторам приналежності – це територія, на якій люди живуть, мова, якою вони спілкуються, релігія, до якої себе відносять. Інші віддають перевагу суб'єктивним факторам, тобто основним вважають те, ким ти сам себе відчуваєш, – незважаючи на твоє етнічне походження, на те, якою мовою ти спілкуєшся і до якої церкви ходиш [там само].

Євген Головаха – прихильник іншої концепції: саме так формуються сучасні нації. Традиційні нації, які склалися багато століть тому і давно мали свою державність, можливо, йшли трохи іншим шляхом – для них було важливо, ким інші тебе вважають, на якій території ти живеш, чий ти підлеглий.

Ідентичність – дійсно складне явище для вивчення. Існує множинність визначень цієї категорії, що залежать від сфери знань, де вона використовується. Особливої уваги цьому терміну приділяють в гуманітарних науках – філософії, культурології, соціології, психології, у яких він розглядається як властивість індивіда чи персоніфікованого суспільства, що здатна трансформуватися в процесі соціокультурної взаємодії. Це надає можливості формувати себе таким, яким тебе бачать інші, тобто відмінним чи тотожним [2].

Цікавим є філософське розуміння поняття ідентичності як тотожності. Це питання досліджували античні філософи Парменід, Платон, Аристотель. У їх уявленні тотожність виступає фундаментальною якістю буття, єдністю, у якій відсутні розбіжності й відносини аж до одноманітності. Саме ж поняття ідентичності з'явилося в психіатрії. Американський вчений-психоаналітик Е. Еріксон виокремив міждисциплінарний підхід, який дає можливість розглянути проблему ідентичності з позиції індивідів, культури та суспільства, застосувавши міждисциплінарні дослідження [2, с.8].

У рамках філософського підходу ідентичність розглядається з позицій взаємозв'язку з деякими філософськими категоріями. Зокрема, ідентичність як самосвідомість досліджували філософи-емпірики, представники епохи Просвітництва Дж. Локк та Д. Юм, поєднавши термін ідентичності з процесом індивідуалізації, а також французький мислитель Р. Декарт, який проголосив принцип очевидності самосвідомості або індивідуальної ідентичності. На взаємозв'язку з категорією «свобода» наголошували Г. Лейбніц та Г. Гегель [2, с.10].

Г. Лейбніц допомагає зрозуміти ідентичність через тотожність такого об'єкта як «Я» в різних станах, у різних можливих світах (минуле, сучасне та

майбутнє), тобто проблему тотожності особистості в часі. Вчений вважає, що поняття тотожності має логічний смисл та набуває вираження в контексті свободи. Свобода, згідно з твердженням німецького філософа, властива тільки розумним істотам, оскільки вони можуть вибирати той чи інший спосіб дій. Г. Гегель розглядав абсолютну свободу як чисту самототожність загальної волі. Також категорія ідентичності розглядається у феноменології Е. Гуссерля, де застосовується поняття «Чистого Я», яке постає певною ідеальною самототожністю. З'являється проблема визначення «Свого» або розпізнавання «Чужого», що є важливим аспектом будь-якої тотожності. Аналіз двох аспектів ідентичності «Я» та «Іншого», які взаємно конструюються і не існують одне без одного, висвітлюються у П. Бергера та Т. Лукмана. Сучасна філософська думка в особі Х. Арендт, Е. Левінаса, Дж. Ролза, К. О. Апеля, розглядає проблему визнання іншого не тільки як рівного, але й фундаментально відмінного, що веде до осмислення в її межах культурного плюралізму як умови спільного існування [2].

Звернувшись до визначення поняття «ідентичність нації», зустрінемо зокрема, таке: «... її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави». Як справедливо вважає О. Сергеева, основою існування будь-якої цивілізаційної системи є її самоідентифікація, оскільки самоідентифікаційний принцип має властивість діахронного (від покоління до покоління) соціально-культурного відтворення, тобто в підсумку відтворення базових цінностей і стійких навичок людей, визначених традицією культурного розвитку, соціальними та духовними константами [3].

Процес становлення загальноукраїнської ідентичності визначається історією формування українства, схему якого М. Грушевський визначив так: Київська Русь була не спільною державою східних слов'ян, а українською, спадкоємцем її була Галицько-Волинська держава. Після литовського й польського панування на українських землях українці відновили свою державу вперше за Хмельницького, а опісля – в Українській Народній Республіці 1917 року. Саме дякуючи перемогам гетьмана в національно-визвольній війні 1648–1654 років, а ще раніше існуванню Запорізької Січі, українська культурна ідентичність стала визнаним і вагомим чинником політичної історії Європи [2, с.51].

Проблема ідентичності українців у модерному сенсі виникла в ХІХ сторіччі. внаслідок складних і багатосторонніх процесів національного відродження, яке на початку ХХ сторіччя завершилося утворенням Першої Української республіки, проголошеної М. Грушевським відновленою формою української державності.

Перед Україною перспектива формування власної нації з власною громадянською та політичною ідентичністю відкрилася в 1917 році, коли революційні процеси зруйнували монархію та Російську імперію. Першими кроками тоді було утворення на хвилі революційних подій у Києві Центральної

Ради (представницького органу широких прошарків населення), яка проголосила автономію України й заснувала Українську Народну Республіку. 22 січня 1918 року було проголошено незалежність держави.

Принципово важливим на шляху національного поступу України стало проголошення IV Універсалом Української Центральної Ради від 9 січня 1918 року демократичних засад української державності. Конституція УНР запроваджувала європейські принципи розподілу влади, провідну роль парламентаризму, забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Перемога більшовиків у громадянській війні визначила формування в Україні всіх сфер суспільного життя (як і в інших республіках колишнього СРСР) за казуїстичною формулою: «соціалістичне за змістом і національне за формою». Начебто форма може існувати без змісту, а зміст – без форми. Водночас Україна стала чітко визначеним національним і територіальним цілим із власною столицею (в 1919–1934 роках – Харків; із 1934 року – Київ) та урядом, що мав певні повноваження, хоча і обмежені. Вона також мала органи державної влади й управління, бюджет, Державний Герб, Прапор, Гімн, Конституцію. Українську Радянську Соціалістичну Республіку у 1921 році визнали десятки країн. Згодом, після утворення 30 грудня 1922 року Союзу Радянських Соціалістичних Республік, ці досягнення стали суто формальними, хоча у період відновлення зруйнованої Першою світовою і громадянською війнами промисловості в Україні були споруджені сотні заводів і фабрик, що вивело її на рівень розвинених індустріальних держав світу [2, с.53].

Українська ідентичність не тотожна ані національній, ані етнічній. Однак об'єднавчою засадою будь-якого суспільства, зокрема й України, є загальнонаціональна ідентичність. Ідеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні, а й на емоційному. Очевидно, що кожна нація та будь-яка національна держава мають визначити для себе (свідомо чи несвідомо), за допомогою яких символів вони хотіли б презентувати себе на індивідуальному чи колективному рівні. Ідентичність – конструкт, де культура відіграє фундаментальну роль. Культуру можна розуміти в глобальному плані, що міститиме фактично все наше життя – від повсякденних звичок до ціннісної політики держави. Можна в більш професійному, культурологічному, коли культуру тлумачимо як символічний простір людського буття. Або філософському, коли культуру розуміємо як життєсвіт. Ми оперуємо таким поняттям: культура – це стиль життя, притаманний певній нації, народу чи колективу. Різниця між культурною та національною ідентичністю в тім, що остання так чи так пов'язана з владою. Культура дає людям відчуття належності й ідентичності. Відповідно, національна культура дає нам відчуття належності до національної ідентичності [4].

Життєво важливим в аспекті ідентичності є і мовне питання. «Кожна мова окреслює навколо народу, що нею говорить, коло, з якого можна вийти, лише увійшовши до іншого кола», – писав німецький філософ Вільгельм фон Гумбольдт. А український поет висловив цю ж думку так: «Там, де звучить

рідна мова, там живе український народ». Володимир Сосюра написав ці рядки у 1931 році, коли у його рідному Дебальцевому на Донеччині українська мова ще звучала. Сьогодні тут говорити нею небезпечно. За українську мову в ОРДЛО вбивають.

Чому це стало можливим? На час розпаду СРСР тоталітарний проєкт створення з поліетнічного населення імперії єдиного «советського народу» на основі російської мови досяг в Україні значних успіхів. Советській соціальній інженерії вдалося сформувати всередині української спільноти доволі численний прошарок денаціоналізованих «простих советських людей» [5]. Десятиліттями нам нав'язували сприйняття російської як мови міжнародного спілкування. Страшну криваву ціну ми платимо за розуміння: це мова поневолення.

У процесі підготовки до повномасштабного вторгнення в Україну, кремлівська пропаганда, змістила акценти в антиукраїнській риторичі. У лекції, прочитаній в Москві у 2019 році, журналіст-колаборант Олександр Чаленко, який втік до Москви після Революції гідності, намагався довести, що українців «в природі не існує»: «Украинец существует только лишь потому, что существует государство Украина. Отмени государство Украина – украинцы исчезнут». Подібні заяви свідчать про те, що путінський агітпроп намагався підготувати суспільну думку і всередині країни, і зовні до запланованої ліквідації Української держави [там само]. Путін вважає росіян і українців «одним народом» і прагне силою повернути назад (або знищити. – Авт.).

За словами Тараса Кременя, Уповноваженого із захисту державної мови, народного депутата України VIII скликання, зміцнюючи фундамент національної ідентичності, ми, з мовою на вустах, зброєю в руках, янголом на плечі, йдемо до Перемоги України.

Сьогодні час кривавої борні за нашу свободу, ідентичність і мову утверджує міжнародний статус України як борця за незалежність вільного світу [6]. В ньому багато мусить змінитися.

Звернувшись до наукового обґрунтування такої думки, згадаємо, що поряд із класифікацією миру існує класифікація війн. Її Р. Арон називає загальною і формальною: «досконалі» війни – тобто ті, які відповідають політичному уявленню про війну, є міждержавними, в них беруть участь політичні утворення, які взаємно визнають існування та легітимність одне одного (рф, як відомо, нашої держави не визнає. – Авт.). Ми назвемо наддержавними або імперськими війни, які мають за мету або своїм наслідком цілковите знищення певних її учасників і утворення єдності вищого рівня (до чого прагне будь-якою ціною кривавий «собиратель земель руських». – Авт.). Ми назвемо інфрадержавними або інфраімперськими війни, які мають своєю ставкою збереження або розпад якогось політичного утворення, національного або імперського» [7, с.27].

Таким чином, якщо світова система геополітичного стримування не знайде безперечного та гарантованого механізму забезпечення всім націям

права на захист власної ідентичності від будь-якого посягання, залишається тільки третій варіант розвитку подій (у тому сенсі, що не місце такому анахронізму, як кривава імперія, в сучасному світі, а тим більш у майбутньому), яким би небажаним зараз для деяких країн він не був. І хоча не є науковим твором роман відомого американця Ернеста Хемінгуея «По кому подзвін», саме з епіграфа до нього як застереження звучать слова: «... ніколи не питай, по кому подзвін – він по тобі». Його ще є час почути.

Список використаних джерел

1. Головаха Є. Інтерв'ю. Голос України. 2021. 19 серпня (№ 167). С. 4. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/GolosUK/213093.html>, (дата звернення: 07.11.2022).
2. Поліщук Р. М. Культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу в епоху глобалізації : дисертація на здобуття вченого звання кандидата філософських наук : 09.00.05, Львів, 2017. На правах рукопису. 215 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/dis_polishchuk.pdf, (дата звернення: 03.11.2022).
3. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>, (дата звернення: 02.11.2022).
4. Кислюк К. Українська ідентичність: історико-культурні ретроспективи та сучасні перспективи. Філософська думка, 2018, № 3. С.48-65. <http://www.golos.com.ua/article/350002>.
5. Масенко Л. Війна ідентичностей. Україна опинилася перед новими викликами. Радіо Свобода. 08 січня 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30364963.html>, (дата звернення: 23.11.2022).
6. Стійкість української ідентичності та війна. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/528197_stiykist_ukrainskoi_identichnosti.html, (дата звернення: 25.11.2022).
7. Вегеш М. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія» / М. Вегеш, М. Палінчак, В. Петрінко. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 786 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31876>, (дата звернення: 27.11.2022).

Горбачова Юлія Миколаївна,
учитель української мови та літератури
Комунальної установи Піщанська загальноосвітня школа
I-II ступенів м. Суми, Сумської обл.,
м. Суми

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Історично так склалося, що національне самоусвідомлення та самовизначення громадянина – складові процесу становлення України. Формування проблеми національної свідомості здобувачів освіти, виховання духовної культури та їх патріотизму – окреслені у виховних концепціях та у нормативно-правових документах. У зв'язку з останніми подіями, можна стверджувати, що пріоритетне завдання молоді – мати чітку громадянську позицію [3].

Аналіз дослідження проблеми. Перші згадки про національне виховання відображені у працях українських педагогів Духновича О. та Ушинського К. [5]. Також різні сторони національного виховання підростаючого покоління розглядали наступні фахівці: педагоги – Сухомлинський В., Ушинський К., Ващенко Г., Зайченко І., Тхоржевський Д., Кузь В., Руденко Ю. та Русова С.; історики – Грушевський М. та Маркевич М.; філософи – Жмир В. та Лісовий В.; психолог – Москалець В.; письменник – Стельмахович К. та інші.

Мета статті – теоретичне обґрунтування процесу формування національної свідомості здобувачів освіти на основі аналізу джерел інформації.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**:

- 1) дослідити та проаналізувати теоретичні положення процесу формування національної свідомості здобувачів освіти;
- 2) обґрунтувати необхідність процесу формування національної свідомості школярів.

Виклад основного матеріалу. Після здобуття Україною незалежності, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, зростає увага до проблеми згуртування нації. У галузі освіти починають активно розроблятися та впроваджуватися нові вимоги щодо забезпечення єдності навчання та виховання. Ці вимоги визначено як один із дієвих шляхів вирішення проблем національної свідомості. У патріотичних почуттях, активній громадській позиції, національній приналежності, відданості справі щодо зміцнення своєї країни – відбивається ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього та сьогодення. Відтоді, коли Україна стала незалежною, було створено наступні передумови її розвитку: оновлення змісту освіти, впровадження технологій національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції молоді та гуманістичних цінностей. Після проголошення незалежності української держави, очікуваного патріотичного «вибуху» у 1991

році, на жаль, не сталося. Рівень патріотичної самовідданості українців не перевищив показники колишніх часів. У складі уряду відбулися зміни, але національна свідомість зазнала реального впливу у кінці 2004 року. Помаранчева революція стала першим поштовхом до патріотичної консолідації суспільства. Другий поштовх – події 2013 – 2014 років або Революція Гідності [4]. Єврореволюція посприяла змінам людей та формуванню національної свідомості. Третій поштовх – день, який закарбується у пам'яті кожного українця – 24 лютого 2022 року. Саме тоді, відбулося становлення справжньої України, підняття патріотичного духу, усвідомлення себе – українцями та господарями своєї землі. Для розвитку нашого народу у сучасних умовах важливо виховати патріота України. Така людина повинна створювати умови для зміцнення міжнародного авторитету, бути волелюбною, відданою державі, здатною стояти на її захисті.

Зараз ми проживаємо дуже складні часи для України, які мають прямий вплив на розвиток та її становлення. Це випробування на стійкість, міцність, порядність, мужність та впевненість у свої силах. Під час випробувань війною, загартовується дух та сила українського народу, встановлюються цінності, прокладається шлях до суверенності. Тому, головний пріоритет держави – виховання національної свідомості здобувачів освіти, який відображений у національній освітній системі, а саме: Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про освіту», Концепції виховання дітей та молоді.

Заклади освіти – соціальні інститути, які відображають освітні та суспільні зміни. Патріотичне виховання має вплив на кожну людину ще зі шкільних років. Заклади освіти, котрі здійснюють свою діяльність на території України, мають бути патріотичними осередками для її громадян. Кожен патріот має бути готовим до розбудови демократичної та незалежної держави, має сприяти згуртуванню українського народу та гарантувати національну безпеку. У цій справі провідне місце відводиться для занять з української мови та літератури. На уроках української мови та літератури школярі мають здобувати не тільки знання, а й виховувати у собі любов та повагу до культури рідної держави та її мови [4].

За часів Цицерона, з появою першої держави, перед людством виникає проблема громадянина-патріота. У своєму вченні «Про державу і право» він наголошував на тому, що найблагородніші помисли – це помисли про благо для Батьківщини. Виховання патріотів – важливий фактор розвитку будь-якої успішної держави [1].

Враховуючи події, котрі на сьогоднішній день переживає наша країна, то національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління набуває актуальності та неабиякої гостроти в Україні. Починаючи з 2000 року розробляються та впроваджуються відповідні нормативно-правові документи, які спрямовані на розвиток програми національно-патріотичного виховання молоді до 2025 року (Табл. 1).

Об'єктом реалізації політики з національної свідомості громадян

виступає система освіти. У процесі освіти особа здобуває нові знання, вчиться ними користуватися та організовувати практичну діяльність. У процесі навчання передаються не тільки наукові знання, а й ціннісне ставлення до світу [4].

Таблиця 1

Нормативно-правові документи, які спрямовані на розвиток програми національно-патріотичного виховання молоді до 2025 року

Рік створення документу	Назва нормативно-правового документу
2000 рік	Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»
2002 рік	Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді від 25 жовтня 2002 року № 948
2009 рік	Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009 – 2015 роки»
	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини»
	Доручення Кабінету Міністрів України від 05.05.2009 № 22966/1/1-09 та План організації виконання положень Указу Президента України від 27.04.2009 № 272 «Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти»»
2012 рік	Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.12 № 1/9-530 «Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи»
2014 рік	Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи»
	Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України»
	Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України»
	Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності»
	Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»
	Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 «Про проведення Уроків мужності»

2015 рік	Указ Президента України від 13.10.2015 №580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 — 2020 роки»
2022 рік	Указ №53/2022 «Про невідкладні заходи щодо консолідації українського суспільства»

Основне завдання закладів освіти – побудова виховної діяльності. Вона може здійснюватися кількома шляхами. По-перше, через виховні заходи. Зазвичай вони націлені на зміцнення патріотичного духу та формування національної свідомості здобувачів освіти. По-друге, у процесі вивчення курсу української мови та літератури.

Серед головних завдань, котрі стоять перед учителем-мовником можна виділити наступні: популяризація української мови; формування національної свідомості та самосвідомості учнів; формування етнокультурної компетентності; застосування інтеграції знань; спрямування змісту предмету на патріотичне виховання [2].

З упевненістю можна сказати, що національна свідомість починає формуватися з перших уроків української літератури. Отже, на патріотичне виховання здобувачів освіти має вплив література, яка бере початок з вивчення усної народної творчості, а закінчується – творами письменників-класиків.

Високого рівня патріотичної вихованості учнів можна досягти шляхом вивчення драматичних, поетичних, прозових творів чи художньої літератури. На уроках літератури вчителю доцільно моделювати ситуації для розуміння та сприймання здобувачами освіти суспільно-політичних явищ.

Однозначно можна стверджувати, що любов до України, почуття патріотизму та краси народу формуються саме під час вивчення предмету української літератури. Учень повинен навчитися самостійно сприймати глибину твору, а встановлення догм – недопустиме! Сучасні вчителі користуються на своїх заняттях дієвими прийомами та методами, серед яких мають значення: створення власних висловлювань, складання оповідань від імені головного героя твору, вивчення життєпису письменників.

Під час уроків української літератури здобувачі освіти 1 – 11 класів знайомляться з творчістю митців-патріотів, до яких слід віднести Тараса Шевченка, Лесю Українку, Івана Франка та інших. Наприклад, з упевненістю можна стверджувати, що творчість великого Кобзаря має прямий вплив на формування національної свідомості здобувачів освіти. Його слово – зброя за майбутнє українського народу. Для більш глибокого вивчення творчості письменника-патріота учні можуть писати реферати, готувати презентації, проводити власні дослідження, створювати буктрейлери, інтелектуальні плакати чи фейсбук сторінки автора.

У кожному класі на уроках української літератури розглядається тема: «Література рідного краю». Вона присвячена вивченню творчості митців рідного краю Л. Костенко, В. Барки, О. Довженка, В. Стуса та інших. Даних творців можна назвати співцями рідного краю, справжніми поціновувачами

української мови, культури та історії. Їхні твори прославляють дочок та синів українського народу, вчать відповідальності перед нацією.

З любов'ю до Батьківщини нас вчать зростати твори В. Симоненка, В. Стефаника, І. Дідуха, Є. Маланюка, М. Куліша, В. Баранова, В. Винниченка. Цей список можна продовжувати до безкінечності! Отже, кожен урок української літератури – це урок формування національної свідомості, людяності, патріотизму, милосердя, любові до рідної землі.

Формування національних цінностей відбувається і на вступних уроках української мови. Наприклад, у 5 класі відведені години для вивчення теми: «Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова – державна мова України», у 6 класі розглядається тема: «Краса й багатство української мови», а у 7 класі – «Літературна норма української мови». Під час цих занять здобувачі освіти знайомляться з загальними відомостями про рідну мову, збагачують свій словниковий запас, вивчають крилаті вислови, фразеологізми чи лексеми, визначають національні інтереси свого народу.

Що стосується занять з української мови, то учні навчаються користуватися різними словниками. Щоб написати патріотичний твір, здобувач освіти може знайти тлумачення понять у відповідному словнику, наприклад, що таке відвага, мужність чи патріотизм.

Проявами любові до Батьківщини можуть бути навіть розвинені навички культури спілкування (використання звертань) чи захоплення красою рідної природи (написання творів чи диктантів про рідне місто чи улюблений куточок природи).

А ось використання епіграфів може слугувати не тільки для розкриття суті навчального матеріалу, а й нести смислове навантаження про повагу до культурних надбань українців.

Цікаве місце серед формоутворюючих компонентів національної свідомості займають прислів'я. У народі говорять: «Без Батьківщини нещасна людина. Нема без кореня рослини, а людей без Батьківщини. Вітчизни не діліть, краще землю захистіть». Під час роботи з такими прислів'ями школярі задумуються над патріотичним змістом і легко їх запам'ятовують.

Отже, прислів'я можуть виступати у ролі дидактичного матеріалу. Під час їх використання на заняттях з української мови, варто звертати увагу на зміст, котрий у них закарбований. Наприклад, для переконань у незборимості українського народу, можна використати прислів'я «Козацькому роду нема переводу», а про нескореність – «Козача потилиця ворогам не хилиться».

Патріотичне виховання учнів на уроках української мови здійснюється за наступними напрямками: краєзнавство; знайомство з культурою та традиціями народу; формування суспільної думки про сім'ю, рід та родину; формування знань про державотворення та державні символи.

Для того, щоб розвивати мовну культуру учнів, варто спонукати їх висловлювати свої думки рідною мовою, слідкувати за її чистотою, говорити виразно. Саме так школярі можуть зрозуміти важливу роль мови у її

державотворенні. Тільки мова може підняти патріотичний дух, допоможе пізнати звичаї та традиції народу [6].

Підтримувати інтерес здобувачів освіти до української мови та літератури можна шляхом проведення позакласної роботи з даних предметів. Серед форм позакласної роботи, які спрямовані на формування національної свідомості, можна виділити наступні: проведення олімпіад чи Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика та Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка; відзначення мовно-літературних свят, визначних днів, річниць чи подій. Отже, головні завдання позакласних заходів мовно-літературного циклу – виявлення та розвиток творчих здібностей школярів, виховання патріотизму та шанобливого ставлення до рідного народу.

Висновки. Отже, національно-патріотичне виховання здійснюється на основі нормативно-правової документації. Піднесення національної свідомості можливо здійснювати у закладах освіти під час вивчення дисциплін української мови та літератури. Впровадження програми патріотичного виховання у освітню галузь забезпечує мотивацію здобувачів освіти стояти на захисті рідної землі та її цінностей. Патріотизм на уроках мовного циклу – головна складова морального виховання патріота держави. Тому, треба берегти, розвивати та збагачувати рідну мову, оскільки за її допомогою розвивається культура народу та формується національна свідомість.

Список використаних джерел

1. Бугай Л.О. Формування національної свідомості, патріотичних почуттів учнів засобами національно-патріотичного виховання на уроках історії і в позаурочний час. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-nacionalnoi-svidomosti-patrioticnih-pocuttiv-ucniv-zasobami-nacionalno-patrioticnogo-vihovanna-na-urokah-istorii-i-v-pozaurocnijs-cas-418453.html>. – Заголовок на екрані (дата звернення: 10.11.2022).
2. Кулішенко Л. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. Світогляд – Філософія – Релігія: збірник наукових праць. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. № 1(1). С.246-255.
3. Розлуцька Г. Формування національної свідомості українців у процесі державотворення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. Вип. 16–17. С.81–83.
4. Селищева І. А. Роль історичної освіти у формуванні національної свідомості. Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. Вісник НТУУ «КПІ». 2016. № 2 (47). С.60–65.
5. Ушинський К.Д. Про народність у громадському. Вибрані педагогічні твори. Теоретичні проблеми педагогіки. Київ: Рад. Школа. 1983. Т. 1. С.43-103.
6. Формування національної свідомості і патріотизму на уроках

української мови і літератури та в позакласній роботі.
URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-nacionalno-svidomosti-i-patriotizmu-na-urokah-ukra-nsko-movi-i-literaturi-ta-v-pozaklasniy-roboti-96519.html> (дата звернення: 10.11.2022).

Драновська Єлизавета Олегівна,
студентка 3 курсу
факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОХАННЯ У ТВОРЧСТІ НІНИ БАГАТОЇ

Постановка проблеми. Загальновідомо, що неоціненним багатством України є літературні таланти, адже наших письменників знають по всьому світу. Але саме Сумщина дала творчі крила таким майстрам слова, як Пантелеймон Куліш, Іван Багряний, Микола Хвильовий, Олександр Олесь, Остап Вишня та багато іншим. Тому наш край однозначно надихає творити літературні шедеври. У 1985 році в Сумській області була створена своя письменницька організація. Вийшла вона з обласного літературного об'єднання, яким у свій час керував Павло Ключина, потім Іван Тарасенко, Олексій Столбін. Одночасно при молодіжній газеті «Червоний промінь» існувала літературна студія «Зажинок», якою тривалий час керував професор Сумського педагогічного інституту, літературознавець П. П. Охріменко. Вони і заклали підвалини своєї письменницької організації. На початку до її складу входило 8 чоловік: А. Гризун, Є. Васильченко, О. Маландій, Ю. Назаренко, П. Охріменко, В. Чубур, О. Столбін, Л. Стрельник. Але поступово склад збільшувався і згодом додалися такі літературні діячі Сумщини, як О. Вертіль, Б. Ткаченко, О. Кустенко, М. Гриценко, Н. Багата та інші. І вже станом на 1 січня 1999 року організація нараховувала 18 чоловік [3]. Головною метою Сумської письменницької організації було допомогти літераторові якнайповніше та якнайшвидше реалізувати можливості і своє конституційне право на творчість. Вони прагнули аби письменники і поети мали вільний вибір і не обмежували себе у творчій діяльності, бо кожен наш літератор – неповторна творча індивідуальність. Саме тому кожен, хто вважає себе патріотом рідного краю, має знати визначних особистостей, які творили на території Сумщини. Цікавою особистістю посеред різноманіття творців Сумщини є постать Ніни Павлівни Багатої.

Аналіз актуальних досліджень. Творчістю поетеси цікавилися також Григорій Хворостенко та Олександр Вертіль вже відомі письменники

Сумщини. Вони надихалися творчим доробком ще юної поетеси та підтримували її починання. У працях «Життя до сонця рветься», «Яблуко вічності» О. Вертіль високо оцінив талант Ніни Багатої. У доробках Г. Хворостенко «Уже для цього народитись варто» та «Письменники Сумщини» автор висвітлив своїй враження від віршів про рідний край і наголосив: «Поетеса вже першою книгою задекларувала своє прагнення вникнути в духовність рідного народу, його історичну долю, докопатися до власного родоводу».

Метою статті є аналіз мотивів кохання у вірші «Буває, звісно, коли шлюб щасливою» талановитої поетеси Сумської області Ніни Багатої.

Виклад основного матеріалу. «Талант, збережений душею», – так називають відому Українську поетесу Ніну Багату. Народилася мисткиня 12 квітня 1943 року в селі Високе, що на Охтирщині. Саме в цей населений пункт переїхала її родина з Харківщини, через події Голодомору в 1933 році. В роки війни вона разом із батьками проживала у Молдові та зрештою повернулися на Сумщину, де Ніна закінчила середню школу. Працювати молода дівчина вирішила бухгалтером в Охтирському нафтогазовидобувному управлінні, водночас почала заочно навчатися в Івана-Франківському інституті нафти і газу [4].

Свою літературні діяльність Ніна Багата почала ще під час навчання у школі – це були вірші. Але перша публікація відбулася в 1966 році в районній газеті «Прапор перемоги», а з 1968 року поетеса почала працювати в редакції цієї газети і відтоді її вірші, які так полюбилися читачам почали з'являтися досить часто. Крім своєї газети, друкувалась також в «Літературній Україні», «Сільських вістях», «Робочій газеті», «Сумщині», «Доброму дні» «Червоному промені», в журналах – «Ранок», «Радянська жінка» та в колективних збірниках «Вітчизна» і «Зажинок». Друкувалась поетеса-початківець під своїм дівочим прізвищем Марущенко [3]. Визначальну роль у становленні Ніни як поетеси зіграла зустріч із письменником Охтирщини Платоном Вороньком та відомим літературознавцем із Сумщини Олексом Ющенком, які достойно оцінили її творчість. 1999 рік став визначальним у творчості Ніни Багатої. У березні цього ж року її прийняли до Національної Спілки письменників України, а влітку вона стала першою лауреаткою обласної премії в галузі літератури і мистецтва, яку заснувала Сумська обласна рада.

Творчий доробок Ніни Багатої нараховує 9 збірок віршів: «Повінь» (1997), «1440» (1998), «Канат життя» (1999), «Дванадцять місяців» (1999), «Пік тисячоліття» (2000), «Гелон» (2007), «З любов'ю» (2010), «Наземний космос» (2017), «Межичасся» (2018). [1]

Тему кохання ми можемо спостерігати у багатьох творах поетеси, але особливо мене зацікавив вірш «Буває, звісно, коли шлюб щасливий» зі збірки «Гелон». Перейдемо безпосередньо до його аналізу. Центральним образом є шлюб сімей у порівнянні, а саме співвідноситься щасливий шлюб і нещасливе подружнє життя. Можна подумати, що щасливий шлюб – це просто везіння, але

це зовсім не так, це клопітка праця двох людей, саме двох, бо треба щоб люди йшли назустріч один одному. Щасливий шлюб це також духовна близькість, бажання знаходити компроміс і долати переpons, які трапляються на життєвому шляху, а також уміння зберегти теплоту відносин всупереч рокам:

«Буває, звісно, коли шлюб щасливий.

Буває, коли всупереч літам

Лишаються у ньому переливи

Із ніжності.

І тішить чистота

І погляду, і лагідного слова.

І поряд відчувається плече,

До різних несподіванок готове.»

Щасливий шлюб можливий тоді, коли люди не бояться змін. Усе тече, усе змінюється і ми стаємо новими людьми, але важливо під час удосконалення і саморозвитку не втратити один одного. Варто знаходити спільні інтереси та заняття, але важливо вміти проводити час окремо. Карантинні випробування два роки поспіль для багатьох стали викликом, сім'ї почали проводити купу часу разом, але деякі не витримали, бо були не готові, адже не звикли до спільного дозвілля. Більше того, багато людей виявилися не гнучкими, вони не хочуть пристосовуватися, і опинившись на карантині, пари зрозуміли, що вони зовсім чужі люди. Ніну Багату можна вважати таким собі пророком, бо вона у далекому 2007 році, написавши рядки, які так точно описують реалії сьогодення:

«Але, на жаль, буває, що й пече

І роз'їда обох життя у шлюбі.

Немов застрягли в пазурах іржі.

Були ж, були ж колись взаємно любі!

А зараз навіть гірше, ніж чужі.

Бо дах один висить над головою.

Бо ніби все нормально - не бомжі.

Та як назвуться ці нещасні двоє,

Як ніде прихилити їм душі?»

Бувають такі ситуації, коли людини, які перестали кохати один одного, прагнуть зберегти шлюб заради дітей. Не можу погодитися, що це правильно, бо таким чином вони забувають про свої потреби і почуття. Діти щасливі тоді, коли щасливі батьки. Тому в таких ситуаціях краще коли батьки живуть окремо, але щасливо, бо тільки тоді зможуть дати повною мірою усю теплоту дитині. Щодо сімейного стану Ніни Багатої, вона одружена і разом із чоловіком виростила сина і доньку. Тому можемо вважати, що знає особливості сімейного життя.

Для підсилення емоційності та виразності поетеса використовує оригінальне порівняння: «Немов застрягли в пазурах іржі». У вірші ми можемо спостерігати використання жаргонізму, а саме у рядку: «Бо ніби все нормально

– не бомжі». У сучасних творах письменники часто використовують їх, як засіб вираження емоційного, оцінного, іноді гумористично-іронічного ставлення до предмета мовлення чи стану душі. Також наприкінці Ніна Багата ставить риторичне питання: «Та як назвуться ці нещасні двоє, як ніде прихилити їм душі?» Вірш є досить актуальним, бо тема кохання є вічною. Кохання наповнює наше життя яскравими та щирими емоціями, а взаємне кохання – це одна з найважливіших складових щасливого людського існування.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що Сумщина, багата на таланти в галузі літератури. Наші письменників відомі своїми творчими доробками по всій Україні. Однією з найталановитіших поетес уродженець Сумського краю – є Ніна Багата. Її творчість багатогранна та неповторна. Основні теми поезій – добро і зло, мрії й реалії сьогодення, гармонія в природі й суспільстві і звичайно кохання. Мотиви кохання звучать у віршах: «Побачення», «Я серцем п'яний від любові», «Буває, звісно, коли шлюб щасливий», «Хотілося щастя», «Вже не лякає нас розлука» та інші. Проаналізована поезія «Буває, звісно, коли шлюб щасливий» належить до інтимної лірики і вражає оригінальністю тропів та композиції. Ми маємо пишатися тим, що маємо мисткиню неабиякого обдарування та популяризувати серед сучасного покоління твори майстрів слова рідного краю.

Список використаної літератури

1. Багата Ніна Павлівна URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%9D%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0>
2. Поезія «Буває, звісно, коли шлюб щасливий» URL: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=665630>
3. Столбін О. П. Письменники Сумщини. Суми: Козацький вал, 1999. С. 3-6.
4. Хворостенко Г. І. Письменники Сумщини. Суми: ВВП Мрія, 2005. С. 7-12.

Драновська Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри
соціально-гуманітарної освіти
КЗ СОІППО

О Н О В Л Е Н І П Р О Г Р А М И З П Р Е Д М Е Т У « І С Т О Р І Я У К Р А І Н И » В З А К Л А Д А Х З А Г А Л Ь Н О Ї С Е Р Е Д Н Ь О Ї О С В І Т И : З М І С Т О В І Т А Ц І Н Н І С Н І А К Ц Е Н Т И

Навчання історії у закладах загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) спрямоване на реалізацію мети повної загальної середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів/учениць, формуванні в них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Мета історичної освіти – сприяти формуванню у здобувачів освіти національно-культурної ідентичності, патріотичного світогляду, активної соціальної та громадянської позиції, почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу [2].

На думку визначного науковця, І. Гирича, для оцінки подій української і всесвітньої історії повинні бути спільні концептуальні засади. Крім того, необхідно визначити український погляд на події, як у світі, так і в Україні, який враховуватиме світовий досвід толерантного ставлення до прав людини, пріоритету людських цінностей і цивілізаційних цінностей культури [1].

Необхідність внести зміни до змістового контенту навчального матеріалу в курсі «Історія України» у 7 – 11 класах назрівали давно. Кардинально ситуація змінилася у лютому 2022 року, коли РФ почала повномасштабну війну проти України. Влітку було переглянуто концептуальні засади реалізації історичної освіти в закладах загальної середньої освіти. Так, команда представників провідних закладів вищої освіти, органів державної влади, науковців, директорів шкіл, учителів, представників громадських та неурядових правозахисних організацій, професійного середовища під керівництвом голови робочої групи, докторки історичних наук, директорки NREC in Ukraine Людмили Гриневич, системно оновили зміст навчальних програм з «Історії України», «Всесвітньої історії», «Громадянської освіти».

У 2022 – 2023 навчальному році основними принципами викладання історії України – науковість, доступність, розширення історичного контексту. До перспективних напрямів роботи належить оптимізація обсягу та актуалізація історичного матеріалу, що розглядає історію України у глобальному контексті, скорочення матеріалу з історії росії та збільшення уваги до країн, з якими нашу

державу пов'язує історична доля в минулому та сьогодні – Польща, Великобританія, США тощо.

Для якісного та змістовного викладання курсу «Історія України» в ЗЗСО при створенні шкільних програм науковці зберігають безперервність українського історичного процесу (лінійність) – від доісторичних часів до модерного часу та чотириступеневий поділ історії на епохи: князівську, литовсько-польську, козацьку та нові часи.

У навчальній програмі предмету «Історія України» для 6 – 11 класів та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» (10 клас) оформлено зміни з урахуванням нових історіографічних напрацювань. Запропоновані доповнення мають на меті увиразнити наскрізні лінії з минулого, які дають змогу пояснити сучасні події. Наприклад, в оновлених програмах пропонується погляд на СРСР як на державу імперського типу. Також програми орієнтують на вивчення не тільки інструментів насильства, якого в ХХ столітті зазнавали українці, а й опору йому. Частина змін у навчальних програмах спрямована на розширення просторових контекстів української історії, створення додаткових можливостей для аналогій і порівнянь [3].

Для більш ґрунтовного знайомства зі змінами, проаналізуємо зміст програми шкільного курсу «Історія України» у 7 – 11 класах.

Так, у 7 класі вивчається період в історії людства – Середньовіччя (V – XV ст.), що вивчається відповідно до здобутків сучасної зарубіжної та української історіографії від початку існування Русі-України до початку XVI ст.

Щодо 8 класу, то змістові наголоси навчальної програми переформатовано у контексті змісту ранньомодерної історії України, виходячи з необхідності зв'язати між собою досвіди перебування українських земель у складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини, як генетично споріднених в розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури й повсякденного життя. Також у програмі 8 класу впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», який повністю відповідає сутності цього явища і протягом останнього десятиліття набуває визнання в українській та світовій історіографії [2].

Також під час вивчення «Історії України» слід звертати увагу на особливі періоди, коли національні цінності в пріоритеті. Наприклад, козацька складова історії України є одним із ключових український феноменів, який заслуговує на шанобливе ставлення і особливу увагу. Тому цей період в історії України має вивчатися ґрунтовніше.

У той же час, XIX ст. – період національного питання як в Україні, так і в Європі. Тому саме крізь такі аспекти слід розглядати сфери життя українського суспільства: економіку, міжнародне становище, культуру, політичну історію. Крім того, не варто відмовлятися від трактування взаємин в політичній сфері як фактично колоніальних (є всі підстави стверджувати про особливий тип колоніалізму) [1].

У програмі 9 класу зосереджено увагу на вивченні історії від Великої Французької революції до періоду занепаду європейських імперій початку ХХ ст. Британський історик Е. Гобсбаум називає ХІХ ст. довгим періодом, так як у цей час відбулися дуже важливі події та явища, які вплинули на подальший хід європейської історії. Також у програмі осучаснено зміст історії України де зацентровано на процесах українського націєтворення і націєствердження [2].

До змістових наголосів навчальної програми з «Історії України» 10 класу внесено ключові зміни у вивчення історії створення СРСР як держави імперського типу, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом. У той же час, при висвітленні Української революції перенесено наголос на події 1917 – 1918 рр., адже революція досягла мети, коли постала Українська Народна Республіка. Обов'язковим акцентом під час вивчення питання Української революції, що виникла необхідність наголошувати здобувачам освіти на державотворчій спадкоємності сучасної України від Української Народної Республіки.

Щодо розгляду змісту курсу «Історія України» в 11 класі, то науковці концентрують увагу на понятті «українська політична нація», зокрема, на формуванні її контурів і консолідацію впродовж ХХ ст. Також у програмі змістовно представлено практику використання в СРСР масового штучного голоду як політичного знаряддя, розширено просторові контексти української історії, з української перспективи осмислено сюжети світової історії (внесено сюжет про національне державотворення в Білорусі, країнах Балтії та Закавказзя), передбачено розгляд сучасної російсько-української війни, зокрема, її історичного коріння, звернуто увагу здобувачів освіти на необхідність ширшого використання пізнавальних і виховних можливостей історичної біографістики [2].

Разом з тим, розглядаючи ХХ ст., слід акцентувати увагу здобувачів освіти на важливій події першої половини ХХ ст. для національної історії – Українську революцію 1917–1921 рр. Далі вивчаючи історію за хронологічним принципом у 1930-х – 1950-х рр. важливим чинником для існування українців як нації було формування та діяльність національно-визвольний рух ОУН-УПА, а в 1960-х – 1980-х рр. національно-дисидентський рух. На ці напрями необхідно звертати особливу увагу, так як ключовим у вивченні історії має бути питання руху опору українців (дії місцевого населення, збройні сили України, територіальна оборона, міжнародна допомога) у боротьбі із зовнішнім та внутрішнім ворогом.

Суттєві зміни пропонуються в частині найновішої історії, насамперед подій, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України. Передбачено окремим навчальним блоком розгляд російсько-української війни, що розпочалася в 2014 р. Наголошується на геноцидних діях політичного керівництва і російського війська щодо українців, національному опорі проти агресії російської федерації та міжнародній підтримці України. Оновлено перелік термінів/понять, як-от: «присвоєння суверенітету» (у значенні

привласнення, захоплення суверенітету УСРР союзним центром), «русский мір», «рашизм»; замість вислову «політика русифікації» застосовано вислів «політика російщення», який точніше відбиває сутність явища і процесу; уточнено контекст застосування поняття «колабораціонізм» [3].

Також колектив науковців, який працював над програмою, пропонує змінювати поняття «радянський» на «советський» у контекстах, що вказують на: неприйнятні для України і нав'язані керівним центром СРСР/СССР політичні, економічні, соціальні та культурні практики (напр., світогляд «советської людини», «советизація», «концепція “советського народу”»); негативізацію, спотворення більшовиками (комуністами) понять «Ради», «радитися», «народовладдя» [2].

Таким чином, нашим завданням залишається знайти консенсус між національними та інтернаціональними складовими у викладанні курсу «Історія України» в закладах загальної середньої освіти та гармонізація їхніх магістральних складових. Змістова складова програми передбачає формування у здобувачів освіти предметних компетентностей: хронологічних, просторових, критичного та системного мислення. Щодо ціннісної складової – програма зорієнтована на усвідомлення молоддю власної гідності, реалізації власних прав і свобод, на виявлення толерантності, протидії проявам дискримінації.

Шкільний курс «Історія України» в закладах загальної середньої освіти має послідовно продовжувати формування в учнівства української історичної пам'яті, патріотизму та розуміння єдності України та українського народу з Європою та європейськими демократичними цінностями.

Список використаних джерел

1. Гирич І. Необхідність збереження пріоритетності національного компоненту як основи для формування на засадах історичної пам'яті свідомості нового українця. URL: <http://bit.ly/3fX2YGm>
2. Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://bit.ly/3OFiaVN>
3. Оновлено зміст навчальних програм ЗСО. URL: <http://bit.ly/3ieGnGl>

Дудко Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Вступ. В умовах державної незалежності сучасної України принципово важливим є не тільки ціннісне ставлення до суверенітету держави з боку молоді, а й готовність його відстоювати. Для збереження та зміцнення державності життєво важливим є розвиток національної ідентичності молоді. Наявність або відсутність ідентичності впливає на розуміння соціальної реальності, на ціннісні орієнтири особистості, на світоглядні основи та, як наслідок, на поведінку людини як громадянина держави. Це вимагає залучення в інструментарій педагогічної науки нових категорій, зокрема, категорії національної ідентичності, яка визначається в деяких наукових розвідках як конкретна емоційно-психологічна, політико-ідеологічна та культурна позиція як індивідів, так і спільності в цілому в сприйнятті [3, с.70]. Національна ідентичність орієнтована на виявлення ціннісних переваг й поведінкових регулятивів людини як громадянина держави. Як соціально-педагогічне поняття національна ідентичність являє собою інтегровану якість особистості, пов'язану з ідентифікацією себе як представника сучасної нації в соціокультурному та інформаційно-освітньому середовищі на основі засвоєння соціального досвіду.

Мета статті. Висвітлити компоненти формування національної ідентичності особистості в педагогічному процесі та взаємозв'язок між ними.

Основна частина. Багатокомпонентний характер національної ідентичності вимагає від педагогічного процесу уваги до безлічі факторів, що є складовими елементами феномену національної ідентичності:

- знання як основа розуміння історичної долі та сучасного стану нації;
- емоції як особистісний фактор, що визначає оцінку та ставлення молоді до національного минулого та сьогодення;
- символи та бренди як елементи, що транслюють будь-який образ, цінність або ідею;
- образи як інтегративні когнітивно-емоційні уявлення про об'єкти вивчення, на які спрямована ідентифікаційна активність молоді;
- традиційні цінності народу України;
- ціннісні орієнтації як основа громадянської позиції особистості;

– діяльнісна складова, що включає як засоби навчально-пізнавальної діяльності, так і суспільно-політичну активність особистості як громадянина України.

Ці процеси можемо представити у вигляді моделі формування національної ідентичності на Рис.1.:

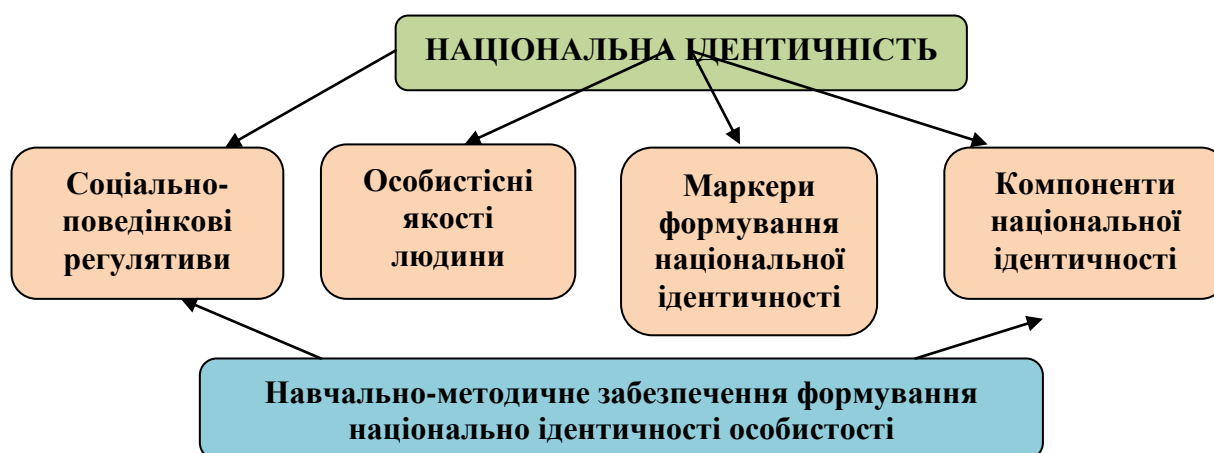

Рис.1. Модель формування національної ідентичності

Соціально-поведінкові регулятиви – правила та принципи поведінки, свідомо вироблені людиною на основі соціального досвіду та прийняті в якості цінностей, найважливішими з яких є гуманізм, миролюбність, добросусідство, справедливість, міцні сімейні відносини, творча праця, прийняті в українському суспільстві норми моралі, відповідальність за свої дії, співвіднесення своїх інтересів з інтересами суспільства та держави [5]. Зазвичай являють собою соціальний результат педагогічного впливу.

Особистісні якості людини в даній моделі, як планований педагогічний результат формування національної ідентичності в процесі вивчення історії України, передбачають:

- усвідомлення особистісної приналежності до сучасної громадянської (політичної) нації, що зумовлює пріоритет громадянськості над національністю;
- ідентичність учнів в рамках історичної спадкоємності себе як нащадків і наступників історико-культурної спадщини України;
- сукупність уявлень і знань про вітчизняну історію;
- історична емпатія як емоційно-чуттєве ставлення до історичного минулого та почуття гордості за культурно-історичні досягнення сучасної української нації;
- ціннісні орієнтири, сформовані на основі історичних прикладів соціальної поведінки, сприйнятих в якості зразків (культурно-історичних аналогів) при моделюванні власних вчинків;
- історична свідомість учнів як вміння реконструювати образ думок, переживань, настроїв історичних персон з позиції властивої їх часу системи

цінностей, розуміння моральних мотивів і цілей вчинків, що формує соціально-поведінкові регулятиви особистості.

Маркери та компоненти формування національної ідентичності особистості представлено нами в Таблиці 1:

Таблиця 1.

Взаємозв'язок між маркерами та компонентами формування національної ідентичності особистості

Компоненти формування національної ідентичності	Маркери формування національної ідентичності
Когнітивний, передбачає сформованість навчальних теоретичних і фактологічних знань про процес становлення української нації, історичні та національні форми її державності	<ul style="list-style-type: none"> - <i>фактологічні</i>, в тому числі хронологічні та картографічні знання та вміння; - <i>теоретичні знання</i>, представлені понятійно-термінологічним апаратом і закономірностями суспільно-політичного розвитку сучасної України; - знання про процес формування української нації та її державності, про суспільно-політичних діячів; - знання про етапи та особливості розвитку національної культури, про видатних діячів культури та науки
Емоційно-ціннісний, передбачає сформованість історичної емпатії	<ul style="list-style-type: none"> - емоційна позитивна конотація своєї приналежності до української нації та її історичної спадщини; - визнання цінності державного суверенітету України; - співпереживання з історичними персонами в ситуації моделювання своєї поведінки
Оціночно-виборчий, передбачає сформованість власного ставлення учнів до подій та діячів вітчизняної історії	<ul style="list-style-type: none"> - власне ставлення до подій вітчизняної історії; - вміння формулювати та аргументувати свою точку зору; - присвоєння в якості культурно-оформлених зразків поведінки прикладів поведінки історичних особистостей
Соціально-практичний, передбачає сформованість досвіду	<ul style="list-style-type: none"> - готовність використовувати суспільно-політичний контент для

участі в соціальних практиках та суспільно-політичного життя як громадянина України	свідомої участі в соціальних практиках, суспільних справах, акціях; - вміння критично аналізувати інформацію з медійного простору (сформована медіа грамотність)
---	---

Висновки. Процес формування національної ідентичності – складний та багатогранний, заснований на розумінні важливості всіх компонентів представленої моделі та на поєднанні ряду психолого-педагогічних умов:

– емотивне сприйняття навчального знання. Відсутність емоцій і почуттів при навчанні робить цей процес менш ефективним, якщо при засвоєнні нового матеріалу учень не відчуває позитивних емоцій;

– візуалізація знань через образи. Виникаючі образи породжують ціннісне ставлення до явищ, подій та діячів вітчизняної історії, викликають емоції на рівні морально-моральних почуттів: почуття гордості, поваги, захоплення досягненнями предків. Крім того, формування історичних образів за допомогою прийомів візуалізації стимулює розвиток уяви;

– переклад навчальної інформації в особистісно-орієнтовані знання. Тільки значущі для людини знання, засновані на особистому досвіді, на порівнянні свого досвіду та досвіду попередніх поколінь сприятимуть розвитку громадянських якостей особистості, ідентифікації себе в рамках історичної спадкоємності як нащадків історико-культурної спадщини України.

Список використаних джерел

1. Закон Про національну безпеку України, ред від 15.06.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Національна безпека України https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
3. Мусієздов О. Уявлення про країну як основа громадянської ідентичності // Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / за ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012 . С. 69-80.
4. Бевз Т. Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_osoblyvosti.pdf
5. Особистість та її ідентичність: громадянська освіта: Львів: Панорама, 2018. <https://www.citizen.in.ua/book/rozdil-1.pdf>

Жила Олена Михайлівна,
методист навчально-методичного
відділу моніторингу якості освіти та
ЗНО Комунального закладу
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
м. Суми

АНАЛІЗ СТАНУ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Під час дії в Україні правового режиму воєнного стану створення безпечних умов для учасників освітнього процесу – одне з першочергових завдань місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Сумська область одна з перших зустріла ворога і сьогодні перебуває під постійним обстрілом, тому усі зусилля управлінців спрямовані на створення освітнього середовища, здорового, безпечного, захищеного фізично та психологічно. З початку повномасштабного вторгнення на території області агресором зруйновано або частково пошкоджено заклади загальної середньої освіти, перебувати, а тим паче навчатися в очному режимі, є вкрай небезпечним сьогодні. Освітній процес області вкотре зазнає змін. У першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для перебування учнів і працівників. Тому головне питання, яке турбує сьогодні і батьків і вчителів – як забезпечити якісну освіту в умовах війни.

Відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та ЗНО було проведено моніторингове дослідження стану створення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану в закладах освіти деяких територіальних громад області. Опитування проводилося серед адміністрацій закладів освіти, педагогічних працівників, учнів та їхніх батьків. У ході дослідження респондентам пропонувався ряд запитань, відповіді на які, дали змогу оцінити рівень безпеки в їхньому навчальному закладі.

Одним із головних критеріїв безпечного освітнього середовища сьогодні є наявність у закладі освіти укриття та його облаштування відповідно до вимог затверджених наказом Міністерством внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту».

Аналіз проведеного дослідження з'ясував, що на думку більшості респондентів (61,5%) у значній кількості закладів загальної середньої освіти, охоплених вивченням, захисні споруди цивільного захисту облаштовані відповідно до вимог щодо їхнього утримання та експлуатації, 7,4% опитаних повідомили, що укриття зовсім не відповідає вимогам, 7,4% респондентів

обрали відповідь «Деякою мірою» та 4,2% не змогли оцінити дане питання.

Відповідно до отриманих результатів моніторингового дослідження було з'ясовано, що захисні споруди в закладах освіти територіальних громад не обладнані системами водопроводу та каналізації, проте забезпечені бутильованою питною та технічною водою. Укриття у більшості випадків забезпечені електроживленням, штучним освітленням, первинними засобами пожежогасіння (69,5%) та засобами надання медичної допомоги, відповідно до переліку укомплектування запасів медичного майна в укриттях (71,4%).

Заклади загальної середньої освіти є одними з найбільш вразливих об'єктів з точки зору протипожежної небезпеки. Будь-яка надзвичайна ситуація, в умовах сучасності вона може виникнути в будь-яку хвилину в будь-якому закладі, може призвести до виникнення безпосередньої загрози для здоров'я і навіть життя дітей. Саме тому пожежна безпека є пріоритетом як для державних органів, так і для адміністративного апарату самого навчального закладу.

Результати моніторингового дослідження по даному питанню показали, що персонал навчального закладу та учні (83,5%) систематично проходять навчання правилам пожежної та електричної безпеки. Проведене дослідження також з'ясувало, що шкільні приміщення не обладнані засобами автоматичної пожежної сигналізації, стаціонарними автоматичними установками пожежогасіння. Головними засобами гасіння в навчальних закладах є вогнегасники, ємності з піском та пожежні стенди зі щитом і спеціальним інвентарем. Плани евакуації та план дій на випадок пожежі розміщені на видному місці. В закладах постійно проводиться перевірка евакуаційних виходів, коридорів, тамбурів, східців, розроблено план евакуації, в якому чітко розподілено обов'язки персоналу на випадок виникнення пожежі, проводяться практичні заняття з відпрацюванням планів евакуації в надзвичайних ситуаціях, зокрема, під час оголошення повітряної тривоги. Педагогічні працівники та учні досконально знають свої дії за сигналами тривоги і під час заповнення захисної споруди та чітко дотримуються алгоритму дій під час переходу в укриття.

Наступне питання, яке вивчалось у ході моніторингу була охорона навчального закладу. Взагалі то це загальнодержавне питання, але наразі чиновники відклали його у «довгий ящик», тому створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти стало обов'язком суто керівника закладу. Виявилось, що сьогодні заклади здебільшого «охороняють» штатні працівники (вахтер, сторож), які фактично, лише стежать за входом-виходом у заклад освіти, щоби не заходили сторонні особи й не виходили діти. У деяких школах на вахті розміщуються працівники приватних охоронних фірм. Відеоспостереження наразі присутнє у малій кількості закладів, лише 7,6% респондентів зазначили про наявність такого типу охорони безпеки в їхній освітній установі.

Сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала сильних змін в

умовах воєнного стану. Керівники закладів освіти та педагоги тримають свій освітній фронт, продовжуючи працювати у важких умовах війни, формують унікальний педагогічний досвід, переосмислюють роль освіти, її ціннісні складники та беруть на себе новий рівень відповідальності. Частина учасників освітнього процесу внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій вимушено перемістилася за кордон або в межах України. Тому особливо актуальним для закладів освіти, що приймають дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, є перегляд антибулінгових політик, розроблення адаптаційних заходів для таких учнів. Дослідження по даному питанню виявило, що у закладах, охоплених вивченням, сприяють швидкій адаптації учнів з числа внутрішньо переміщених осіб (92,8%), розроблено чіткі правила щодо попередження й реагування на прояви насильства (83,8%) та учні систематично проходять тренінги з розвитку соціальних навиків попередження й конструктивного розв'язання конфліктів (65,9%).

Допомогти дитині інтегруватися в новий шкільний колектив, включити її в освітній процес, зменшити рівень стресу, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися – це та робота, яку виконують шкільні психологи сьогодні. За результатами проведеного дослідження було з'ясовано, що психологічна служба в закладах загальної середньої освіти територіальних громад Сумської області, які брали участь у дослідженні, приділяє належну увагу даному напрямку роботи. Шкільні психологи працюють над зниженням рівня емоційних проблем (97%) та психосоціального стресу (95,8%) серед учнів з числа внутрішньо переміщених осіб.

В одному із питань опитувальника, респондентам пропонувалось оцінити свій рівень безпеки перебування в закладі. Дві третини опитаних зазначили, що почуваються абсолютно захищеними під час знаходження в освітній установі, 8,4% респондентів обрали відповідь «Деякою мірою» і лише 2,4% відмітили, що не почуваються у безпеці перебуваючи в школі.

Опитування батьків, в свою чергу, встановило, що найбільш значущим, при відвідуванні закладу освіти їхньою дитиною, для них є щоб син чи донька перебували насамперед у безпеці (86,5%) та отримували хороші знання (76,2%).

Серед безпекових питань організації освітнього процесу під час навчального року в умовах воєнного стану найбільше турбує батьків небезпека для життя і здоров'я дитини через ракетні удари країни-агресора (80,8%), 6,1% стурбовані через можливість ворожого вторгнення на територію, де проживають. Невелика кількість опитаних батьків (13,5%) вважають, що найнебезпечнішим місцем для навчання дитини є заклад освіти, бо там є укриття, й дитина впродовж усіх занять перебуватиме під наглядом дорослих, 15,4% зазначили, що вдома дитині буде безпечніше, переважна ж більшість респондентів зазначила, що під час повномасштабної війни безпечних місць та населених пунктів на території України немає (71,1%).

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що керівникам закладів, у переважній більшості, вдалося забезпечити надання освітніх послуг в

безпечних умовах, але безпекова складова освітнього процесу області вимагає ще доопрацювань. Зокрема, захисні споруди, шкільна охорона, протипожежна система потребують удосконалення відповідно до вимог безпеки та гігієни. Все це вимагає скоординованих дій освітян, батьків, працівників різних служб і відомств.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ України №579 від 09.07.2018 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту».

2. Безпека дитини в школі. Пам'ятка для дітей та батьків: <https://ohholding.kr.ua/uk/stock/bezopasnost-rebenka-v-shkole-napominalka-dlja-detej-i-roditelej>.

3. Освітній омбудсмен України: Фізична безпека дітей під час війни: <https://eo.gov.ua/fizyczna-bezpeka-ditey-pid-chas-viyny-pravy-la-povedinky-v-evakuatsii-na-okupovanykh-terytoriiakh-i-v-zoni-boyovykh-diy/2022/03/19/>.

Зарва Світлана,

учитель-логопед Сумського дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №10 «Малючок»,
м.Суми

Бушанова Тетяна,

завідувач Сумського дошкільного
навчального закладу (ясла-садок) №10 «Малючок»,
м.Суми

ФЛЕКСАГОНИ «УКРАЇНА – МОЯ НЕНЬКА!» - ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПАПЕРОВА ОБ'ЄМНА ІГРАШКА-АНТИСТРЕС ДЛЯ КОРЕКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Анотація. *Флексагон – це дуже цікавий і корисний ігровий посібник. Лише смужка паперу, складена певним чином, з допомогою якої вирішується дуже багато мовних завдань. Пропонується для використання учителями-логопедами, вихователями, психологами, дефектологами, вчителями, батьками. [2]*

Флексагон - загадкове і хитромудре слово, так і хочеться швидше зрозуміти, що ж воно означає? Все просто – це забавна іграшка-головоломка та перший крок у світ знань. [3]

Флексагон – від англійського to flex (складатися, згинатися, гнутися) – пласткі моделі зі смужок паперу, здатні складатися і згинатися певним чином. [4] Перший флексагон був відкритий у 1939 році англійським студентом Артуром Стоуном, що вивчав математику в Принстонському університеті в

США. Студент став згинати краї паперу свого блокноту, утворюючи з них різні фігури, одна з яких виявилася трігексафлексагоном. [6] Така технологія є актуальною для використання в роботі з дітьми дошкільного віку, в тому числі і для дітей з вадами мовлення, а саме: для активізації мовленнєвої діяльності, розвитку пізнавальних процесів, зв'язного мовлення, дрібної моторики, збагачення словника, граматичної будови мовлення, автоматизації поставлених звуків. Використання паперової головоломки-антистресу не тільки займуть руки і увагу дитини на довгий час, а й під час занять створять додаткову мотивацію до навчання: вихованці добре засвоюють матеріал, тому що всім цікаво.

Робота з флексагоном

При складанні флексагона стають видимі поверхні (площини), які раніше були приховані в конструкції флексагона, а ті, що були видимі, йдуть всередину, приховуються. [1]

Флексагон має дивну властивість раптово змінювати форму, колір, предметні та сюжетні зображення, цифри, геометричні фігури. Якщо розфарбувати грані флексагона в різні кольори, то при кожному згинанні моделі можна отримати ефект справжнього калейдоскопу.

Дошкільники можуть самостійно розфарбувати або наклеїти вже готові картинки в залежності від теми, створивши флексагон.

Протягом чотирьох років використовую в своїй роботі іграшку-флексагон. Чому? Тому, що діти від такої іграшки просто в захваті! Їм дуже подобається гратися з флексагонами і при цьому легко вирішувати завдання, запропоновані дорослим. [5]

Рух у поєднанні з мовленням – це просто чудово! Саме це надихнуло на використання під час занять та в укрітті. Вдало впроваджую дані флексагони під час вивчення лексичних тем: «Україна – моя ненька» (державні символи країни), «Козацькі речі», «Посуд» (український посуд), «Рослинний калейдоскоп» (рослинні символи України), «Світ тварин» (тваринні символи), «Українські іграшки», «Одяг» (національний одяг), «Народні музичні інструменти», «Побут українців», «Українські страви» та для автоматизації, диференціації звуків, введення звуків у зв'язне мовлення, збагачення словникового запасу, тощо.

Різноманітні флексагони використовую під час проведення фронтальних, підгрупових та індивідуальних занять.

Рекомендую батькам гратися іграшкою з дітьми вдома для закріплення знань отриманих на корекційних заняттях.

Флексагони “Україна— моя ненька”

На першому етапі педагог знайомить дітей із словами та значенням зображених речей .

На другому – діти крутять флексагон та називають речі, педагог може зупинити та запитати для чого той чи інший предмет.

На третьому етапі діти крутять флексагони у будь-який час, за

бажанням, тим самим несвідомо «фотографуючи» зображення предметів. Діти залюбки грають в ігри:

Завдання для дітей:

1. Назви предмети на флексагоні.
2. Повтори чистомовку («Лечик, лечик, лечик – зі сметаною глечик», «Лина, лина, лина – у лузі калина»; «реники, реники, реники – українці люблять вареники», «ванка, ванка, ванка – матусина вишиванка»).
3. Знайди річ відповідного кольору.
4. Знайди і назви картинку із заданим звуком.
5. Запам'ятай і назви картинки.
6. Назви ласкаво (сало-сальце, борщ-борщик, вінок-віночок, колосок-колосочок).
7. Утвори множину (пиріжок-пиріжки, чобіт-чоботи, бджола-бджоли, волошка-волошки, куманець-куманці).
8. Упізнай картинку і розкажи призначення (скриня потрібна, щоб зберігати речі).
9. Визнач перший і останній звуки у заданих словах.
10. Що за чим? (за бубликами млинці, за млинцями сало, за салом бублики).
11. Відгадування загадок
12. Завдання на утворення родового відмінку іменників множини (багато лелек, ластівок, солов'їв)
13. Завдання на узгодження порядкового числівника з іменником (1-12), (перша черешня, другий каштан, третій жолудь)
14. Назви картинку з певною кількістю складів (1-3)
15. Утворення звуконаслідувальних слів (тьох-тьохкає, ку-кує, курли-курличе, му-мукає, ме-мекає, кукурі-кукурікає...)

Граючись іграшкою, діти закріплять знання про свою рідну Батьківщину: державні, рослинні та тваринні символи України, традиції, українські страви, іграшки, посуд, одяг, музичні інструменти, побут української хатини, розвинуть мовлення, дрібну моторику. Іграшка формує глибоку шану до предків та палку любов до України.

Малята вільно вступають в контакт, долають мовленнєвий негативізм, виникає бажання і потреба спілкуватися.

Дайте в руки дитини флексагон і вона заговорить!

1. Відеоінструкція «Як зібрати». URL : <https://www.youtube.com/watch?v=n9HZj8SDRwQ>
2. Центр науково-технічної творчості молоді «Сфера» - Facebook. URL : <https://www.facebook.com/sfera.org.ua/posts/2947051552005272>
3. Флексагон – шутка гениев. Головне в Україні. URL : <https://glavnoe.in.ua/news/n357017599-fleksagon-shutka-geniev>
4. Флексагон – Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
5. Объёмный флексагон – De clever. URL : <https://beclever.cc/post/obemnyi-fleksagon>
6. Флексагон – Сайт kozelrozel! – Удивительный мир математики. URL : <https://kozelrozel.jimdofree.com>

Іванов Станіслав Володимирович,
 учитель біології
 Рябушківський ЗЗСО І-ІІІ ступенів,
 Лебединського району Сумської області

РОЗВИТОК ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Освіта є тим фактором, який впливає на формування інтелектуального потенціалу людини, підвищення показників економіки, зростання впливу країни на світовій арені. Все це позначається на питанні національної безпеки. Доки одні країни захоплюють за допомогою економічних чи інформаційних методів, Україна стикнулася із реальною війною, початок якої нерозривно пов'язаний з тривалими негативними освітніми процесами. Питання розвитку освіти для зміцнення безпеки у національному вимірі постійно перебуває у полі зору вчених. Проте освітня безпека та її вплив на національну не до кінця з'ясований.

Актуальність теми зумовлена сучасними викликами, з якими стикнулося українське суспільство у розрізі політичних, військових та соціальних аспектів. З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави питання національної безпеки стало одним із головним напрямком, що наразі впливає на всі сфери життя, у тому числі і на освітні процеси.

Оскільки освітня діяльність нерозривно пов'язана із інформаційною складовою, то на перший план виходять саме засоби масової інформації, серед яких друковані, електронні та віртуальні. І якщо ще вчора ми говорили про значущість останніх двох засобів, то на сьогоднішній день всі засоби масової інформації впливають на національну безпеку України. Адже на тимчасово окупованих територіях єдиними джерелами інформації часом можуть бути

друковані листівки, плакати. Саме вони не так давно стали інструментом серед партизанів для підтримання спротиву загарбникам на Херсонщині. Варто зазначити важливість використання ЗМІ у освітніх і виховних процесах. Адже інформаційні війни мають не менш руйнівний вплив, ніж збройні конфлікти. Протягом тривалого часу одним із інструментів супротивника були саме інформаційні. Так формувався чужорідний для українців історичний, культурний і духовний простір [5]. Що в результаті стало однією із причин порушення національної безпеки України.

Поряд із зазначеною проблемою є ще одна суто українська тенденція – зниження якості освіченості серед населення середнього віку. Тобто, стрімкий розвиток технологій, розвиток суспільства, інформації призводить до того, що людям потрібно навчатися протягом усього життя. А реалії нашого сьогодення такі, що переважна більшість українців, отримавши первинну освіту, після 35 років продовжують користуватися раніше отриманими знаннями [2; 3]. Тобто, удосконалення і підвищення якості знань не відбувається. Поряд з тим, як інформація продовжує оновлюватися, а використання нових даних стає життєвою необхідністю у всіх сферах суспільного життя. Використання застарілої інформації у професійній діяльності несе не лише загрозу національній безпеці, а й економічному зростанню України.

Підсилена увага до розвитку освіти як для підростаючого покоління, так і для дорослої категорії населення, стане тим міцним фундаментом, який допоможе подолати зовнішні загрози і вплинути на формування національної свідомості українців. Саме про ці аспекти ми і розповімо у нашій статті.

Виклад основного змісту. Поняття «національна безпека» містить у собі здатність країни своєчасно виявляти, запобігати і нейтралізувати реальні та потенційні загрози національним інтересам. Наразі таких загроз стосовно діяльності Росії досить багато. Щодо реальних – мова йде про постійні терористичні дії з боку РФ, порушення кордонів нашої держави, насилля відносно людей, порушення їхніх прав і свобод, знищення матеріальних цінностей, вчинення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів. Що стосується потенційних загроз – це використання ядерної зброї на території України.

Звідси випливають об'єкти національної безпеки:

- людина і громадянин
- конституційні права
- свободи;
- суспільство;
- духовні цінності;
- морально-етичні цінності;
- культурні цінності;
- історичні цінності;
- інтелектуальні цінності;
- матеріальні цінності;

- інформаційне середовище;
- природне середовище;
- держава;
- конституційний лад;
- суверенітет;
- територіальна цілісність;
- недоторканість.

Розвиток освіти у розрізі національної безпеки передбачає посилену увагу на духовні, морально-етичні, історичні, культурні, інтелектуальні цінності та інформаційне середовище. Саме сукупність цих об'єктів є визначальними під час навчального процесу як такого.

Десять років тому, а саме у 2012 році у США Незалежна робоча група підготувала доповідь, що отримала назву «Реформа американської освіти і національна безпека». Серед керівників цієї групи була Кондоліза Райс – колишня державна секретарка Сполучених Штатів. У документі зазначено, що освіта – це невід'ємна складова національної безпеки. Текст доповіді містить основні загрози, що носять реальний характер при зародженні негативних процесів у сфері освіти:

- ✓ зниження економічного зростання;
- ✓ військові загрози;
- ✓ порушення інформаційної безпеки;
- ✓ небезпека для процесів глобалізації;
- ✓ загроза національному єднанню та згуртованості [1, с. 7].

Як бачимо, всі ці загрози є актуальними і для України. І всі вони тісно пов'язані саме з освітою, для розвитку якої необхідні значні інтелектуальні та матеріальні інвестиції. А для підтвердження об'єктивності наших тверджень пропонуємо вашій увазі таблицю, яку опублікувало на своєму сайті видання «Слово і Діло». Вона присвячена ключовим показникам рейтингів – «Індекс людського розвитку» (грамотність і освіченість населення), «Індекс демократії» та «Індекс процвітання» - Рис. 1.

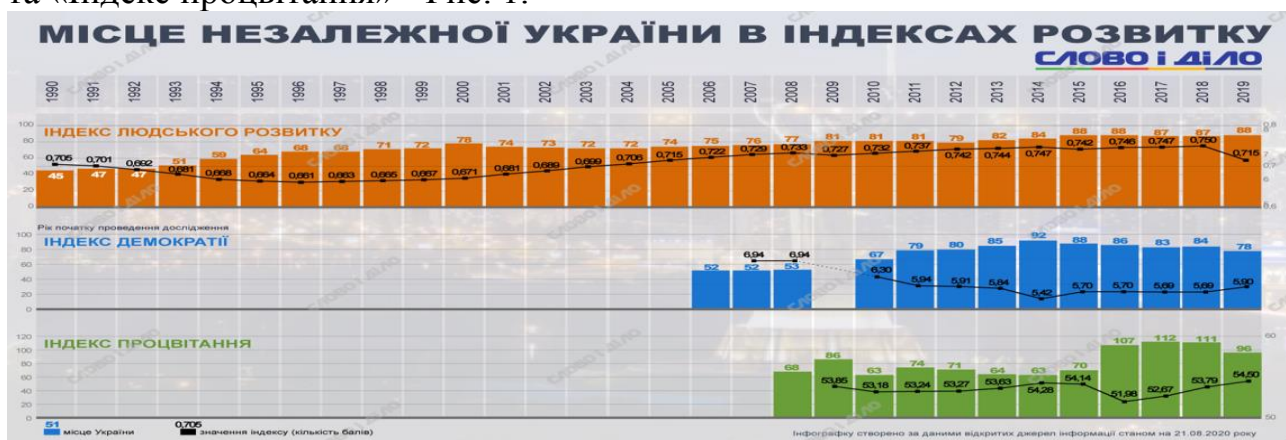

Рис.1. Ключові показники рейтингів – «Індекс людського розвитку» (грамотність і освіченість населення), «Індекс демократії» та «Індекс процвітання» (вилучено з аналітичного порталу «Слово і Діло» [4]).

Якщо ми уважно розглянемо цю таблицю, то побачимо, що індекси грамотності та процвітання українців знизилися. Цікавий факт, що у 1992 році Україна займала 47 місце за рівнем грамотності, а у 2019 – 88. А індекс процвітання у 2019 році зупинився на 96 сходинці. При формуванні цього індексу найнижчі оцінки Україна отримала у сферах безпеки і соціального капіталу. Варто зазначити, що рейтинги за всіма трьома індексами складають міжнародні компанії, зокрема – видання «The Economist», британський аналітичний центр «The Legatum Institute»

Можемо шляхом аналізу зрозуміти сьгоднішні наші наслідки неуваги до освітніх прогалин з боку держави. А це не лише мовне питання, а й питання встановлення історичної справедливості, ґрунтовне вивчення літературної спадщини через призму впливу на формування національної свідомості та самоідентичності, вивчення феномену «радянщини» та інших тоталітарних виявів у світовій історії для недопущення повторення кривавих подій у майбутньому України. Все це є складовими національної безпеки у розрізі освітніх процесів.

Висновки. Отже, самовизначення нації неможливе без утворення нею держави. Але разом зі створенням держави виникає гостра необхідність у відстоюванні інтересів та постійної уваги до питань національної безпеки, посилення якої дає змогу ефективно відповідати на зовнішні та внутрішні виклики. Ефективність нерозривно пов'язана із цінностями, пріоритетністю цілей та національними інтересами. Національна безпека в системі цінностей та зовнішньополітичних завдань містить в собі причини відносин з іншими державами.

Відтак освіта та її розвиток є чинником національної безпеки. З цього виникає така формула: яка освітня підготовка молодого покоління, такими ідеалами і цінностями житиме народ. Звідси і формується рівень національної безпеки держави. Освіта формує політичні погляди, впливає на суспільну діяльність, закладає аспекти правової та політичної культури, є тим кістяком, на якому зосереджуються морально-етичні погляди у соціумі.

Результати розвитку освіти не миттєві, а довготривалі. Посилена увага та реформування освіти в ключі національної безпеки є інвестицією у зміцнення української держави, її впливу на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії : аналіт. доп. / Іщенко А. Ю., Зубченко С. О., Карпенко М. М., Лозовий В. С., Черненко Т. В. – К. : НІСД, 2017. – 44 с.
2. Лузік Е. В., Хоменко Л. О. Модернізація вищої освіти України в контексті національної безпеки. Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія, 2017. В.1(10). – 88-92 с.

3. Михальченко М. І., Скотна Н. В. Роль освіти в цивілізаційному вихованні молоді. Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді: монографія. – Київ : Педагогічна думка, 2010. – 252-277 с.

4. «Слово і Діло»: аналітичний портал. Місце незалежної України в індексах розвитку. Електронний ресурс: <https://www.slovoidilo.ua/2020/08/24/infografika/suspilstvo/misce-nezalezhnoyi-ukrayiny-indeksax-rozvytku>

5. Філіпчук Г. Знаннєве суспільство: національний і глобальний контекст. Лідер. Еліта. Суспільство, 2018. – 70-82 с.

Казимирчук Людмила Михайлівна,
вихователь закладу дошкільної
освіти (ясла-садок) 27 «Світанок»
м. Суми

ДУХОВНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національне виховання дітей стає одним із пріоритетних напрямів діяльності держави. Українське суспільство потребує нового типу громадянина: високоморальної особистості, яка поважає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками. Актуальність національного виховання зумовлюється процесом становлення України як єдиної політичної нації, воно покликане сприяти цілісності, соборності держави, що є серцевиною української національної ідеї.

Національне виховання в закладах дошкільної освіти сприяє тому, щоб діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів [3,с.12].

Взаємозв'язок національного патріотичного, громадянського та патріотичного виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплучного, Ю. Римаренка, О. Сухомлинської, Г. Шевченка та інших. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмах, М. Щербань та інші.

Дошкілля це важливіший період становлення особистості, бо саме у цей час закладаються передумови громадянських якостей, формуються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру. Це період, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти зазначено, що старший дошкільник має орієнтуватись у тому, що рідна країна має свою територію, на якій проживають українці, що мають свою культуру, звичаї, мову.

Саме тому у всіх дошкільних закладах України приділяється значна увага вихованню у дітей любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу.

З перших днів перебування у дошкільному закладі дошкільнят починають знайомити з національними духовними цінностями, формуючи в них насамперед такі морально-етичні засади: почуття власної гідності; почуття колективізму (вміння виконувати доручення, бажання допомогти слабшому); прагнення уникати конфліктних ситуацій; повагу до старших; любов до рідних (піклування про їхнє здоров'я, прагнення підтримати їх).

Формування національної свідомості людини запізно починати в школі. Це потрібно робити в дошкільному закладі, бо саме в ранньому віці закладається фундамент особистості. Втрачене на цьому етапі надолужити дуже важко. Усвідомлювати своє українство діти повинні змалечку [4,с.114].

До основних завдань національного виховання дітей дошкільного віку належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування мовленнєвої культури;
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- виховання почуття власної гідності як представників свого народу;
- формування толерантного ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Одним із напрямів національного виховання дітей дошкільного віку є народознавство. Заняття з використанням народознавчого матеріалу сприяють вихованню у дітей духовності на національному ґрунті, доброзичливості, чесності, взаємоповаги, поваги до культур інших народів, ушанування їхніх традицій, оберегів. У дошкільному закладі матеріали з українського народознавства широко використовуються на заняттях з ознайомлення дітей з явищами навколишнього світу і рідної природи, з художньої літератури, образотворчої діяльності, на музичних заняттях, а також поступово впроваджуються у повсякденне життя групи [1,с.36].

Результатом такої роботи є проведення свят народознавчої тематики. У

дошкільному закладі рекомендується проводити такі народні свята та обряди відповідно до календарної сезонності: навесні – Великодні свята та різноманітні веснянки; влітку – зелені свята, Івана Купала; восени – Свято врожаю, Покрова; взимку – день святого Миколая, Різдвяні свята. Свята народознавчої тематики важливо проводити у дні, коли вони збігаються з обрядовим календарем або після відповідної дати.

Для ефективного ознайомлення дітей з національною культурою, звичаями та традиціями в групових кімнатах оформлюються національні осередки, які наповнені державними та народними символами, оберегами, ляльками в національному одязі, дитячими народними музичними інструментами, зразками декоративного мистецтва.

Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття приналежності до нації [2,с.23].

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Зміст занять також можливо визначити в декількох напрямках.

Дитина дошкільного віку повинна знати, як називається країна, у якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни.

Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру.

Для цього слід використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови. Варто також поцікавитись, якою мо-вою розмовляють рідні і близькі дитини.

Інтерес у дітей до української мови і культури можна розвивати за допомогою усної народної творчості – невичерпного джерела виховання дитини. Скарбниця усної народної творчості невичерпна, багата. Є в ній казки й легенди, загадки й лічилки, приказки й прислів'я, скоромовки й чистомовки, колисанки, забавлянки й потішки. Вона є дзеркалом життя народу, його історії, мови, народної мудрості. Через народну творчість дитина дістає перші уявлення про культуру та побут свого народу [4,с.212].

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей із державними символами (Гербом, Прапором, Гімном).

Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися впродовж століть (український віночок, рушник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше).

Національні почуття у дітей формуються через спадщину яка передається віками від покоління до покоління – це культурні, естетичні, духовні цінності, що виявляються у героїчних вчинках, історичних подіях рідного краю, у милуванні природою рідного краю, гордості, радості за добрі вчинки, тому основними тематичними напрямками національного виховання дітей дошкільного віку є:

- формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями і культурою свого народу;
- формування знань про людство.

Правильно організоване національне виховання формує повноцінну цілісну особистість, суверенну індивідуальність, яка щиро цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність, совість і честь. Завдяки національному вихованню у дітей найповніше враховуються природні задатки, формуються національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд. Отже, йдеться про необхідність систематичного й цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості.

Основними умовами ефективної реалізації завдань з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі є такі:

- організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного);
- належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо);
- інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; систематичне вивчення стану освітньої роботи, її результативності;
- оптимізація методичної роботи з кадрами, в тому числі із застосуванням сучасних засобів інформування з професійних питань, використанням інтерактивних форм підвищення фахової майстерності педагогів закладу;
- зв'язок з іншими навчальними закладами, науковими установами, музеями, громадськими, волонтерськими організаціями тощо;
- співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу;
- своєчасна і дієва допомога з боку управлінських, методичних служб різних рівнів.

Національне виховання – це створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв та ін., покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй

соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Науково обґрунтоване, правильно організоване національне виховання відображає історичну ходу народу, перспективи його розвитку.

Національне виховання - це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості, духовності.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі. Навчальний посібник. Київ. Вища школа, 2002. 407 с
2. Бичкова О. Формування національної та громадянської свідомості особистості. Дошкільний навчальний заклад. Харків. 2015. 36с
3. Володарська М.О. Світ прав дитини. Уроки громадянської освіти. - Харків, 2005. – 65с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

Камишанська Віталія Олексіївна,
директор
державного навчального закладу
«Сумське міжрегіональне вище
професійне училище», м. Суми

Русанова Ольга Іванівна,
методист
державного навчального закладу
«Сумське міжрегіональне вище
професійне училище», м. Суми

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ П(ПТ)О

За останні десятиріччя як у нашій країні так і за кордоном проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості набула особливої актуальності. Суспільні цінності – це значущі, визнані спільнотою переконання щодо цілей, ідеалів життя, яких люди прагнуть і щодо способів їх реалізації. Це, фактично, з одного боку суспільні етичні норми, а з іншого – те, що є значущим для людини. Цінності є одним з джерел індивідуальної мотивації.

Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість.

На думку М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою

яких люди задовольняють свої потреби та інтереси. У свою чергу, М. Рокич визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування. Як зазначав А. Здравомислов, ціннісні орієнтації – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого. Цінності, їхній характер, особливості, як і система цінностей у суспільстві в цілому, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини, а прагнення до володіння ними – важлива умова придбання людиною необхідного життєвого досвіду і його соціалізації [3].

Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [2, с. 12-14].

Цінності – це, з одного боку, соціально значущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Вони, зазвичай, не піддаються сумніву, але видозмінюються, є еталоном, ідеалом для людей. З іншого боку – це відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості. Тут вони виступають як певна структура особистості. Перший аспект суспільний, другий – особистісний [1, с. 27].

Саме тому цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, а й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином тощо. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу, і здобувач освіти зокрема, усвідомлював, що цінності – це не є щось апріорі правильне, якась божественна складова, красива на папері, проте неприкладна у житті.

Тож задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність) та культурне різноманіття, (турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода) [5].

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі

національних та європейських, цінностей.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання системи цінностей, а саме: національно-патріотичного почуття як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді.

Серед основних складових національно-патріотичного виховання виокремлені: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання [4].

Національно-патріотичне виховання в системі освіти впроваджується шляхом реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019, плану дій щодо реалізації Стратегії, державних цільових програм з питань з національно-патріотичного виховання та планів виховної роботи зі здобувачами освіти закладу.

В Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України метою національно-патріотичного виховання визначено:

- становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків;
- успадкування духовних і культурних надбань українського народу;
- досягнення високої культури взаємин;
- формування активної громадянської позиції;
- утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності [4].

Мета патріотичного виховання в закладі освіти конкретизується через систему певних виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [6].

Сьогодні актуальність національно-патріотичного виховання зумовлюється процесом формування в Україні єдиної політичної нації. Патріотичне виховання молоді спрямоване на забезпечення цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання людей різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які у свою чергу мають лежати в основі патріотичного виховання сучасної молоді.

В умовах війни з рашиськими агресорами в закладах П(ПТ)О більше уваги педагогічними колективами приділяється новим напрямкам роботи.

Наприклад, у ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ» активізувалася робота за такими напрямками:

- залучення до волонтерської роботи здобувачів освіти – плетіння маскувальних сіток, акції «Смаколики для воїнів»;

- облаштування приміщень для захисту учасників освітнього процесу від надзвичайних ситуацій воєнного стану;

- залучення військовослужбовців ЗСУ, учасників АТО та ООС, учасників бойових дій російсько-української війни до проведення тематичних зустрічей; навчально-інформаційних занять з мінної безпеки, формування практичних навичок з надання домедичної допомоги;

- активізувалася участь учнівської молоді у безстроковій акції «Ми разом», спрямованій на допомогу пораненим військовим; акції «Добро починається з тебе» (збір пластмасових кришок на протези); у благодійній акції «З вірою в серці», спрямованій на підтримку захисників нашої країни; у всеукраїнській акції, ініційованій Національним Банком України, «Смілива гривня» («Відправ монету на фронт»); у виховних годинах, приурочених Героям Небесної Сотні «Уклонімося низько до землі тим, хто в серці буде вічно жити...»; у створенні відеожурналів «Нескорені: спорт і війна», «Українська мова – це стильно»; зустрічі з воїнами-учасниками АТО, ООС – «Герої не вмирають» (вечір пам'яті); «Мужність і відвага скрізь віки» до дня козацтва, дня захисника України;

- організовуються змагання з військово-прикладних видів спорту;

- в освітньому процесі значна увага приділяється вивченню історії та культури Українського народу, вшановується культура різних народів, які проживають на території України, адже розбудувати єдину країну допомагають люди усіх національностей;

- керівники груп у наведенні сучасних прикладів патріотизму звертають увагу учнів на героїв-земляків: Максима Савченка, Сергія Табалу; колишніх учнів закладу: Горбача Сергія, Дениса Харлашка, які віддали життя за мир в Україні; педагогічних працівників закладу, які в лавах ЗСУ сьогодні звільняють

нашу землю від загарбників рф: майстри виробничого навчання, викладач суспільних дисциплін;

- участь учнівської молоді у всеукраїнських інтелектуальних конкурсах «Література», «Історія України та державотворення» (III м., 2020-2022);

- участь у вебінарах, семінарах викладачів предмета «Захист України» та фізичної культури, а також класних керівників, вихователів гуртожитку з питань військово-патріотичного виховання здобувачів освіти;

- досвід роботи педагогічного колективу з національно-патріотичного виховання узагальнено у збірках позакласних виховних заходів «Всім серцем любіть Україну свою» (2020); «Ми – діти України, вона у нас одна» (2021); на VIII Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» за участь творчої роботи педагогів в номінації «Інноваційні підходи в закладах освіти до процесу формування творчої особистості та виховання громадянина-патріота», заклад було відзначено золотою медаллю.

Так, виховання громадянина має бути спрямованим передусім на розвиток патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів.

Саме патріотичне виховання підростаючого покоління забезпечить цілісність народу України, його національне відродження, об'єднання різних регіонів країни, соціально-економічний і демократичний розвиток, розбудову та вдосконалення суверенної правової держави, соціально-політичну стабільність у державі та гідне представлення нашої країни у світі.

Список використаних джерел

1. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]; АПН України. – К., 1997. – С. 27–31.

2. Долинська Л. В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : [навч. посіб.] / Л. В. Долинська, Н. П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2008. – 124 с.

3. Коло наукових інтересів: цінності та ціннісні орієнтації особистості. https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/08/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf (дата звернення 08.11.2022).

4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення 10.11.2022).

5. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення 05.11.2022).

6. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/> (дата звернення 08.11.2022).

Кириченко Ганна Іванівна,
вчитель історії, основ правознавства та
громадянської освіти Кіндратівської
Хотінської селищної ради
Сумського району

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Робота присвячена актуальній проблемі національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах дистанційного навчання в контексті Нової української школи. Автор звертає увагу на необхідність компетентнісного підходу та недостатню дієвість традиційних форм і засобів шкільного національно-патріотичного виховання, особливо в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, Нова українська школа, концепція, дистанційне навчання, компетентнісний підхід, старшокласники, учнівська молодь.

У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна ціною життя наших громадян, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання дітей та учнівської молоді.

Національно-патріотичне виховання наскрізно пронизує весь навчально-виховний процес, органічно поєднує національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, фізичне, трудове виховання, базується на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни. Наші діти стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшої долі України, своєї долі. Більшість наших учнів не мають змоги відвідувати навчальні заклади, змушені навчатися дистанційно, деякі за тисячі кілометрів від рідної домівки, а деякі слухаючи голос вчителя з мобільного приладу в перемішку з вибухами снарядів за вікном, ховаючись у підвалах.

В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням вчителя є виховання патріота, який саме і буде убезпечувати суверенність й формувати майбутній розвиток Української держави.

У Національній концепції виховання дітей та учнівської молоді зазначено, що метою виховання є становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну й правову державу, здатного виявляти національну

гідність, знати свої обов'язки та права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру й злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентноспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури[2].

В епоху різноманіття гаджетів та щоденного збільшення кількості інформації у нашому житті енциклопедичні знання перестали бути цінністю, якою вони були лише 20–30 років тому. Знання вже не є самоціллю під час навчання, і система освіти відповідно має змінюватись, крокувати в ногу з часом та навчати того, що актуальне та цінується сьогодні. Відповідь на ці виклики – компетентнісне навчання[5].

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набутті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання і формувало знаннєвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусувалася на самих знаннях, а те, для чого вони потрібні, залишалось поза увагою [6]. Особливо важливим є компетентнісний підхід під час дистанційного навчання.

Уроки громадянської освіти, історії України озброюють учнів знаннями законів суспільного розвитку, допомагають засвоїти основні факти про героїчні бойові та трудові будні українського народу. Вчитель на уроці ставить за мету формування патріотичних почуттів підлітків внаслідок росту самосвідомості через розвиток логічного та критичного мислення шляхом включення в соціальні процеси. Завданнями патріотичного виховання є досягнення ефекту поєднання реалізації виховних освітніх завдань з набуттям основних предметно-історичних, громадянських компетентностей.

Враховуючи випробування в яких зараз живуть та навчаються наші діти, основою сучасного виховного процесу в школі стало вироблення переконаності учнів, що сила українців у їх єдності. Тому на уроках предметів гуманітарного циклу, які проходять в онлайн форматі, надзвичайно важливим є формування в учнів відчуття приналежності до України, особистої відповідальності за долю держави та українського народу, виховання поваги до державних символів, шанобливого ставлення до традицій і культури представників усіх національностей, що населяють нашу країну.

Основною метою національного виховання на сучасному етапі є передання учням під час навчально-виховного процесу соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина Української держави, духовності, трудової, моральної, розумової, естетичної, правової, фізичної та екологічної культури.

З виховним потенціалом для організації ефективного патріотичного виховання на уроках гуманітарного циклу у вирішенні стратегічних суспільних

завдань підготовки учнів як майбутніх громадян вільного демократичного суспільства та патріотів своєї країни є:

- ✓ громадянознавчий зміст (політичні, правові знання, знання основних соціально-економічних процесів у суспільстві, основних історичних і культурних досягнень України і світової цивілізації тощо);
- ✓ виховні можливості уроків історії, на яких відбувається формування базових цінностей громадянського суспільства, утверджується діяльнісний аспект навчально-виховного процесу;
- ✓ активні та інтерактивні методики, що сприяють формуванню навчальних і громадянських умінь і навичок учнів, умінь і ціннісних орієнтацій учнів як патріотів своєї Батьківщини [2].

Національно-патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню у дітей та утвердженню у педагогів і батьків національних та загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

З перших днів повномасштабного вторгнення рф в Україну працівники навчального закладу почали волонтерити: плели маскувальні сітки. І, звичайно, осторонь не були наші учні, їхні батьки, вони приносили до школи матеріал, розміщували в соціальних групах оголошення про те, чого нам не вистачає. Вони ставали поряд з своїми наставниками до роботи, не дивлячись на те, що сусідні населені пункти були окуповані, нам вдавалося передавати маскувальні сітки нашим воїнам. І дивлячись з яким завзяттям діти працюють, співають патріотичних пісень, переказують новини про успіхи українців або шукають інформацію про Бандеру чи Мазепу, стало зрозумілим, що національно-патріотичне виховання реалізується через компетентнісний підхід.

Спілкуючись з учнями 10 класу на практичному онлайн уроці громадянської освіти на тему «Що означає бути українкою/українцем в часи російської збройної агресії проти України?», постало питання який внесок ми можемо зробити у перемогу. На даний момент одна з учениць виготовляє вдома з мамою окопні свічки, інші учні збирають для цього бляшанки, віск та парафін. Дівчатка вдома печуть смаколики для наших воїнів. Старшокласники долучилися до облаштування захисних споруд навколо ГРП в які намагаються влучити рашисти.

До Дня захисника вітчизни молодші школярі малювали малюнки на патріотичну тематику, виготовляли сувеніри, а потім передавали їх на передову. Учні школи беруть постійну участь у патріотичних флешмобах, онлайн концертах.

Реалізація компетентнісного підходу скеровує школу на формування людини-громадянина, людини-патріота, для якої громадянське суспільство стане середовищем, в якому вона сповна реалізує свої права й свободи, розкриє свої можливості і таланти і цим самим усвідомлено буде задовольняти інтереси та потреби суспільства в цілому[4]

Завдання Нової української школи –сформувати нову генерацію

випускників, які будуть цілісними особистостями, патріотами, які здатні бути новаторами нового інклюзивного суспільства, суспільства освіченого загалу, в якому кожен громадянин матиме рівні права і можливості для розвитку свого таланту у продовж всього життя. Для цього слід виділити такі важливі аспекти:

- вчитель-перший, після батьків, творець людини нової формації, патріота;
- педагогіка партнерства – дитина - батьки - вчителі заради створення хорошої людини;
- дитину треба чути, вчити формувати, аналізувати та аргументовано відстоювати власну позицію;
- досвід практикування навчання, тобто розвиток компетентнісної освіти, яка має врахувати не лише тверді знання, а й досвід їх практичного використання;
- учень не посудина, яку необхідно наповнити знаннями, а факел, який необхідно запалити [3].

Важливу роль у патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Якість виховного процесу напряму залежить від рівня підготовленості педагогів до кожного заходу; використання різноманітних методів і форм; знання і вміння врахування вікових й психологічних особливостей дітей; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя. Патріотичне виховання громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному уроці та в позаурочний час [3].

Сьогодні актуальні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно врахувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони уже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їх переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

Патріотизм сьогодні – це не мода, а виклик сучасності, біль душі кожного свідомого українця, материнські сльози, знівечена земля, що терзається у тортурах, гуркіт гармат, новини телебачення та преси, які неможливо бачити і чути без страху. Постійне відчуття неспокою та тривоги за прийдешній та завтрашній день гостро відчують і наші учні. Вони за останній рік стали дорослішими, відповідальнішими, готові стати поряд з дорослими на захист нашої Батьківщини.

Патріотами не народжуються. Ними стають у процесі становлення особистості. Патріотичні почуття – це сплеск емоцій, які трапляються в пориві спільної праці, щоб знайти вихід із безвихіддя, захистити свою незалежність і волю. Патріотизм – це частина нашого духу, одне з найсильніших відчуттів, які існують у природі. Саме воно в умовах важкого перехідного періоду має сприяти розвитку нашої держави. Любов до Батьківщини і до себе проростає з суспільства, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови народної демократії,

правової України[1].

Школа має особливу відповідальність за завтрашній день вільної незалежної України. Саме тому пріоритетним у виховній системі кожного загальноосвітнього навчального закладу є національно-патріотичне виховання підростаючого покоління, особливо коли діти мають змогу спілкуватися з педагогами лише дистанційно.

Можна зробити висновок, що засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не закладені у генах, не є природною якістю, а формуються цілеспрямовано, системно, і з використанням певних принципів та методів діяльності з молодим поколінням.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк О. Реалізація компетентнісного підходу щодо військово-патріотичного виховання учнів в умовах нової української школи. [Електронний ресурс].- Режим доступу:<https://vseosvita.ua/library/realizacia-kompetentnisonogo-pidhodu-sodo-vijskovo-patrioticnogo-vihovanna-ucniv-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-148607.html>
2. Концепція національно-патріотичного виховання. [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://ukrintschool.org.ua/training/patriotichne-vikhovannja.html>
3. Марковська М. “Нова українська школа”. Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів.[Електронний ресурс].- Режим доступу:<https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvat-patriotichne-vihovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України, м. Київ, від 06 червня 2022 р.№ 527.Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 .[Електронний ресурс].- Режим доступу:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>
5. Щекатунова Г. Реалізація компетентнісного підходу у вимірі сьогодення. [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robot/219>
6. Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти [Електронний ресурс].- Режим доступу:<https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/>

Кириченко Олександр Вікторович ,
вчитель історії та основ правознавства
КЗСОП «Сумська обласна гімназія-інтернат
для талановитих та творчо обдарованих дітей»

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Робота присвячена актуальній проблемі формування національно-культурної ідентичності в учнівській молоді, її місця та ролі у сучасному суспільстві. Визначено, що в контексті сучасних цивілізаційних викликів, вона виступає вагомим чинником підвищення національно-культурного рівня молоді.

Формування національно-культурної ідентичності є важливою умовою існування України як суверенної й незалежної держави, здатної відстоювати свою територіальну цілісність, національні інтереси та інтегруватися до Європи. Непересічне значення у формуванні національно-культурної ідентичності в учнівській молоді має усвідомлення себе українцями, частиною великого народу, причетними до української культури, нащадками давньої історії, носіями української мови, що виявляється в любові до України, відчутті захищеності й значущості для життя країни, причетності до її долі, розумінні обов'язку й відповідальності, правдивості, почутті власної гідності[4].

Формування в учнівській молоді національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на повномасштабну агресію РФ в Україні. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку [3].

Процеси глобалізації ведуть до злиття локальних культур у єдину світову культуру. Відбувається інтенсивний процес поширення західноєвропейської та східного типу культур. «Стираються» не тільки міждержавні кордони, але й нівелюються національні цінності. Тому питання національної ідентифікації є важливими для кожного народу, окремих етнічних спільнот, бо торкається суттєвих основ їх існування. Формування національно- культурної ідентичності

відбувається у дитячому та юнацькому віці. Це зумовлює необхідність, щоб освітня система, кожен навчальний заклад створили відповідне освітньо-виховне фахове і творче середовище для навчання і виховання[2].

Вирішальним періодом у формуванні національної свідомості українців і української нації стало ХХ ст. У цей час відбулися важливі зміни в комунікативних можливостях українських еліт. Вони вплинули на формування української національної свідомості, боролися за збереження української самобутності, мови, культури та недопущення асиміляції.

Національна ідентичність – усвідомлена приналежність до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей. Головним ідентитетом національної ідентичності є національна свідомість. За змістом національна ідентичність – сфера ідей, цінностей і смислів культури, сприйнятих й артикульованих більшістю громадян країни. Вона має власні засади в конструюванні індивідом своєї тотожності. Вибір національної ідентичності обумовлений політичними, економічними, соціальними й історичним чинниками, що робить її рухомою. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сім'ї, родини, друзів, знайомих, ровесників і продовжує формуватися під час всього періоду соціалізації [6].

Досліджуючи національно-культурну ідентичність вчені виокремлюють п'ять найважливіших її джерел. По-перше, людські переконання. По-друге, спільне історичне минуле. По-третє, спільні дії для досягнення певних результатів. По-четверте, постійне проживання на одній території. По-п'яте, спільний національний характер[1].

Важливими моральними цінностями, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості є свобода, гідність, справедливість.

Свобода є найважливішою моральною цінністю у житті як особистості, так і нації, без якої ставиться під сумнів саме існування. Особистість позбавлена свободи не має цілей і не бачить перспектив свого подальшого існування. Втрата свободи перетворює людину на засіб або спонукатиме до боротьби за свободу, навіть якщо її ціною буде життя. Нація без свободи також позбавлена можливості розвиватися, розчиняється в інших народах, поступово, втрачаючи мову, культуру, власну самоцінність.

У підготовці до цієї варварської війни путінський режим особливу роль приділяв фальсифікації історії та пропаганді «руського міра», формуючи у росіян імперську свідомість та шовіністичні настрої. Тому, в умовах протистояння агре-сивній антиукраїнській пропаганді, особливе значення має збереження та розвиток української історичної освіти та подальше формування в української учнівської молоді патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської і шовіністичної ідеології. При цьому українська історична освіти має не «віддзеркалювати» ідеологічні атаки з боку путінського режиму, а послідовно продовжувати формування в учнівства

української історичної пам'яті, патріотизму та розуміння єдності України та українського народу з Європою та європейськими демократичними цінностями[3].

Формування національно-культурної ідентичності дитини проходить декілька етапів. На першому етапі відбувається ідентифікація, в основі якої розмежування «ми – вони». На другому етапі формування національно-культурної ідентичності формуються уявлення про відмінні якості своєї національної культури та усвідомлюються її основні характеристики. Третій етап формування національно-культурної ідентичності з формуванням національної свідомості та самосвідомості, національної гідності та повагою до інших етносів і культур, готовністю до діалогічної взаємодії. Національно-культурна ідентичність є основою націєтворення і суспільного життя будь-якої держави [7].

Формування національно-культурної ідентичності має опиратися на: історичну правду; історичну пам'ять; національні ідеали; національну гідність; національну самосвідомість; патріотизм.

Особлива роль у цьому питанні відведена вчителям історії, які на уроках, вивчаючи ті чи інші теми, наводять приклади боротьби за нашу націю, порівнюють, відокремлюють, пояснюють. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності закладів освіти, які володіють відповідними виховними можливостями.

На рівень сформованості національної ідентичності індивіда впливає багато факторів: етап психічного розвитку, регіональні традиції, різноманіття етнічних груп. Суттєвий вплив соціально-політичних та історичних подій. Тому змінюються чинники національної та суспільної ідентифікації. Відповідно потребують оптимізації шляхи формування та методи визначення рівня сформованості національної ідентичності студентській молоді. Адже в юнацькому віці темпи розвитку сягають найвищого інтелектуально-теоретичного рівня. На державному рівні приділяється велика увага національно-патріотичному вихованню. [3]

Метою формування національно-культурної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу. Водночас, формування національно-культурної ідентичності передбачає становлення таких важливих якостей як ціннісне ставлення до Батьківщини і її культури, справедливість, національну гідність, повагу і любов до своїх батьків, родини.

Педагогам слід донести до учнів, що українська національна ідея повинна відповідати інтересам і людини, і суспільства, і держави як єдиної української нації; об'єднувати представників різних регіонів, весь багатоетнічний український народ; враховувати менталітет, світогляд народу; мобілізувати

на здобутки сучасні і майбутні; бути зрозумілою і малому, і старому; сприйматись владою, адже саме вона популяризуватиме ідею; не відлякувати сусідів, бути конструктивним інструментом у міжнародних відносинах; бути реальною і перспективною. В об'єктивній реальності, національна ідея має об'єднати в єдину націю як цілісну одиницю світового співтовариства.

Росії для використання військової сили необхідно було поділити Україну на «правильну» і «неправильну», оскільки всі ми виростили в радянській парадигмі «братніх народів». Для того, щоб застосовувати силу до братнього народу, Україна в ЗМІ весь час висвітлювалася в негативному ключі, що дозволило в потрібний час вести розмову про нелегітимність влади, про хунту, про бандерівців-неонацистів-фашистів. У цій моделі саме вони – «неправильні» – захопили владу, а жертвою став український народ, братський, який і потрібно захистити, що відбилося на протистоянні в межах України[5].

У період входження українського суспільства в новий етап його розвитку, важливим завданням для вчителя є донести до підростаючого покоління правдиву інформацію про історію та розвиток нашої, української ідентичності, підкріплювати її документальними джерелами. Використання глобальних інформаційних ресурсів в інтересах формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді, повинно сприяти збереженню позитивних тенденцій самобутнього національного розвитку в умовах глобалізації.

Можна стверджувати, що модерна національна культура українців продовжує формуватися, спостерігається тенденція сприйняття європейської системи цінностей на противагу постколоніальній. Саме ця тенденція може сприяти згуртуванню української нації, що в подальшому, позитивно вплине на перспективи інтеграції України до європейського співтовариства.

Наші діти хочуть бачити Україну європейською, незалежною, правовою, сильною, де найвище цінується людина, її потреби та інтереси. Їм важливо відчувати перспективи, які відкриватимуться для них після війни. Національно-культурна ідентичність має формуватися не лише на минулому України, а й бути спрямованою на майбутнє. Боротьба, яку веде Україна за своє існування є тривалою і надзвичайно важливою для збереження нації, територіальної цілісності, здобуття перемоги у війні та свого місця у світі. Водночас ця боротьба згуртувала та консолідувала українців всього світу. Однак, з точки зору боротьби українців за власну незалежність, та прагнення мати свою державу, боронити її від загарбників, нести відповідальність за її майбутнє дієвою залишається національна ідея «Україна – наша земля», яка поєднує минуле і сучасне, традиції і визвольні змагання»[2].

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Журба К.О. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах І. Бех, к. Журба. Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка) / [редкол.: С.А. Копилов (співголова, наук.ред.), І.Д. Бех (співголова) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 108 с.

2. Гончарук Т., Шумака М. Національно-культурна ідентичність як маркер модернізації українського суспільства. [Електронний ресурс].- Режим доступу:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi60sf_29H7AhXL-ioKHVK-CrAQFnoECBQQAQ&url=http%3A%2F%2Fdspace.wunu.edu.ua%2Fhandle%2F316497%2F5153&usg=AOvVaw3AouzemD_AiA9xrXAc45WA

3. Історія України. Всесвітня історія 6 -11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс].- Режим доступу:<https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso>

4. Концепція національно-патріотичного виховання. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://ukrintschool.org.ua/training/patriotichne-vikhovannja.html>

5. Поліщук Р. Формування національно-культурної ідентичності українського народу в процесі глобальних трансформацій українського суспільства.[Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5406>

6. Стегній О. Національна ідентичність. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71062>

7. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів: Посібник / [І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. – К., 2019. – 114 стор.

Костенко Ольга Олександрівна

Вихователь (I категорії)

Комунального закладу Сумської обласної ради

«Сумська обласна гімназія-інтернат

для талановитих та творчо обдарованих дітей»

м. Суми, Сумської області

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемам становлення та розвитку громадянського виховання у закладах освіти, висвітлено сучасні педагогічні проблеми виховання громадян України, окрему увагу приділено сутності громадянського виховання у системі В. О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. У час, коли в Україні продовжується розбудова

незалежної, суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави досить актуальним є потреба в становленні культурно-освіченої, творчої, високодуховної, всебічно розвиненої, гуманістично спрямованої особистості, тобто громадянина з уже сформованим світоглядом, із почуттям патріотизму. Тому пріоритетним напрямком освіти сьогодні є виховання особистості на засадах загальнолюдських, національних і патріотичних цінностей. Патріотизм є «найбільш значущою цінністю громадянського суспільства, важливим фактором розвитку правової, демократичної держави, атрибутом її життєздатності, символом мужності українського народу» [7, с. 93]. Виходячи з цього, можна твердити, що нагальною потребою держави є виховання українських школярів на засадах патріотизму.

Патріотичне виховання особистості необхідно розглядати як джерело духовного, політичного та економічного становлення країни, її цілісності та безпеки.

Актуальність громадянського виховання в Україні зумовлено також процесом відродження нації. Воно відіграє особливо важливу роль тому, що сприяє формуванню соборності нашої держави, що є серцевиною української національної ідеї. В основі громадянського виховання закладені демократичні цінності, які об'єднують різні етноси та регіони України з метою вдосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства та задля подальшої розбудови країни.

Усі ці процеси разом формують громадянську культуру. Тому вся система освіти, зокрема громадянська освіта та виховання, відіграє важливу роль у суспільстві.

Проблема громадянського виховання сьогодні розробляється на державно-програмному, концептуальному та практичному рівнях.

Питання громадянського виховання висвітлені у таких державних документах як Конституція України, «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» [6], «Актуальні питання громадянської освіти і виховання учнівської та студентської молоді», «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті», Законі України «Про освіту». Проте декларування цінностей свободи, національної гідності та самоусвідомлення далекі від реальності. [3, с. 174-175]

«Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» одним із пріоритетів розвитку освіти називає національне та громадянське виховання, яке має здійснюватися упродовж усього процесу навчання дітей та молоді [12].

Враховуючи те, що громадянське виховання сьогодні потребує особливого значення, то виникає необхідність у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів громадянського виховання саме у сучасних закладах освіти, які мали власну ціль та ефективно забезпечували б процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, яка поєднує в собі громадянську зрілість, патріотизм, професійну компетентність, самосвідомість, високі моральні чесноти, активну життєву позицію, творчі

початки, потребу у самовдосконаленні, почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством, Батьківщиною. [4, с. 5]

Постановка завдання. У наш час необхідно впроваджувати різноманітні державні програми із залучення молоді до проблеми громадянського та національного виховання, продовжувати виховувати повагу до своєї Батьківщини та гордість називати себе українцем. Коли людина щиро вірить в успіх свого народу, у свою країну, то вона, без сумніву, зможе досягти поставлених цілей та працювати на розбудову своєї держави. Тому перед педагогічними працівниками постає завдання належно створювати відповідні педагогічні умови, шукати ефективні форми та методи, щоб забезпечити процес громадянського та національного виховання таким чином, щоб сприяти підвищенню рівня сформованості національного патріотизму та громадянської вихованості здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У вітчизняній педагогічній теорії та практиці визначилися певні напрями вивчення проблеми громадянського виховання: дослідження проблеми громадянського виховання на концептуальних положеннях сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, А. Гуржій, В. Кремень, В. Кушерець та ін.); обґрунтування необхідності переходу до принципово нової системи виховних відносин (І. Бех [1], М. Боришевський, О. Вишневський, О. Глузман, С. Гончаренко [2], І. Зязюн, М. Євтух, О. Киричук, В. Кузь, О. В. Сухомлинська та ін.); вивчення історії, становлення та розвитку громадянського виховання (Т. Завгородня, Л. Крицька, І. Кучинська, В. Поплужний, В. Постовий, М. Рагозін, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Б. Ступарик та ін.); розроблення методологічного аспекту проблеми громадянського виховання (Т. Дем'янюк, Є. Бондаревська, М. Боришевський, П. Вербицька, Ю. Завалевський, О. Киричук, В. Лозова, Ю. Олексін, Г. Троцько, К. І. Чорна [1; 13] та ін.). [7, с. 95]

Над розробкою завдань громадянського виховання працювали П. П. Блонський, П. Ф. Каптерев, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський. К. Д. Ушинський наголошував, що повноцінним може бути виховання, де в гармонії поєднано волю, розум та серце особистості. [9, с. 137-138] Деякі сучасні українські педагоги, а саме: М. П. Рогозін, О. І. Пометун, І. П. Тараненко, П. Р. Ігнатенко, О. В. Сухомлинська та ін. розвивають загальноєвропейське бачення громадянськості та шляхів її формування. Групою дослідників під керівництвом О. В. Сухомлинської розроблена Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності [5]. Відповідно до мети та завдань у структурі громадянського виховання Концепцією передбачено дев'ять пріоритетних напрямів виховної роботи: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, екологічна культура, моральність, економічна культура. [9, с. 137-138]

Мета статті: розглянути проблеми становлення та розвитку громадянського виховання здобувачів освіти у практиці роботи закладів освіти; визначити поняття громадянськості; проаналізувати компоненти громадянського виховання за В.О.Сухомлинським; узагальнити шляхи громадянського виховання здобувачів освіти у закладі освіти.

Виклад основного змісту.

На сьогодні в Україні все більшого значення набуває проблема громадянського виховання школярів. На зміну старим стереотипам приходять швидко оновлення суспільства. Досить часто згадуємо минуле та з жалем переконуємося, що багато втрачено, забуто, загублено. Тому на даному етапі життя ми повинні навчити дитину шанувати рідне слово, не цуратися свого роду, краю, любити пісні, які ще з народження співала мати чи бабуся, знати звичаї та обряди свого народу, берегти та передавати своїм нащадкам.

У системі виховної роботи на одне з перших місць ставили виховання громадянськості видатні педагоги А. С. Макаренко та В. О. Сухомлинський. А. С. Макаренко сформулював основні риси громадянина: «уміння кваліфіковано трудитись; бути політично й економічно освіченим; володіти високою загальною культурою; уміти працювати в колективі; бути дисциплінованим» [8, с. 422].

В. О. Сухомлинський розумів громадянськість як інтегральну якість особистості, яка характеризує політичну та моральну свідомість і проявляється у добровільній, свідомій та активній діяльності на благо Вітчизни. На його думку, першою школою громадянськості має бути життя учнівського колективу.

Основні риси громадянина виховуються в дитячому, підлітковому та юнацькому віці. Дитячі роки – це той вік, коли саме «закладаються корені громадськості». В. О. Сухомлинський наголошував, що протягом усіх років навчання у закладі освіти здобувачів освіти треба вчити жити, вчити найважливішої мудрості - бути громадянином своєї держави.

Видатний педагог стверджував, що виховати громадянина лише бесідами та повчаннями неможливо, потрібно, щоб здобувачі освіти розуміли відмінність між «добре» та «погано», творили добро, справедливість.

Василь Сухомлинський був переконаний, що найважливішим засобом громадянського виховання є рідне слово, яке починається з сім'ї. І в цей же період, на його думку, повинно йти зародження громадянського, патріотичного життя людини.

Отже, В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що вихованець може стати громадянином країни лише, коли живе долею своєї Батьківщини.

Підлітковий вік є досить важливим при вихованні громадянськості, тому що у цей період формується відчуття справедливості, проявляється глибока зацікавленість сутністю інших людей. У цей період необхідно допомогти здобувачу освіти у визначенні ціннісних та життєвих орієнтирів, від адекватності яких буде залежати все її життя. Активно формуються почуття та

переживання. Необхідно прищеплювати вихованцю моральні цінності у підлітковому віці, що впливає на подальший розвиток особистості. Процеси самовизначення та самоусвідомлення у соціальній та особистісній сферах відіграють також важливу роль.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає молодій людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною.

Звідси громадянськість – це реальна можливість втілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграція в культурні й соціальні структури суспільства.

У педагогічному плані громадянськість містить у собі знання, переживання та вчинки, які взаємодіють між собою у процесі емоційного розвитку індивіда, формуванні почуттів. [4, с. 5]

Освіта є провідною у процесі громадянського виховання, особливо коли доповнюється вихованням школярів у душі громадянськості. Сюди можна віднести громадянську, політичну соціалізацію майбутнього громадянина та його здатність долучати до цього процесу моральні цінності.

У процесі громадянського виховання особистості необхідно дотримуватися наступних принципів:

➤ **принцип гуманізації та демократизації виховного процесу** (передбачає рівноправність, відкритість до сприйняття громадянських цінностей: щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, співчутливості, милосердя тощо);

➤ **принцип активності й саморегуляції** (виробляє почуття відповідальності, формує здатність до прийняття самостійних рішень);

➤ **принцип системності** (передбачає гармонійний розвиток низки взаємопов'язаних новоутворень у структурі особистості);

➤ **принцип комплексності та міждисциплінарної інтегрованості** (передбачає злагоджену взаємодію навчально-виховного процесу);

➤ **принцип наступності та безперервності** (нескінченний процес утворення громадянських чеснот особистості, який триває протягом усього свідомого життя людини);

➤ **принцип культуровідповідності** (передбачає єдність громадянського виховання, історії та культури народу, його мови з народними традиціями та звичаями, що забезпечують духовну єдність);

➤ **принцип інтеркультурності** (передбачає забезпечення передумов для формування особистості, вкоріненої у національний ґрунт та відкритої до інших культур, ідей та цінностей). [4, с. 5-6]

Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину, яка працює на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Тому увесь освітній процес у закладах освіти повинен містити різні

аспекти громадянського виховання, проте особлива роль належить предметам соціально-гуманітарного циклу (історії, географії, природознавству, суспільствознавству, українській літературі, світовій літературі). Хоча предмети художньо-естетичного циклу та точні науки можуть суттєво вплинути на розвиток громадянської та національної самосвідомості здобувачів освіти при правильній організації навчального матеріалу.

Виховний процес, форми, методи його організації – усе це ефективно впливає на розвиток громадянського виховання.

Серед методів та форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, які сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До них належать: ситуаційно-рольові ігри, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», соціодрама, метод відкритої трибуни, ігри-драматизації, соціально-психологічні тренінги, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером тощо.

Доцільно долучати й традиційні методи: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, з періодичною пресою та ін.

Застосування наведених форм та методів громадянського виховання допомагають кожній особистості виробляти у собі уміння міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему з усіх боків; робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати умінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин адекватної орієнтації; захищати свої інтереси, поважати інтереси та права інших, самореалізуватися тощо. [4, с. 7]

Результат громадянського виховання можна помітити тоді, коли усі ці форми, методи виховної діяльності покращують розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді.

Розглянувши проблеми громадянського виховання здобувачів освіти та його компоненти доцільно виділити шляхи громадянського виховання школярів у закладі освіти:

- формування правових знань, моральної культури, знання історії рідного народу, розвиток національної свідомості у навчальній та виховній роботі;
- формування потреби в особистісно ціннісній та суспільно значущій діяльності на благо держави;
- формування громадянського способу життя.

Беручи до уваги думку великого педагога В. О. Сухомлинського, можна вважати, що завдання вихователя – «відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це і природа рідного краю, слово рідної мови, культ Матері і Батька, Мала Батьківщина, її історичне та героїчне минуле, працелюбність» [11, с.133-135].

А вислів В. О. Сухомлинського «Сила й ефективність патріотичного виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини оволодіває особистістю, наскільки яскраво бачить людина світ і саму себе очима патріота» [11, с. 467-468] має сенс і сьогодні.

Висновки та перспективи досліджень.

Громадянське виховання на сучасному етапі – це складний, багатоплановий, безперервний та гармонійно поєднаний процес педагогічного характеру, спрямований на всебічний розвиток вихованця, як особистості. [10, с. 132]

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що громадянська освіта в Україні виступає як спеціалізована систематична підготовка здобувачів освіти до життя у суспільстві в умовах демократії та є потужним чинником її соціалізації. При правильно продуманій організації педагогічної діяльності працівників закладів освіти вона може бути ефективною школою, яка спрямована на формування свідомого громадянина, який вміє співіснувати, розуміти та використовувати свої права та обов'язки, усвідомлено підтримувати тих, хто реально може забезпечити його інтереси.

Засоби громадянського виховання запропоновані В. О. Сухомлинським досить ефективні. Справедливим буде твердження про те, що саме Сухомлинський узагальнив досвід попередніх поколінь та визначив основні завдання громадянського виховання і способи його реалізації. [10, с. 133]

Слід зазначити, що вихователь сам має бути справжнім громадянином, особистістю з високою національною самосвідомістю, чуйною, доброю людиною, яка з повагою і любов'ю ставиться до навколишнього.

Надзвичайно корисним та важливим є також використання та вивчення досвіду зарубіжних педагогів, які мають значні досягнення, особливо стосовно дієвості, реалізму, демократизму та виваженого прагматизму у реалізації її завдань.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Бех І. Д., Чорна К. І. // Шкільний світ - № 13 - квітень, 2007— с. 122.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дорошенко К. Г. Втілення ідей громадянського виховання у роботу загальноосвітньої школи / Збірник наукових праць /За заг. ред. проф. В.І.Сипченка. Актуальні питання громадянської освіти і виховання учнівської та студентської молоді. - Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ Видавничий центр «Маторін», 2007. – 227 с. - С. 174-178.
4. Когтев А. В. Формування громадянської та національної самосвідомості учнів з вадами слуху на уроках математики в умовах спеціального навчально-виховного закладу. - Харків, 2015 - 29 с. - С. 5-10.
5. Концепція громадянського виховання в умовах розвитку Української державності // Педагогічна газета. – 2000. – № 6 (72).
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7 – 13.
7. Лавренюк А. Б. В. О. Сухомлинський про громадське виховання підлітків та сучасні проблеми виховання національно свідомих громадян. /

Освітній альманах // Збірник студентських наукових праць (Інтернет-видання). – Випуск 1. - Львів, 2018. – 217 с. - С. 93-99.

8. Макаренко А. С. Методика вихователю процесу / Соч. в 7 т. – Т.5. – М., 1985.

9. Наточій А. М. До проблеми громадянського виховання підлітків в умовах загальноосвітньої школи-інтернату. / Науково-методичний журнал № 1 (17). – Херсон: Таврійський вісник освіти, 2007. – 262 с. - С. 136-141.

10. Рацул Ол. Громадянське виховання на сучасному етапі: проблеми становлення та розвитку. / Наукові записки. – Випуск 41. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2002. – 170 с. -С. 131-133

11. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. шк., 1976.

12. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. шк., 1976.

13. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста: Навч. метод. посібник. – К., 2004.

Кривоконь Сніжана Федорівна,

вчитель історії

Підліснівського ліцею

Степанівської селищної ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Постановка проблеми. Система освіти, виховання перебуває у стані реформування, що свідчить про розробку та наповнення змістом основних пріоритетів розвитку нашої держави. В Україні особливого значення набуває усвідомлення національних та загальнолюдських цінностей, формування активної громадянської позиції.

Ми прагнемо щоб молодь країни стала ефективними учасниками життя суспільства мала необхідні для цього знання, вміння і навички які потім вона використає для свідомої участі у житті країни.

Мета статті – проаналізувати роль громадянських компетентностей здобувачів освіти в умовах збройної агресії.

Науковці розглядають громадянськість як частину загальної культури людини, як проміжний її шар, що дозволяє:

- регулювати зовнішні стосунки людей між собою і державою;
- забезпечувати обов'язковість правових норм;
- організовувати сукупність діяльності даного суспільства [1, с. 5].

Сучасна молодь кожного дня зустрічається з проблемами у житті і кожне

випробування є своєрідним іспитом. Так, російсько-українська, війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, показала високу громадянську позицію молоді, яка активно долучилася до боротьби: поповнення лав ЗСУ, волонтерство, допомога внутрішньо переміщеним особам, які втратили дім та сім'ю, евакуація населення, донати, залучення молоді до проведення мирних акцій, партизанство тощо.

Війна вносить корективи в усі сфери людського життя, освіта не виключення. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності.

На думку О. Пометун, громадянська компетентність – це здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства [2, с. 6].

На нашу думку, виховати в учнів громадянську компетентність означає сформувати у них комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Тому громадянське виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості, що трансформовано в його педагогічному досвіді. Для того щоб діти стали народом, творцями своєї долі, необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї, школі міцно засвоїли історію розвитку своєї держави, духовність, культуру рідного народу, глибоко пройнялися його національним духом, способом мислення і буття.

Але постає питання яким має бути безпосередньо педагог, щоб виховувати громадянські цінності у здобувачів освіти? Часто зміст громадянської компетентності розкривається через характеристику якостей,

якими володіє людина. Зокрема, йдеться про: патріотизм, інтернаціоналізм, демократизм, гідність, громадянську активність, дисциплінованість, відповідальність, совість, чесність, принциповість, справедливість, повагу, працелюбність. Учитель, як ніхто інший, вчиться упродовж життя. Особливість формування громадянської компетентності вчителя та, що цей процес відбувається: не стільки за академічного навчання чи набуття теоретичних знань, скільки внаслідок переосмислення та розставлення нових акцентів у виховній роботі, застосування нових моделей та методів в роботі з учнями, тренінгу й практики [6].

Значну увагу в Національній доктрині розвитку освіти в Україні (Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02) приділено національному характеру освіти і національному вихованню, метою якого є «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнародних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити у громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [5].

Школа повинна розвивати в учнів навички критичного мислення для того, щоб орієнтуватись в величезному інформаційному потоці, приймати прості й складні рішення. Для того щоб підлітки усвідомлювали власну роль в житті суспільства, прагнули його вдосконалювати велика увага в освіті приділяється розвитку компетенцій. О. Пометун та Т. Ремех подають наступну структуру громадянської компетентності учня, яку ми розглянемо у табл. 1 [2, с. 7-8].

Таблиця 1
Структура громадянської компетентності учня

Складник	Суть	Вияви
Мотиваційно-ціннісний	Інтерес до громадянознавчих знань, зацікавленість у громадянській освіті, здатність брати на себе відповідальність, підтримувати інших, вибудовувати з ними взаємодію на паритетних основах надійності.	Наміри, бажання, прагнення особистості досягати поставлених цілей чи уникати їх, здійснювати заплановане чи відмовлятися від його реалізації; усвідомлення й визначення таких цінностей як особистість, гідність людини, толерантність, демократичні принципи життя, повага до прав і свобод людини, демократичних норм, інститутів громадянського суспільства, законів держави.

Когнітивний	Громадянознавчі знання, уявлення про себе, свої соціальні ролі, взаємодію із соціальними інститутами, способи захисту і дотримання прав і свобод людини взаємодію з владою.	Знання про права і свободи людини, механізми їх захисту, принципи функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, знання прийомів взаємодії із соціальним оточенням, способів впливу при прийнятті рішень та захисті власних інтересів.
Операційно-діяльнісний	Готовність і здатність орієнтуватись у ситуації, прагнення вплинути на те, що відбувається, готовність до компетентної участі у суспільному житті, спроможність приймати рішення, контролювати свою діяльність, навчатися самостійно.	Вербальні і невербальні, соціальні і комунікативні, інтерактивні і рефлексивні вміння у взаємодії із соціальним оточенням; лідерство, командність, вміння ставити запитання й відповідати на запитання, обґрунтувати власну позицію, робити свідомий вибір, ухвалювати рішення.

Також слід зазначити чинники, що впливають на розвиток особистісних характеристик учня, насамперед:

- відчуття патріотизму, усвідомлюючи важливість незалежності своєї країни;
- вміння брати відповідальність за свої слова та вчинки;
- розуміння та користування демократичними цінностями;
- знання прав (вміння їх захищати), виконання обов'язків;
- застосування навичок комунікації;
- обізнаність з суспільно-політичним життям країни та прояв участі у громадському житті.

Висновок. Громадянські компетентності мають на меті підготовку здобувачів освіти до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку демократичної культури. Громадяни мають вчитися бути вільними, незалежними та творчими, критично мислити, знати свої права і обов'язки, уміти працювати в колективі, вести діалог та переговори.

У процесі роботи педагоги формують у здобувачів освіти наступні складові громадянської компетентності людини:

- громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема;

- громадянські вміння та досвід участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань;
- громадянські чесноти – норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянині демократичного суспільства.

Специфіка формування громадянських компетентностей пов'язана зі сприйманням себе як громадянина держави, здатності особистості до політичного аналізу й судження, навички пошуку й усвідомлення інформації, використання медіа-засобів і комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах, здатність до демократичного ухвалення рішень тощо.

Список використаних джерел

1. Навчаючи навчаюсь – громадянська компетентність вчителя та учня. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1251-navchayuchi-navchayus-gromadyanska-kompetentnst-vchitelya-ta-uchnya>
2. Пометун О. Теоретичні засади формування громадянської компетентності учнівської молоді. *Управління школою*. №8(92). 2005. С. 5-8.
3. Пометун О., Ремех Т. Практичний довідник учителя громадянської освіти. Київ: Освіта, 2018. 96 с.
4. Програма інтегрованого курсу «Громадянська освіта» для 10 класу URL: <https://mon.gov.ua/ua>
5. Указ президента України Про Національну доктрину розвитку освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
6. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. *Український соціум*. № 2(25). 2008. С. 123-134.

Кузнєцова Лариса Миколаївна,
 учитель зарубіжної літератури
 комунальної установи
 Сумська загальноосвітня
 школа I-III ступенів №20,
 м.Суми, Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Анотація. *Стаття присвячена проблемі використання краєзнавства в освітньому процесі Нової української школи. Виокремлено основні історичні етапи розвитку шкільного краєзнавства в Україні у вимірі національно-патріотичного виховання учнів, схарактеризовано роль краєзнавства у формуванні національно-свідомої особистості здобувача освіти.*

Актуальність теми дослідження. Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Постановка проблеми. Відсутність національно-патріотичного виховання породжує несвідомих, невольових громадян, без національної ідеї, самоідентифікації та розуміння себе, як частини суспільства. Наслідками такої поведінки є комплекс меншовартості, поява такого явища як «какая різниця», що дозволяє ворогові маніпулювати суспільною свідомістю та впроваджувати свої ідеї, сіяти розбрат.

Мета статті. Метою статті є підвищення рівня національної свідомості, покращення рівня критичного мислення. Підняття проблеми відсутності достатніх знань історії рідного краю. Згадати про історичні місця Сумської області, Слобожанщини та важливості їх дослідження в контексті краєзнавчого питання.

Основні результати дослідження. Дуже важливо, щоб школа була для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є феномен Майдану – промовистого свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети; багатомовністю, полірелігійністю. Зміст створення моделей національно-патріотичного виховання має позиціонувати Майдан як форму небаченого дотепер у світовій історії мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку недемократичного політичного режиму в країні.

Важливим є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України [1].

Героїчні й водночас драматичні й навіть трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв, заповідників та кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про учасників АТО та волонтерів з даної території; необхідно взяти шефство над родинами учасників АТО, які цього потребують. В цілому важливим є формування засобами змісту навчальних предметів якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, самої себе та інших, природи, праці, мистецтва.

Патріотизм – це якість, про яку більшість людей дізнаються в школі. Більшість навчальних програм передбачає навчання учнів про країну, в якій вони живуть. Школи відіграють величезну роль у забезпеченні того, щоб учні навчилися бути патріотами та мати сильне почуття національної ідентичності. Це пояснюється тим, що патріотизм необхідний для збереження сильної нації в майбутньому [2].

Однією з головних причин, чому варто навчати патріотизму в школах, є те, що він значною мірою впливає на майбутні дії. Учні, які навчаються патріотизму, як правило є більш свідомими громадянами, з власною позицією, з таких учнів часто проростають нові громадські діячі, активісти, захисники нашої свободи. Вчителі є чудовим джерелом інформації для виховання патріотизму в школі. Вони можуть розповідати про важливі національні події з історичної точки зору. Це може допомогти сформувати студентів у майбутньому як патріотів і націоналістів.

Добре розкрити цю тезу через рідні, визначні місця Слобожанщини, прикладом козацької слави, духу сили та незламності є місто Батурин – резиденція гетьманів Лівобережної України. З містом пов'язана діяльність таких визначних політичних лідерів часів Гетьманщини, як Дем'ян Ігнатович, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Кирило Розумовський [3].

Цитадель Батуринської фортеці слугувала оборонним комплексом тодішніх часів та є невід'ємною складовою архітектурно-меморіальний комплекс на території Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». До наших часів зберігся палац Кирила Розумовського, що є архітектурно-музейним комплексом з постійною експозицією, робіт Чарльза Камерона. У залах палацу гетьмана Кирила Розумовського експонується низка оригінальних експонатів: меблі та предмети інтер'єру, картини, ікони XVIII—XIX ст. [4].

Вивчення історії вашої країни допомагає зрозуміти патріотизм і націоналізм. Націоналізм – це, по суті, акт любові до своєї країни та гордості за неї. Ці два внутрішньо пов'язані; без любові до своєї країни ніхто ніколи не захоче бути націоналістом. Спосіб навчити поваги до своєї країни – показати їм історичні події та місця з неї. Це дозволяє людям вчитися патріотизму, не заохочуючи жодних шкідливих дій щодо іншої країни. Школи є чудовим місцем для вивчення місцевої історії, оскільки вони мають доступ до багатьох історичних документів і артефактів минулого.

Круглий двір — садиба-манеж у місті Тростянець Сумської області. Унікальна пам'ятка архітектури XVIII століття. Це найдавніша громадська споруда північно-східної частини України, яка збереглася до нашого часу та не має аналогів в Українській архітектурі середини XVIII століття. Сучасники, щоб привабити туристів та спонукати молодь до вивчення історії рідного краю у стінах фортеці проводять фестиваль «Схід рок», завдяки гарній акустиці двору музика звучить як найкраще.

Краєзнавство – це збір історичної, політичної та соціальної інформації про певне місто чи регіон. Зібрані та опубліковані національним урядом, вони використовуються для ознайомлення людей з різними частинами країни. Усі, кому цікаво дізнатися про місцевість, можуть прочитати краєзнавчі дослідження. Окрім формування національної свідомості, вони надають навчальні матеріали для студентів і вчителів.

Ще однією визначною пам'яткою Сумської області є Посульські кургани – група скіфських курганів на території сучасної Сумської області, містять у собі відомості про побут та традиції поховання давніх часів. Наповнення курганів детально розповідає про те, які прикраси носили заможні люди того часу, як прикрашали предмети інтер'єру, яку зброю мали та як вели відлік часу.

Для покращення демократії, освіти, культури та духу націоналізму місцеві дослідження сприяють національній свідомості. Ці дослідження синтезують інформацію з різних джерел, щоб кожен зрозумів велич свого народу. Вони є найбільш корисними для заохочення патріотизму та змушують людей цінувати свою рідну країну. Крім того, краєзнавство сприяє популяризації національних традицій і свят. Люди дізнаються з них про своє місто чи місцевість і можуть поділитися цими знаннями з іншими. У сукупності це створює відчуття приналежності до нації [5].

Доступність місцевих досліджень також може заощадити гроші платників податків: вони безкоштовні! Вони допомагають інформувати громадян про поточні події в їхній громаді та підвищують патріотизм серед читачів. Людям легко дізнатися нову інформацію про свою місцевість завдяки краєзнавчим дослідженням. Це дозволяє їм швидко оновлювати будь-які прогалини в знаннях щодо свого міста чи місцевості. У результаті жителі можуть отримати розуміння поточних подій і захопитися відповідними даними, не коштуючи нікому грошей. Крім того, ці дослідження доповнюють письмові роботи про місто чи місцевість, які автори можуть використовувати для дослідницьких цілей. Замість того, щоб купувати дорогі підручники, люди можуть отримати безкоштовний доступ до краєзнавства для довідкових цілей, що економить багато грошей як для шкіл, так і для авторів.

Історико-культурна спадщина належить до найцінніших надбань людства. Вона зосереджує в собі кращі здобутки, є золотим скарбом народу.

Туризм та екскурсії – активний спосіб пізнання навколишнього світу, формування кругозору, підвищення рівня знань, естетичних і культурних смаків мешканців та гостей Сумщини.

Сумщина має унікальну історико-культурну спадщину – майже 1,5 тис. пам'яток історії, 780 пам'яток археології, 102 пам'ятники монументального мистецтва та 373 пам'ятки архітектури. Збереглись чудові садово-паркові архітектурні ансамблі (Суми, Хотінь, Кияниця, Куянівка, Бочечки, Волокитино), монастирські ансамблі (Мовчанський, Софроніївський, Глинський). Нині на Сумщині діють Національний історико-архітектурний

заповідник «Глухів», історико-культурний заповідник в м. Путивль та історико-культурний заповідник «Посулля».

Сумський краєзнавчий музей — обласний краєзнавчий музей у місті Суми, найбільше зібрання матеріалів і документів з історії, етнографії, природи та археології Сумщини.

Основна експозиція музею розташована по вулиці Герасима Кондратьєва, в будинку колишньої земської управи, спорудженому в 1885-1886 рр. Нині це одна з найкрасивіших у місті пам'яток архітектури ХІХ ст.

Експозиція музею також містить артефакти нашої сучасної історії, а саме від початку АТО, нині ООС, нажалі після повномасштабного вторгнення російської федерації матеріали виставки будуть доповнені не новими експонатами вдатних митців, а уламками ворожих ракет.

Краєзнавство пропонує чудове освітнє розуміння певної місцевості чи міста. Люди, які цікавляться історією чи географією, можуть легко отримати доступ до них через бібліотеки чи онлайн-джерела. Надання їх для шкіл гарантує, що кожен учень отримає якісну літературу щодо своєї галузі. Крім того, використання наявних матеріалів значно спрощує написання відповідного вмісту як для студентів, так і для авторів. Зрештою, використання місцевих досліджень покращує багато аспектів нашого повсякденного життя!

Висновки. Отже, навчання патріотизму в школах має багато переваг як для учнів, так і для вчителів. Це допомагає учням зрозуміти, як вони повинні ставитися до своєї країни. Крім того, вивчення патріотизму в школі допомагає учням зрозуміти, як вони повинні ставитися до людей з інших країн. Вчителі можуть використовувати свій досвід патріотичних інцидентів у школі для інформування своїх класів. Роблячи це, вони можуть допомогти учням зрозуміти патріотизм і сприяти розвитку у своїх учнів сильного почуття націоналізму.

Краєзнавство особливо важливо для навчання учнів у школах. У Китаї більшість середніх і старших шкіл зосереджуються на історії різних провінцій, особливо тих, де є видатні історичні діячі. Це дозволяє вчителям висвітлити національну свідомість на ранніх етапах їхньої курсової роботи. Це також допомагає студентам краще зрозуміти свій власний регіон. Це допомагає їм розвинути емоційний зв'язок із рідним містом або місцевістю, який вони можуть застосувати в шкільних роботах і завданнях. Це допомагає їм зрозуміти, наскільки різні частини країни різні. Це сприяє гарним стосункам між різними регіонами та допомагає створити сильнішу націю в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугрій В. С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) Суми, 2016.340 с.
2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, 2022 рік, URL:

http://svatove-school2.lg.sch.in.ua/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/metodichni_rekomendacii_schodo_nacionaljno-patriotichnogo_vihovannya_u_zagaljnoosvitnih_navchalnih_zakladah/ (дата звернення 07.11.2022).\

3. Козаченко Л., Клименко Ж. Формування національної свідомості школярів засобами музейної педагогіки. Вчитель-методисті закладу. 2019. №4. С. 11–16.

4. Кондратенко Р. В. Виховання креативної особистості учня засобами музейної педагогіки. 2018. №3 (36). С. 33–36.

5. Червінська І. Б. Методика виховної роботи в школі: теорія і практика: навчально-методичний комплекс. Івано-Франківськ: В-во «Симфонія Форте», 2020. – 332 с.

Куренкова Анна Володимирівна,
доктор філософії 016 Спеціальна
освіта старший викладач кафедри
дошкільної освіти Криворізького
державного педагогічного
університету
м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

У статті відображено проблему формування професійно-ціннісних орієнтирів у студентів-логопедів в умовах військового стану. Описано рівнів їх професійно-ціннісних орієнтирів. Визначено критерії їх професійно-ціннісних орієнтирів студентів логопедів. Представлено результати проведеного анкетування щодо визначення рівнів сформованості їх професійно-ціннісних орієнтирів майбутніх логопедів в умовах військового стану.

Вступ. Активні зміни, що протікають у логопедичній освіті, котра є частиною системи спеціальної освіти, пов'язані ціннісними орієнтирами держави й суспільства, законодавством та політикою країни щодо ставлення до осіб із особливими освітніми потребами. Значимість логопедичної діяльності зумовлена соціальною сутністю мови та її основного засобу - мовлення, винятковою важливістю самої мови, як інтегративної психічної функції, можливістю в процесі педагогічної взаємодії з дитиною надати їй допомогу та підтримку в подоланні обмеженості мовленнєвої діяльності.

Виявлення ціннісних орієнтирів логопеда є актуальним з огляду на зміну соціально-економічних і морально-психологічних орієнтацій суспільства, змін, які відбуваються в логопедії та відповідність їм логопедичної практики. Проявляється це в розумінні нерозривності інтелектуального та морального

розвитку особистості; реалізації принципів гуманітаризації логопедичної освіти, формах і методах навчання дітей. Відповідним сучасним тенденціям у спеціальній освіті є зміщення установки педагога із суто корекційної діяльності, ціль якої «дефект мовлення» або «діагноз», на діяльність спеціальної психолого-педагогічної підтримки з актуалізацією особистісної сфери дитини. А реалії сьогодення вносять новітні у освітній процес підготовки майбутніх логопедів. Отже, мета нашої статті визначення рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтирів у студентів-логопедів в умовах військового стану.

Основна частина. Ціннісні орієнтири є частиною мотиваційно-цільового компоненту готовності майбутніх логопедів до своєї професійної діяльності. Сучасні дослідники (І. Кузава, С. Миронова, Л. Черніченко та ін.) відзначають, що за останні 15 років у професійно-ціннісних орієнтирах студентів-логопедів відбулися серйозні зміни, особливо в умовах військового стану. Це визначається різними чинниками, зокрема тим, що більшість абітурієнтів під час вибору місця навчання орієнтуються не стільки на професію, тобто віддалений чинник, скільки на найближчу перспективу: конкурс під час вступу, наявність гуртожитку, фінансові можливості сім'ї тощо [1].

З метою визначення ціннісних орієнтирів студентів-логопедів 3-4 курсів ми провели дослідження рівнів сформованості їх професійно-ціннісних орієнтирів за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» анкета «Особисті та професійні цінності студентів-логопедів» [2].

До критеріїв і показників (ціннісних орієнтирів) ми віднесли: ставлення до професії логопеда; професійні знання; вміння розв'язувати професійні завдання; мотивацію як чинник навчання та долучення до логопедичної професії; уявлення про професійні цінності. Ми припустили, що є сенс виокремити чотири рівні їхньої сформованості: нульовий, низький, середній і високий, кожен з яких відображає різний ступінь розвитку вищезазначених компонентів.

Високий рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтирів студентів-логопедів передбачає:

- активність та відповідальне ставлення до логопедичної професії;
- усвідомлене та системне опанування професійних знань, домінуючу внутрішню мотивацію до навчання;
- творчі варіанти вирішення професійних завдань;
- усвідомлення і прийняття та транслявання професійно-ціннісних орієнтирів.

Нульовий рівень відзначається відсутню визначених критеріїв. На низькому рівні відмічається часткове вираження критеріїв, а епізодичний прояв критеріїв вказує на середній рівень. Результати проведеного анкетування представлені на рис. 1.

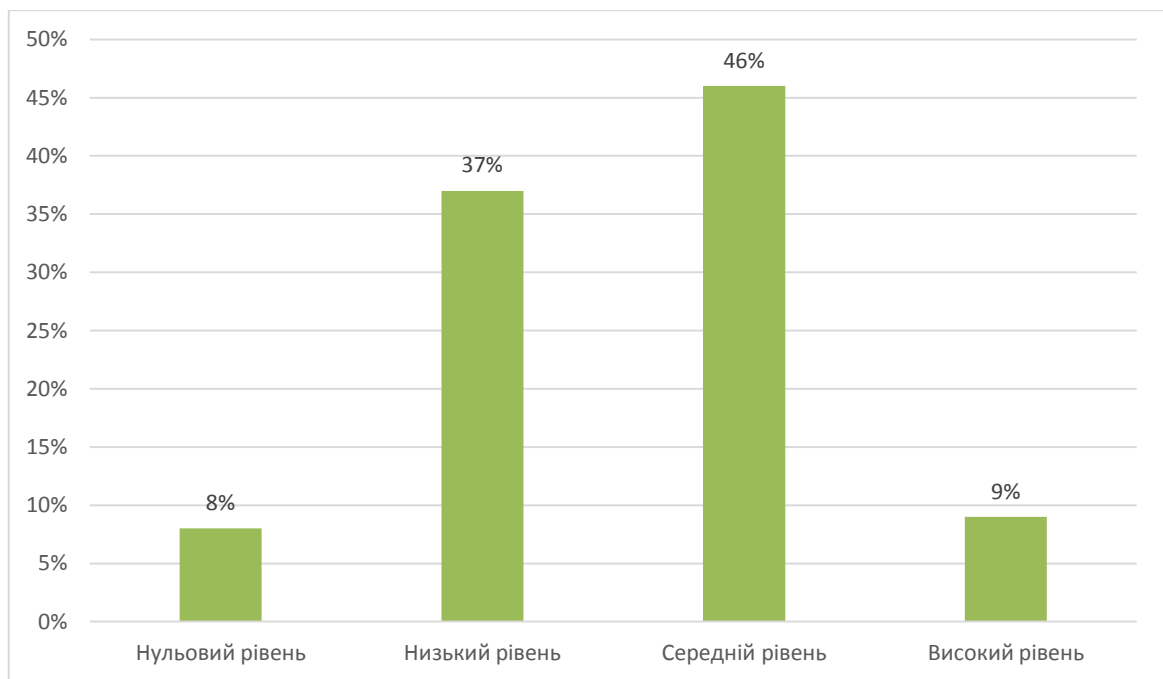

Рис. 1. Результати сформованості професійно-ціннісних орієнтирів у студентів-логопедів

Отримані результати свідчать, що 8% студентів-логопедів мають нульовий рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтирів (СПЦО), що свідчить про їх неготовність до професійної діяльності. Низький рівень СПЦО мають 37% респондентів, що вказує на недостатній рівень їх готовності до роботи логопедом. 46% студентів мають середній рівень СПЦО, що демонструє їх часткову готовність до професійної діяльності. Високий рівень СПЦО мають лише 9% опитаних, що вказує на їх готовність до роботи вчителем логопедом. На жаль, доводиться констатувати, що майже половина студентів не готова до своєї майбутньої професії, не усвідомлюють ціннісні орієнтири педагогічної діяльності, не поділяють їх тощо.

Результати дослідження спонукали нас шукати причини виявленого становища. Ми виявили, що однією із причин недостатньої сформованості професійно-ціннісних орієнтирів майбутніх логопедів є завдання, котрі найчастіше отримують студенти, націлені на відпрацювання і формування конкретних методичних умінь, навичок, але не на осмислення значущості логопедичної професії як для суспільства, так і для конкретної дитини з особливими освітніми потребами.

Висновки. Отже, отримані результати свідчать про необхідність пошуку шляхів формування та розвитку професійно-ціннісних орієнтирів у студентів-логопедів в умовах військового стану. Одним із яких ми вважаємо створення спеціального курсу «Аксіологічні основи професії логопеда». Метою якого буде формування у майбутніх логопедів цілісного уявлення про педагогічну та логопедичну аксіологію, її значення в освітній інклюзивній практиці, різноманіття проявів ціннісного ставлення до загальних і приватних аспектів освітнього інклюзивного простору.

Список використаних джерел

1. Миронова С. П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 5–10.
2. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. ВЦ “Академія”, 2021. 376 с.
3. Цимбал-Слатвінська С. В. Етапи становлення професійної підготовки майбутніх логопедів у системі спеціальної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 334-340.
4. Черніченко Л. А. Структура, критерії та рівні готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Витоки педагогічної майстерності*. Випуск 19. 2017. С. 352–357.

Лисий Ігор Едуардович,
керівник гуртка «Юні журналісти-краєзнавці»
Конотопської Станції юних туристів

ПРОЄКТ «ПАМ'ЯТАЄМО ГЕРОІВ» ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ КРАЮ

Навесні 2018 року автору цих рядків подарували книгу «Героям слава» [1], яка витримала вже кілька видань. Вона розповідає про жителів та уродженців Сумщини, які загинули у боротьбі за свободу та незалежність України на полях неоголошеної війни в 2014-2017 роках. Серед 117 розповідей – 11 наших земляків. Героїв, чиє життя пов'язане з м. Конотоп та Конотопським районом.

З книгою автор цих рядків познайомив вихованців гуртка, яким керує останніх десять років. У когось (на превеликий жаль, не пам'ятаю в когосаме) виникла ідея зібрати матеріал про наших земляків – на той час їх уже було більше одинадцяти – й спробувати видати й власну книгу. Думка сподобалася всім. Проте було й два зауваження.

По-перше, розповідь про кожного героя повинна бути значно докладнішою, ніж зроблена сум'янами. По-друге, у нашому виданні будуть вміщені як матеріали, створені вихованками гуртка, так і оприлюднені в інших виданнях матеріали інших авторів.

Забігаючи наперед, відзначу, що за час роботи над майбутньою книгою (проект отримав назву «Пам'ятаємо Героїв») нам не довелося почути жодного критичного зауваження щодо самого задуму. Критикували форму подачі, принцип включення загиблих та померлих, висловлювалися сумніви в тому, що 15-17-річні гуртківці впораються з цим завданням, інші аспекти роботи, проте

жодного слова про те, що ця книга не потрібна, ми не почули.

Основними завданнями в роботі над проектом були визначені два: збір матеріалів про життєвий та бойовий шлях наших земляків, а також набуття досвіду роботи вихованками гуртка. Вживання жіночого роду по відношенню до них правомірне, оскільки до роботи долучилися виключно представниці прекрасної статі. Це Дар'я Вандоляк, Катерина Гайдай, Дарина Коваль, Катерина Попок та Діана Тихоненко.

Спочатку над проектом працювали виключно гуртківці, потім до них долучилися учні шкіл району. Це Марина Гарбар (Дубов'язівський навчально-виховний комплекс), Маша Гопфалова (Юрівський навчально-виховний комплекс), Вікторія Шевченко (Соснівський освітній комплекс "ліцей-заклад дошкільної освіти" імені Анатолія Шульги) та Антон Голуб (Шаповалівська філія Соснівського освітнього комплексу "ліцей-заклад дошкільної освіти" імені Анатолія Шульги).

Героями майбутнього видання були визначені шістнадцять мешканців та уродженців міста і району, які брали участь в АТО (ООС) і віддали своє життя за Україну. Довелося вислухати низку думок щодо доцільності включення до цього переліку людей, які померли поза зоною бойових дій. Проте вирішено було не ділити людей на загиблих у бою і померлих поза полем бою. Так, до речі, зробили і сум'яни. Намагалися також не акцентувати увагу на належність людей до різноманітних політичних і громадських організацій. Наголошували на протилежному – всі вони громадяни України і воювали за рідну державу.

Вже перше інтерв'ю з матір'ю полеглого героя Ніною Андріївною Ничвидюк було надруковане в міській громадсько-політичній газеті «Конотопський край» [2] та показане по телебаченню Конотопською телерадіокомпанією «Вежа». Вихованка гуртка Діана Тихоненко, яка брала інтерв'ю, 22 березня 2018 року взяла участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Герої сучасності – серед нас» і була відзначена грамотою за активну участь.

Варто відзначити, що проект з самого початку зацікавив багатьох людей як у Конотопі, так і за його межами. Це стосується зокрема обласної громадсько-політичної газети «Сумщина», яка вмістила інтерв'ю вихованок гуртка з матерями Валентина Ничвидюка [3] та Юрія Орла [4]. Також велику увагу приділив проекту портал «Конотоп.City», вмістивши спочатку розповідь про сам проект, а потім кілька інтерв'ю з рідними загиблих. Продовжували друкувати матеріали учасників проекту газети «Конотопський край», «Телегурман» [5], та «Сільські горизонти» [6], демонструвала напрацьований матеріал Конотопська телерадіокомпанія «Вежа».

А наступний рік подарував ще одне визнання нашої роботи: 28 березня 2019 року Катерина Гайдай взяла участь в обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Герої сучасності – серед нас» і була відзначена грамотою за кращу доповідь та цінним подарунком [7].

Неможливо оминати увагою ще одну подію – 17 травня 2019 року гуртківці

разом з керівником провели брифінг для місцевих засобів масової інформації. Він був присвячений роботі над проектом. І хоча далеко не всі ЗМІ взяли участь у цій події, інформація про роботу вихованців гуртка досягла широкого загалу [8].

У роботі над проектом виникло чимало складнощів. Найголовніша – далеко не всі рідні загиблих охоче йшли на контакт з учасниками проекту. Звичайно, ні в кого не повернеться язик висловити своє незадоволення, проте початковий задум – зробити розповіді про кожного героя максимально однакового об'єму, почав розсипатися на очах. Сюди ж варто додати відносно невелику кількість бойових побратимів, які погодилися поділитися спогадами.

Ми зверталися до спільноти через мережу Facebook, оголошення давав згаданий портал «Конотоп.City», але результат був рівний нулю. Буквально кільканадцять людей, знайдених по одному, надали інформацію про своїх бойових побратимів.

Мабуть, найболючішим питанням кожної книги є фінансування її видання. З метою отримання коштів проект під прапором Громадської організації «Конотопське об'єднання ветеранів війни за незалежність України» взяв участь і став одним з переможців міського конкурсу з визначення проектів, розроблених інститутами громадянського суспільства у сфері соціального життя міста, для реалізації яких надається фінансова підтримка на 2019 рік.

Непомітно промайнули півтора роки роботи над проектом. І 31 січня 2020 року в Конотопському центрі культури і дозвілля «Кінотеатр «Мир» відбулася презентація книги «Конотопська Небесна чота. 2014-2018». На презентації виступили упорядник книги Ігор Лисий, авторки видання Дар'я Вандоляк і Дарина Коваль, представники партнерських організацій: заступниця генерального директора Національного меморіального комплексу Героїв Небесної сотні – Музею Революції гідності Антоніна Пипко, член громадської організації «Конотопське об'єднання ветеранів війни за незалежність України», учасник АТО Микола Пасько, рідні героїв Микола Ничвидюк, Ірина Шульга та Лариса Іващенко. Привітав присутніх керівник гуртка СЮТур Валерій Малявчик, який також долучився до видання книги і нагородив авторів та упорядника солодкими подарунками.

Партнером проекту виступив Національний музей Революції гідності, який, маючи добрий досвід видавничої діяльності, розуміючи унікальність книжки та бажаючи підтримати гідну ідею юних журналістів, підготував книжку до видання на професійному рівні.

З самого початку роботи над проектом були заплановані презентації видання у навчальних закладах міста і району, а також вручення примірників книги бібліотекам міста, району та навчальних закладів. На жаль, через карантинні обмеження вдалося провести кілька презентацій, а потім цей процес був зупинений. Також на час презентації обговорювалася думка про підготовку другого, доповненого видання книги. З цієї ж причини станом на листопад 2022 р. у цьому напрямку нічого зроблено не було.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року кардинально змінило плани учасників проєкту. Збір інформації про загиблих в АТО (ООС) був припинений і розпочалось дослідження життєвого та бойового шляху Героїв, які загинули в поточному році. Євгенія Голованя, Андрія Кондруха, Олександра Білана, Володимира Куцопала, Олександра Лисенка та ін. Робота над проєктом триває.

Бібліографія:

1. Героям Слава. Книга пам'яті героїв АТО. Сумська область – Суми: Всі Суми Панорама-Медіа, ПВП Видавничий будинок «Еллада», 2017. – С. 144.
2. Завжди мріяв стати військовим / Д. Тихоненко // Конотопський край. – 2018. - 20 березня. - С.3.
3. Завжди мріяв стати військовим / Д. Тихоненко // Сумщина. - 2018. – 12 квітня. – С.3.
4. Софія Орел: «Юрій був енергійним, чесним хлопцем / Д. Коваль // Сумщина. - 2018. – 16 серпня. - С.8.
5. Ольга Сусло: «Брат дуже поспішав жити» / Д.Вандоляк // Телегурман. – 2019. – 7 лютого. – С.2.
6. Поділилися спогадами про героїв / М.Гарбар // Сільські горизонти. - 2019. – 15 лютого. – С.2.
7. Таранець Вадим. Успіх юної журналістки з Конотопа відзначено на обласній конференції / В. Таранець // Перекресток. - 2019. – № 105. – С.3.
8. Книга-пам'ять про загиблих конотопців // Перекресток. - 2019. – № 109. - С.4.

Малахова Ірина Ігорівна,
спеціаліст, вчитель англійської мови
Заводського ліцею Кириківської селищної ради
Охтирського району Сумської області,
с.Кириківка

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ НУШ

У сучасних реаліях життя формується нова філософія виховання особистості, тому сам процес виховання розглядається як цілеспрямований вплив на розвиток особистості. Як свідчать науково-методичні засади освітньої реформи, Нова українська школа (далі – НУШ) розбудовується на цінностях. При цьому варто враховувати, що мета й зміст виховання мають безпосередній вплив на здійснення освітнього процесу та сприяють оволодінню особистістю системою цінностей, виробленню в неї ціннісного ставлення до сьогодення, до навколишнього середовища.

Ціннісні орієнтації формуються у процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і проявляються в її переконаннях, інтересах. Як наслідок – саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, як у своїй професійній, так і повсякденній діяльності [6]

Навчання й виховання особистості через цінності допомагають створити ефективне навчальне середовище, що підвищує рівень навчальних досягнень, розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Позитивну атмосферу співробітництва формують учителі в школі та батьки вдома, адже вони і є носіями цінностей.

Виховний процес у НУШ є невід’ємною частиною освітнього середовища і базується на певній системі цінностей:

- ✓ загальнолюдські(добро, правда, чесність, гідність, справедливість);
- ✓ національні(патріотизм, почуття національної гідності, честі тощо);
- ✓ громадянські(права і свобода людини, поваги до законів, їх дотримання);
- ✓ сімейні(повага до старших, допомоги молодшим тощо);
- ✓ особистісні(які мають значення для людини, визначають риси характеру, поведінку, стиль життя).

Найбільш сприятливим, вдалим періодом для виховання таких принципів є період початкової освіти особистості. Педагоги докладають максимум зусиль, щоб створити необхідні умови для подальшого розвитку позитивних рис характеру дітей молодшого шкільного віку, залучення їх в різноманітну соціальну діяльність. Педагогічні колективи завзято працюють над урізноманітненням освітнього середовища, створенням атмосфери довіри і взаємопідтримки між всіма учасниками освітнього процесу.

Концепція НУШ презентує нову модель випускника, яка здатна до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і уміє приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; новатора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя. [3]

Для створення та виховання такої моделі учня сучасна школа має розробити та здійснювати наскрізний процес виховання, який дозволить учням не просто отримати відповідний рівень знань, а й активно долучитися у процес формування та розвитку ключових життєвих компетентностей на основі цінностей. Для цього треба поєднати взаємодію та співпрацю між учителем, учнем і батьками. Ми вважаємо, що школа має стати ініціатором, першим рушієм залучення родини до побудови освітньої траєкторії дитини, здійснити просвітницьку роботу і допомогти батькам у отриманні спеціальних знань про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитини сильних сторін характеру залежно від її індивідуальних особливостей. Діалог і постійна комунікація між учнями, вчителями та співпраця з батьками вплине на зміцнення авторитету вчителя.

Школа має конструювати навчально-виховний процес на основі принципів педагогіки партнерства, до яких відносять:

- ✓ повага до особистості;
- ✓ доброзичливість і позитивне ставлення;
- ✓ довіра у відносинах;
- ✓ діалог – взаємодія – взаємоповага;
- ✓ розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- ✓ принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).[1]

Щоб досягти успіху у певній навчальній діяльності, треба замислитися над цінностями, ставленням до того чи іншого предмета, розвивати вміння, вдосконалювати навички, розширювати знання й розвивати критичне мислення. Вчителі зможуть у цьому допомогти, спланувати, розробити, адаптувавши діяльність до власних потреб, а також потреб учнів. Сучасні різноманітні педагогічні підходи та методи заохочують, викликають інтерес у школярів активніше здобувати практичний досвід, досліджувати, відповідати на складні запитання, аналізувати, порівнювати, співпрацювати. Вони спрямовані на виховання цілісної особистості учнів і залучають їхній досвід, знання та емоції.

Серед методів і форм формування громадянських і соціальних компетентностей пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості. До таких методів належать: метод проєктів, ситуаційно-рольові ігри, метод соціограм, метод відкритої трибуни, інтелектуальні аукціони, мозкові атаки, метод аналізу соціальних ситуацій із морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо. [2, 43]

На своїх уроках англійської мови я часто використовую інтерактивні технології задля досягнення поставленої мети – розвивати творчі здібності дітей, виявити нові таланти, дотримуючись принципів педагогіки партнерства. Розглянемо приклади:

1. Учні 2-х класів уявляли себе в ролі репортерів, де в уявний мікрофон вчилися говорити англійською та відповідати на запитання[4];
2. Також ці діти активно брали участь у проведенні тижня іноземної мови, намалювавши чудові малюнки із вивчених тем «Animals» та «Parts of the body» [5]
3. Учні 3 класів після вивчення теми «Sweet home» вдало поєднали знання, отримані на уроці, із творчим домашнім завданням. Вони зобразили план власного помешкання і підписали свої малюнки англійською мовою.

Таких прикладів творчих робіт можна навести багато. Але є ще й електронні ресурси. Так, в умовах дистанційного навчання ми часто використовуємо інтерактивну дошку *jamboard*, *classtime*, *wardwall*, *learning*

apps тощо.

Учням цікаво не просто слухати і повторювати за вчителем, а й відтворювати, закріплювати вивчене на уроці за допомогою ігрових технологій.

На уроках англійської мови ми намагаємося створювати такі собі «проблемні ситуації», щоб учні мали змогу застосовувати набуті знання та дослідити те чи інше питання в новому амплуа. Тобто не просто запитати й отримати відповідь, а й показати, довести свою думку навіть через екран комп'ютера чи телефону. Така робота відбувається з молодшими школярами на дошці Jamboard за допомогою стікерів.

Отже, можемо констатувати, розвиток творчих здібностей сприяє виробленню у школярів прагнення до прояву власної ініціативи, бажання створити щось своє, нове, відмінне від інших і таким чином самоствердитися, розширити світогляд, наповнити новим змістом свої пізнання.

Щоб сформувати у школяра якості творчої особистості варто надавати можливості для реалізації себе в творчості, починаючи з найпростіших завдань. Коли учні засвоять такий досвід творчої діяльності, вони навчаться відмовлятися від стереотипів і почнуть змінювати ті схеми мислення, яким вони навчилися. Педагоги Нової української школи креативно, нестандартно підходять до реалізації завдань та принципів виховання особистості.

Список використаних джерел

1. Гусак В. М., Костриця Н. С. Особливості організації сучасного процесу виховання у контексті реформування Нової української школи. – URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2017/08/2017_7_21_Особливості-організації-сучасного-процесу-виховання-у-контексті-реформування-Нової-української-школи.pdf

2. Іщенко І.В. Духовне виховання молодших школярів в умовах Нової української школи // *Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Рівне, 26-27 січ. 2022 р. Рівне, 2022. С. 42–44. – URL: https://roippo.org.ua/upload/iblock/7d0/zb_rnik-mater_al_v.pdf

3. Концепція Нової української школи. – URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczyia.htm>

4. Малахова І. І. Заняття з дітьми 2-А класу. – URL: <https://www.facebook.com/100010050253897/videos/562140261787239>

5. Малахова І.І. Проведення тижня англійської мови. Робота учнів 2 класів. – URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1675270282817964&set=gm.974182106847379&idornvanity=248161712782759>

6. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/PresentationRoman-Stesichin.pdf>

Мартиненко Тетяна Валеріївна,
вихователь Закладу дошкільної освіти
Бездрицької сільської ради

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасний світ переживає складний період свого існування, війна рашистів на території нашої Держави, ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання, таких умовах система освіти має пристосовуватися та враховувати необхідні зміни у своєму змісті.

Дошкільна освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти, стартовою платформою особистісного розвитку дитини.

Важливо розпочинати виховання патріотизму в дошкільному віці, адже формування ставлення до своєї країни розпочинається ще в дитинстві. Виховна робота з формування патріотичних почуттів у дошкільників на сучасному етапі має величезне значення. Це пов'язане, насамперед, із тим, що суспільству необхідна людина, яка любить і знає свою Батьківщину, її унікальність й особливості.

Тому і Базовий компонент дошкільної освіти орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти, в його основу покладено ідеї про патріотичне і громадянське виховання, однією із ключових компетентностей дошкільнят визнано соціально-громадянську [1].

Проблеми патріотичного виховання у своїх працях досліджували класики педагогічної науки: Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені й педагоги. Вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання.

Слово «патріотизм» (від грецького «πατρις») означає любов до батьківщини та свого народу.

За Українським педагогічним словником, патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм – соціально-історичне явище. [6,с237].

В. Сухомлинський у своїх працях стверджував що патріотичне виховання найбільш ефективно, якщо воно здійснюється на національних та моральних цінностях, любові до рідної землі, поваги до батьківщини, культури та історії свого народу [3,с 121].

Сухорукова В. М. вказала на складність у вихованні патріотизму, пояснюючи її тим, що в повсякденному житті ми не зустрічаємося з мірою, за

допомогою якої можна було б виявити цю «тяжку розумінню цінність» – патріотизм[4,с.12].

У книзі «Дошкільна педагогіка» Т. Поніманська наводить таке визначення поняття «патріотизм»: любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу. Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу й незалежність, людина не може бути громадянином. [5.с.252]

Отже, патріотичні почуття належать до найскладніших і найвищих проявів духовного світу людини, а тому ще не можуть бути глибоко розвинуті в дошкільників. Але саме в цьому віці закладаються основи цих почуттів унаслідок сприймання дитиною подій навколишнього життя.

Складні моральні почуття не вроджені. Їх необхідно формувати й розвивати у дітей у процесі всієї освітньо-виховної роботи. Зазвичай, дитині дошкільного віку дуже складно усвідомити почуття патріотизму. Незважаючи на те, що дитина багато чує про Батьківщину і сама вживає це слово, читаючи вірші чи заучуючи пісні, її уявлення про Батьківщину ще не чітке. Але це не заважає їй читати вірші з піднесенням і радістю, пишати, слухаючи вірші наших видатних співвітчизників про рідний край, його природу.

Виховувати у дитини дошкільного віку почуття гордості за своє рідне місто, видатних людей свого краю, бережливе ставлення до громадянських цінностей означає формувати відповідальну систему відносин, що є компонентом складного почуття патріотизму. Але для цього замало лише переживань. Дитина повинна багато дізнатись, з'ясувати правильні зв'язки між сприйнятими нею предметами та явищами навколишнього життя, між окремими конкретними фактами.

Виховання почуттів починається з ознайомлення дітей з близьким і доступним змістом; на основі цих знань виховують первинні почуття, які поступово перетворюються на осмислене й обґрунтоване ставлення дитини до навколишнього.

Любов до Батьківщини для дитини дошкільного віку – це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї піклується. Світ малої дитини – це її сім'я, близькі, знайомі, дитячий садок, товариші, її ігри, забави, двір, вулиця, поле, луки, ліс, де вона бігає, грається, ознайомлюється з предметами, явищами, подіями.

Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму.

Патріотизм – це почуття приязні, відданості, відповідальності і т.д. до своєї Батьківщини, то дитину ще в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, учинках.

Для повноцінного патріотичного виховання використовуються різноманітні методи і форми роботи з урахуванням вікового світосприйняття дітей:

- екскурсії і цільові прогулянки: це можуть бути екскурсії до краєзнавчого музею, до монумента Військової слави і т. д.;
- розповідь вихователя;
- спостереження за змінами у вигляді рідного населеного пункту, за працею людей в дитячому саду і в місті;
- бесіди про рідне місто, країну, її історію;
- показ ілюстрацій, фільмів, слайдів;
- прослуховування аудіо записів, наприклад, Гімну України, пташиних голосів рідного лісу тощо;
- використання фольклорних творів (прислів'їв, приказок, казок, розучування пісень, ігор);
- ознайомлення з продуктами народної творчості (розпис, вишивка тощо);
- знайомство із творчістю видатних поетів, художників, композиторів тощо;
- організація тематичних виставок;
- участь у громадських та календарних святах;
- участь дітей у посильній суспільно-корисній праці.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Зміст занять також можливо визначити в декількох напрямках.

Дитина дошкільного віку повинна знати, як називається країна, у якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни. Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можливо вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї.

Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру.

Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки. Зважаючи на вікові особливості молодшого дошкільного віку, спочатку треба визначити ступінь володіння українською мовою: хто з дітей володіє, хто розуміє її, але взагалі не говорить, а хто взагалі не розуміє. Для цього слід використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови..

Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Часто їх можна використовувати у спілкуванні з дітьми: під час сніданку, обіду, коли дитина виконує трудові доручення неохоче або відмовляється від роботи. Також на прогулянці в різних ситуаціях. Поповнювати знання і словник дітей прислів'ями і приказками краще під час спостережень у природі.

Скоромовки, чистомовки, заклички доречніше використовувати під час усіх видів діяльності дітей дошкільного віку. Заучуючи їх з дітьми колективно на заняттях з розвитку мовлення, індивідуально, у повсякденному житті, у ранкові та вечірні години з метою вправлення дітей у правильний вимові звуків.

Казки, легенди та притчі мають значний пізнавальний і виховний потенціал, бо містять відомості про історію українського народу, його традиції, вони доступні для сприймання дошкільниками.

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей із державними символами (Гербом, Прапором, Гімном). Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися впродовж століть (український віночок, руш-ник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше)

Загалом структура патріотичних почуттів виявляється у ставленні до себе, до людей, до Батьківщини, до національних цінностей. У патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до людей, до своєї держави, до її минулого, майбутнього та сьогодення.

Отже, до особливостей організації національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку відноситься проблема вибору форм і методів реалізації завдань патріотичного виховання дошкільнят як пріоритетного напрямку національної системи виховання. Варто зауважити, що патріотичне виховання дошкільнят включає:

- розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності;
- дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій;
- відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини;
- інтерес до національного спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України [Електронний ресурс] : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Новий тлумачний словник української мови . [авт.- уклад. Яременко В. В.]. Київ, 2005. 864 с.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори. Київ, 1976. 416с.
4. Сухорукова В. М. Як виховати патріота. Харків ,2015. 27с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
6. Український педагогічний словник [авт.-уклад. С.У.Гончаренко]. – Київ. Либідь, 1997. – 376 с.

Нечваль Ірина Миколаївна,
викладач української мови і літератури
КЗ СОР «Лебединський фаховий
медичний коледж імені професора М.І.Ситенка»

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У КЗ СОР «ЛЕБЕДИНСЬКИЙ ФАХОВИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ ПРОФЕСОРА М.І.СИТЕНКА» В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Під впливом російсько-українсько конфлікту, який розпочався у 2014 році, серед військових експертів та науковців набула поширення концепція «гібридної війни». Поняття «гібридна війна» є комплексним поняттям і виражає багатогранний спектр політичного протистояння і відбувається, як мінімум, у чотирьох зонах – зоні прямого збройного протистояння, зоні ворожого тилового населення, зоні власного населення, зоні міжнародної спільноти.

Концептуальним обґрунтуванням нового типу війни протягом ХХІ ст. займалися, насамперед, американські військові теоретики Р. Глен, Дж. Гордон, Д. Кілкален, Дж. Маккуен, Дж. Маттіс, Дж. Мацумура, У. Немет, Е. Сімпсон, Р. Уїлкі, Н. Фрейєр, Ф. Гоффман, норвезький фахівець Г. Карлсен, нідерландський – Франк ван Каппен та інші.

Усвідомлюючи, що головною ознакою гібридної війни є поєднання широкого арсеналу воєнних і невоєнних засобів впливу, різноманітність форм і способів їх застосування, ми аналізуємо конкретну ситуацію в контексті «причина-наслідок». Чи не головним методом цієї війни є інформаційна агресія, з метою створення викривленої реальності та системи цінностей на користь агресора, послаблення та руйнування національної ідентичності і громадянської свідомості українців.

Ми живемо в глобальному світі. Під глобалізацію розуміємо безперервну взаємодію країн між собою у різних визначальних сферах їх життєдіяльності – економічній, фінансовій, політичній, військовій та інших. Держави, з одного боку, мають шукати можливості для співпраці, взаємного розвитку, враховуючи інтереси партнерів, а з іншого боку, нікуди не зникли суперечності, відмінності в концептах розвитку, ресурсах для задоволення власних потреб та інтересів. Слід також зважати на наявність у низки країн зброї масового знищення, що накладає додаткові обмеження стосовно розв'язання конфліктів, у тому числі й силових.

Ми переконані, що гібридна війна, яка йде на території України, фактично охоплює все більше учасників у всьому світі. Це конфлікт, у якому стираються відмінності між безпосередньо війною (в її класичному розумінні), політикою й економікою, між військовими й іншими її учасниками та мирним населенням.

В умовах повномасштабної війни, яку розв'язала рф проти України, уже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що зараз заклади фахової передвищої освіти мають приділити особливу увагу національно-патріотичному вихованню. Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Якщо подивитися на розбір словосполучення «національно-патріотичне виховання», то виділяють три ключові вектори:

національне – плем'я, народ, тобто спільнота, у якій ми проживаємо і яка нас об'єднує;

патріотичне – це про громадянську свідомість, людину, яка усвідомлює свої обов'язки та права в межах цієї держави;

виховання – інструмент формування цінностей, спосіб усвідомити, зрозуміти та прийняти цінності, що стосуються громадянської свідомості.

Тому патріотизм сьогодні – це не мода, а виклик сучасності. Як зазначав Бернард Шоу: «Патріотизм – переконання, що твоя країна краща за інші тому, що саме ти в ній народився».

Важливим фактором в умовах гібридної війни є формування національної самосвідомості кожного студента. Завдання педагогів полягає у тому, щоб ні в якому разі не дати приватизувати власну історію нашому хамовитому сусіду, а слова «Україна», «патріотизм» набували в свідомості студентської молоді особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем». Ми в постійному пошуку, змінюємо підходи, використовуємо інноваційних методи і форми роботи зі здобувачами освіти. У коледжі створене безпечне освітнє середовище. Щоб уникнути спотворенню інформації, яка все ж таки є основою людської комунікації, на початку війни, як тільки з'явилася така нагода, почали проводити понеділкові зустрічі студентів із дирекцією та класними керівниками. На них обговорювали злободенні питання, серед яких «Діти і війна», «Історії порятунку дітей», «Мій біль – Маріуполь», «Брати наші менші у війну», «Долаємо стрес разом».

Війна в Україні докорінно порушила відчуття безпеки. Психолог коледжу та педагоги стоять на варті психологічного здоров'я здобувачів освіти. Щоб запобігти наднегативному впливу потужного стресу та психотравм на молодь, у коледжі проведена науково-практична конференція «Посттравматичний стресовий синдром: що робити?».

У КЗ СОР «Лебединський фаховий медичний коледж імені професора М.І.Ситенка» проводиться системна робота щодо формування національно-патріотичного виховання у студентської молоді. Педагоги втілюють у життя різноманітні ідеї. Заклад є ініціатором проведення обласних науково-практичних конференцій. Серед них уже втілені в життя такі:

- онлайн-круглий стіл «Медицина Сумщини в битві за перемогу: заради кожного життя»;
- національно-патріотичний мітап (неформальна зустріч) медичних коледжів Сумської області «Сильні духом»;
- мітап «Участь студентів-волонтерів Лебединського фахового медичного коледжу імені професора М.І.Ситенка у розвитку системи паліативної та хоспісної допомоги Лебединщини».

У рамках цих заходів створені фільми про наших випускників, які сьогодні захищають Україну (а їх досить багато), про випускників-волонтерів, про участь педагогічного та студентського колективів у волонтерській діяльності. Зараз працюємо над створенням відеопроєкту «24.02.2022» (Спогади про початок повномасштабної війни, яку розв'язала РФ проти України).

З метою формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язків із захисту національних інтересів працюємо над реалізацією довготривалих проєктів: «Випускники, що прославили коледж», «До 85-річчя коледжу», краєзнавчим проєктом «Від Малої Батьківщини до України» (відповідно до авторської програми історичного краєзнавства «Від історії роду – до історії народу»), «Українські спортсмени в лавах ЗСУ».

Коледж узяв участь у проєкті «Країнотворці: щоденник історій внеску молоді в перемогу України», який започаткований Міністерством молоді та спорту України спільно з програмою «Мріємо та діємо», Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) в Україні, що реалізується IREX. Здобувачі освіти підготували історії про героїв-захисників, які навчалися в стінах нашого коледжу, а сьогодні захищають незалежність нашої держави.

Формуючи ціннісне ставлення особистості до українського народу, держави, патріотичні переконання, педагоги коледжу впроваджують сучасні форми виховної роботи. Перший урок-2022 був проведений у форматі години-роздуму «Ми українці: честь і слава незламним»; до Дня козацтва підготували загальноколеджну виховну годину «На варті Української держави»; провели інформаційні онлайн-години: «Госпітальєри. Заради кожного життя», «Загрози Національній безпеці України: шляхи виходу з проблемних ситуацій у глобальному контексті»; започаткували челендж до Дня вишиванки 2022 #Ой_у_лузі_червона_калина_разом; утілили в життя волонтерські акції: «Тепло сердець українським захисникам», «Смаколики для захисників», «В'язання шкарпеток для захисників», «Посади калину заради миру»; написали листи в майбутнє «Перемога наша близько» (їх прочитаємо, коли святкуватимемо День Перемоги України над росією); організували легкоатлетичний забіг «Шаную воїнів, біжу за Героїв України»; влаштували зустрічі «Янголи поруч» з учасниками воєнних дій, які є випускниками коледжу – Романом Гришаком, військовослужбовцем ЗСУ, Героєм України; Олегом Зражевським, заслуженим працівником охорони здоров'я України, фельдшером Охтирської станції

екстреної медичної допомоги.

Для вшанування пам'яті загиблих унаслідок збройної агресії російської федерації щоденно проводиться загальнонаціональна хвилина мовчання, а перед першим заняттям обов'язково виконується студентами Гімн України.

Патріотизм – це особлива сила земного тяжіння. А ми, педагоги, робимо усе можливе і неможливе, щоб виховати цю силу в студентів. Під час війни КЗ СОР «Лебединський фаховий медичний коледж імені професора М.І.Ситенка» став осередком, який дає змогу студентам здобути не лише медичну освіту, а й одержати гідне виховання. Бо працює злагоджено педагогічний колектив і очно, і дистанційно, і в умовах змішаного навчання.

Список використаних джерел

1. Анатомія російсько-українського конфлікту (2014–2022 рр.)
<http://www.nbuuv.gov.ua>
2. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози: зб. матеріалів круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.) [Електронний ресурс] / Нац. акад. Служби Безпеки України. – Електрон. вид. – Київ, 2021. – 189 с. – URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf.
3. Знайшов: учням, батькам, вчителям.
https://znayshov.com/News/Details/Yak_orhanizuvaty_patriotychne_vykhovannia
4. Набока А.В. Гібридна війна як елемент формування нової геополітичної реальності // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна: серія «Питання політології», вип. 32, 2017. 116 с.

Немцева Світлана Миколаївна,
вчитель біології (спеціаліст)
Недригайлівської спеціалізованої
ЗОШ I-III ступенів (опорний заклад)

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ АРТ – МЕТОДІВ

Анотація: у статті розглянуто особливості розвитку національної ідентичності підлітків через використання арт – методів, як оптимальних засобів впливу на їх особистість в умовах сьогодення.

Актуальність дослідження: Майже 40% українців у 2020 році ще шукали свою ідентичність, свідчить опитування Інституту соціології НАН України 2020 році. Більшість ідентифікували себе, в першу чергу, як громадян України (61,7%), але чимало – як жителів якогось села, міста, області (27,4%), а ще невелика частина бачила себе громадянами колишнього СРСР (3,4%). Сьогодення нам показало великий ступінь сформуваності національної

ідентичності та необхідності її розвитку у підростаючого покоління [2]. Аналіз наукових праць показав брак технік розвитку національної ідентичності через вплив на свідомість підлітків. Саме через арт – методи, як найбільш м'якого впливу, доцільно розвивати ідентичність.

Мета дослідження: розкрити особливості розвитку національної ідентичності через використання арт – методів у підлітків в умовах сьогодення.

Процес становлення України як самостійної держави вимагає від кожного громадянина самовизначення і національного самоусвідомлення. Пріоритет на виховання національно свідомих, духовно багатих, всебічно розвинутих патріотів України визначений у нормативно-правових освітніх документах та відображений у виховних концепціях. Сьогодні важливо, щоб українська молодь мала свою життєву позицію, виражену у ставленні до держави, загальнолюдських і національних цінностей, української культури, народних традицій

Національна ідентичність – це відчуття належності людини до певної нації. Слово пішло від пізньолатинського *identitas* («однаковість») або ж від *idem* («однаковий»). В українських законодавчих актах «ідентичність» зазвичай перекладають як «самобутність». Українська ідентичність, українство [4]— історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів (феноменів).

Системоутворювальним чинником буття українства як великої соціальної групи є українськість в її етнічній, культурно-мистецькій, громадянсько-політичній та інших формах.

Національне виховання має сприяти всебічному піднесенню національної самосвідомості, формуванню сукупності уявлень про історичний шлях нації та її самобутність. Лише національна свідомість робить національність свідомою рушійною силою людської, зокрема політичної діяльності. Народи з недорозвинутою національною самосвідомістю не є в повному розумінні суб'єктами історичної діяльності. Формування національної свідомості це усвідомлення нацією, утворюючими її групами та спільнотами процесів політичного життя через призму відповідних інтересів і ціннісних орієнтацій. Така свідомість може бути більшою або меншою мірою адекватним відображенням об'єктивних процесів боротьби за владу та реалізацію потреб політичного розвитку нації. Найважливішими складовими національної свідомості є етнічна та національна ідентичність, історична пам'ять, національна мрія, національна ідея, національний менталітет і характер [3]. Упродовж століть, не маючи власної державності, позбавлений права розмовляти рідною мовою, український народ нерідко втрачав віру у свої власні сили, примирявся зі своїм становищем. Усе це не могло не формувати комплекс меншовартості, який у масовій свідомості набув досить сталих рис. Однією із важливих умов формування національно свідомої молоді є діяльність школи, не просто школи навчання, а й виховання. Школа покликана готувати

молодь до майбутнього життя. Продовжуючи сімейні традиції школа повинна ввести дитину в історію народу, нації, пов'язати внутрішні якості дітей, з традиціями і звичаями їх батьків та зі всіма обставинами життя [4].

Ідентичність ніколи не є завершеною: поки існують люди, які її сповідують, вона перебуває в постійній зміні, додаванні або відчуженні окремих частин.

«Наразі ми маємо власну державу, тому *наша ідентичність не тільки відстоює себе перед російською, але й конкурує зі всім світом за кожного українця*, щоб він обирав нашу спільноту, нашу державу, нашу мову, замість насамперед Москви, але й Варшави, Берліна, Лондона... Інакше у нас держава буде, мова буде, але якщо українець не буде щасливий, не буде в неї вірити, то й не буде за неї боротись», – зазначає Олесь Доній [1].

Наразі гостро стоїть питання саме формування національної ідентичності у молодого покоління, тим паче сьогодні – під звуки вибухів, у атмосфері стресу, на фоні війни... війни за нашу національну ідентичність.

Використання арт-методів — простий та ефективний спосіб не лише психологічної допомоги, що базується на творчості та грі, а й ефективний метод впливу на свідомість підлітка при формуванні національної ідентичності. Арсенал арт-терапевтичних технік та засобів не лише урізноманітнює шляхи формування свідомості, а й розслабляє, налаштовує на позитивний лад, гармонізує душевний стан при розвитку національної ідентичності. Отже, головна мета — не навчити малювати чи ліпити, а засобами мистецтва **допомогти кожній дитині пізнавати** власні почуття, *опрацьовувати* негативні емоції, *виразити* емоції адекватно, *розуміти* почуття та переживання інших і при цьому *формувати* та розвивати національну ідентичність. До арт – методів, які ми використовуємо, відносять малювання на зволоженому папері, роботу з сипучим матеріалом, тістопластика (як з солоним тістом, так і з тістом рідкого стану).

На сьогодні, внаслідок воєнного вторгнення є підлітки, які **не можуть впоратися з негативними емоціями**. Ми пропонуємо їм помалювати на мокрому папері, використовуючи при цьому національну символіку і кольори – «Моя Україна», « Наше світле майбутнє» і тому подібне. Зазвичай, в процесі такого малярства вони не лише з цікавістю спостерігають, як розтікається й змішується фарба на зволоженому папері, а й насолоджуються творчістю, уявляють себе справжніми чарівниками, що на сьогодні є досить актуально, адже наразі вони є з категорії внутрішньо переміщених людей і потребують максимальної уваги.

Використовувати сипучі матеріали доцільно в роботі з **сором'язливою й замкнутою молоддю**, а також з тими, які мають виражену моторну незграбність й негативізм. Серед сипучих матеріалів перше місце займає пісок, утім можна використовувати ще й фарбовану манку, рис, макаронні вироби тощо. Тематика робіт у даній техніці досить різноманітна – «Обереги України», «Мій родинний оберіг», «Символи незламної нації», «Тризуб – захист

свідомості» і тому подібне. І знову ж таки ми можемо як дорослі спрямувати цю роботу у рамках наших символів – виготовити прапор, герб, обереги і т. п.

Ще однією цікавою технікою є тістопластика. Створений під час терапевтичного заняття продукт підліткової творчості — скульптура чи картина — чи не найліпший матеріал для усвідомлення свого внутрішнього світу як складової національної свідомості. «Колодязь мого роду», «Символ незламності», « Мій світ – моя Країна», «Веселкова Україна» - ось далеко не повний перелік вправ, які допомагають підлітку співставити себе, свої переживання з національною ідентичністю, відчутти себе частинкою могутнього народу, свого коріння і майбутнього.

Сьогодні українці знову змушені відповідати на запитання, у чому суть української ідентичності. Або, інакше кажучи, за якими ознаками можна зрозуміти, що людина є українцем/українкою? Українськість визначається тим, як людина сприймає Україну, як діє стосовно неї та людей, які в ній живуть. Проте не варто сприймати українську ідентичність як щось однорідне. У нашому суспільстві є кілька варіантів розуміння того, що ж означає бути українцем/українкою. І вони постійно змінюються.

Висновок: такі арт - техніки як малювання на мокрому папері, робота з сипучим матеріалом, тістопластика допомагають підліткам безболісно розвивати національну ідентичність. Їх можна використовувати як при індивідуальній роботі, але краще вони працюють в колективі, адже діти відчувають себе частиною соціума, можуть споглядати за результатами однолітків, співставляти і обговорювати свої думки, розвиваючи при свою національну ідентичність.

Коли говорять про українську ідентичність, ідеться про колективну, тобто усвідомлення людьми своєї належності до певної соціальної групи. Колективних ідентичностей в людини може бути багато: національна, релігійна, професійна, сімейна тощо.

Список використаних джерел

1. Доній О. С. Трансформація української національної ідеї. Київ:Наш формат, 2019. 463 с.
2. Коломоєць С. П., Петков С. О., Притула О. С. Патріотичне виховання: теорія і практика. Київ:Професіонал, 2020. 223с.
3. Стражний О. П. Український менталітет: ілюзія – міфи – реальність. Київ:Дух і літера, 2017. 455с.
4. Українознавство: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. І. Обушного. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. — С. 18.

Ніколаєнко Ольга Олександрівна,
проф. каф. історії України Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, д.і.н, доцент,
м. Харків

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Вступ. Дослідження колективної пам'яті (memory studies) є важливим напрямком історичних, політичних, соціологічних та інших студій. Меморіальний поворот в історичних науках, що відбувся в західних країнах ще у післявоєнний період, у вітчизняних дослідженнях зайняв особливе місце в роки незалежності. Цей меморіальний бум спричинений властивостями самої пам'яті, а саме – її актуалізацією у карколомні часи, зі зміною культурно-ціннісних настанов, з потребою переосмислення минулого, пов'язаною не тільки зі змінами суспільно-політичної ситуації, а в кінцевому підсумку - з пошуком своєї ідентичності та її коріння.

Завданням історичної освіти є формування громадянина України [4]. Забезпечувати ж формування історичної свідомості, що є основою громадянської ідентичності, повинен «розвиток історичного мислення, що ґрунтується на історичній пам'яті учнів та залученні їх до системи цінностей» [3, с. 66]. Тому напрацюванням дослідників пам'яті – індивідуальної і колективної, усвідомленням процесів забуття й пригадування, розумінню меморіальної політики держави, аналізу впливу пам'яті на свідомість потрібно надати чільне місце в історичній освіті.

Мета статті. В своїй науковій розвідці спробуємо визначити, які саме напрацювання memory studies корисно ввести до історичного циклу, які питання варто ставити перед учнями і студентами в опануванні навичками інтерпретації історичних джерел, як використати інструментарій досліджень пам'яті для аналізу історичної політики попередніх часів і сьогодення.

Питання необхідності досліджень історичної пам'яті у формуванні ідентичності розглядалось багатьма вітчизняними науковцями П. Вербицькою, В. Лозовим, Ю. Руденко, О. Удодом, Л. Чупрієм, Н. Яковенко та ін.

Основна частина. Програми історичних дисциплін для школи, затверджені МОН України, пройшли значну трансформацію за роки незалежності і сьогодні базуються не тільки на основних досягненнях історичної науки, але й відповідають стандартам європейської освіти, включаючи антропоцентризм історичних курсів, їх практичну складову, що виражається у самостійній роботі школярів над окремими питаннями, багатоперспективному підходу тощо [6]. Продовження становлення історичної свідомості відбувається і в університетських аудиторіях, де курс «Історії та культури України є обов'язковим» [7].

Передумовою для введення напрацювань досліджень пам'яті повинні стати розуміння відмінностей між історією як наукою та її індивідуальним сприйняттям у індивідуальній та колективній свідомості. Уже в середній школі учні можуть замислюватись над питаннями: хто, як, про що і чому пам'ятає. Підставою для пошуку відповідей на ці питання може стати введення комплексу джерел для аналізу історичних подій, що містять різні, іноді суперечливі версії минулого.

Науковцем, що увів в обіг поняття колективна пам'ять є Моріс Гальбвакс [9]. Значущим для розуміння функціонування пам'яті є теза про актуалізацію процесів пригадування в залежності від потреб сьогодення. Пошук відповідей на нагальні питання суспільного розвитку викликають до роботи механізми, спрямовані на пошук відповідей у минулому, спричиняючи вихід на «поверхню» пам'яті значимих для індивіда спогадів.

Важливими є розуміння не тільки відмінностей індивідуальної і колективної – групової пам'яті, а механізмів її закарбовування. Колективна пам'ять не є сумою індивідуальних, а компромісом, узгодженою версією, що її досягає соціальна група у вирішенні того, що буде загальноновизнаною версією минулого. Окремі спогади, що залишаються поза основним контентом спільного нарративу, швидко піддаються забуттю і вважаються не значимими.

Нова хвиля зацікавлень дослідженнями пам'яті розпочалась в 1970-1980-х рр., коли назріла потреба зафіксувати спогади очевидців трагічних подій ХХ ст. Зі втратою свідків найбільших злочинів людства виникала загроза втрати пов'язуючого ланцюга між поколіннями, яка мала би стати запорукою неприпустимості повторення їх, злочинів, у світовій історії.

Історики, соціологи, політологи стали звертатись до питань функціонування колективної пам'яті, її використання різними соціальними групами і політичними силами тощо. Німецький дослідник Я. Ассман поділяє пам'ять на комунікативну, ту, що передається учасниками чи свідками подій і стосується недавнього минулого, і культурну – ту, що передає події давнини. Феномен останньої в тому, що протягом багатьох років вона міфологізується, набирає символічних обрисів і сакральності, а її формування належить обмеженому колу тих хто «володіє» цим скарбом – вчителям, еліті, церкві тощо.

А. Ассман в свою чергу поділяє колективну пам'ять на функціональну і накопичувальну, наділяючи кожну окремими характеристиками, носіями, функціональним значенням [1]. Важливим висновком авторки є взаємозалежність різновидів пам'ятей, їх взаємопереплетіння, використання різними соціальними групами і індивідами тощо.

Дослідження німецької школи пам'яті полягає не тільки у праці над класифікацією пам'яті, визначенні її носіїв, особливостей тощо, але у постановці завдань досліджень пам'яті. Я. Ассман сформулював їх таким чином: завдання історичної пам'яті – не вивчення минулого, і навіть, не пошук за нашаруваннями традицій залишків «історичної правди», а аналіз самої

традиції (історіографічної, культурної, літературної чи іконографічної) як феномену пам'яті.

Не можна оминати й важливих досліджень П. Нора. Французький історик П. Нора очолив групу науковців, створивши в своїй країні масштабний проект «Місця пам'яті». Під місцем пам'яті автор розуміє символічну презентацію минулого в матеріальному, символічному і функціональному значенні [8]. Величезний проект, який очолив цей видатний історик, хоч і не був позбавлений в подальшому критики, відкрив нові горизонти досліджень пам'яті – інтерпретації минулого в різноманітних образах культури – архітектурі, ритуалах, візуальних образах, традиціях, меморіалах, історичному календарі, топонімічних назвах, національних героях, що демонстрували розмаїття культури і об'єднували спільною пам'яттю французів.

Важливою передумовою для запровадження наукового доробку дослідників пам'яті у вітчизняні історичні курси є прагматичний підхід – усвідомлення необхідності формування громадянського самосвідомості і розбудови спільного майбутнього. Як влучно й доречно висловився Ю. Шаповал «на досвіді розбрату і минулих поразок державницьких проектів конструювати історично солідарне бачення поточних національних інтересів і спільний комплекс цінностей, спільну мову пам'яті, спільний україноцентричний сентимент» [10, с. 115].

Сучасні *memory studies* мають величезний потенціал для формування громадянської ідентичності, оскільки, за влучним висловом Т. Кузьо «немає пам'яті, немає ідентичності». Старші школярі і студенти при опрацюванні різноманітних джерел розуміють відмінності трактувань історичних подій та їх соціальну обумовленість.

Передумовою для розуміння відмінностей пам'яті є усвідомлення впливу на індивіда соціального середовища та політики пам'яті. Політична еліта держави впроваджує таку історичну політику, що легітимізує суспільно-політичний устрій та її право на владу. Аналіз історичної політики держави є багатоаспектним і включає офіційну історіографію, меморіальні закони, топонімічні зміни, запроваджені традиції та ритуали, пантеон героїв, історичний календар тощо.

В шкільному курсі історії не передбачені години на вивчення вищеназваних питань, але курс новітньої історії передбачає вивчення контроверсійних, складних проблем. Базовою основою для їх аналізу повинно бути визначення системи ціннісних координат, які дають змогу орієнтуватись в минулому, надавати йому оціночного виміру. Свобода і гідність людини, демократія, рівність і справедливість, толерантність – є визнаними загальнолюдськими цінностями, що дозволяють їх покласти в основу надання історичним подіям та суб'єктам аксіологічного характеру. Ціннісний підхід є дороговказом для аналізу історичного минулого та його різнотлумачень.

Сьогодні державні, громадські і професійні інституції допомагають викладачам, сприяючи оволодінню ними техніками вивчення і узгодження

пам'яті. Так УІНП регулярно видає допоміжні матеріали до ювілеїв чи роковин, а асоціація вчителів історії «Нова доба», очолювана професоркою Львівського університету П. Вербицькою, на своєму сайті розміщує джерела, методичні поради щодо проблемних питань вітчизняної історії.

Виявлення механізмів узгодження колективної версії пам'яті та її функціонування дозволяють вводити до курсу історії уривки із історичних праць, публіцистики чи підручників радянських часів, що дозволяє прослідкувати вироблення і побутування історичних стереотипів [5].

Аналіз візуальних джерел – плакатів, карикатур, картин, фотографій, кінострічок, дозволяє розкрити шляхи утвердження в пам'яті «картинки» минулого, наповнення спогадів живими образами, які людина інтерналізує і сприймає як власне бачені.

Одним із механізмів розвінчання історичних «міфів» є топонімічний аналіз, який власне, може бути проведений в рамках шкільного або студентського краєзнавчого дослідження [2]. Пошук історичних назв містечок і вулиць, минулого будівель і споруд, створення пам'ятників, монументів, меморіальних дошок дозволять прослідкувати, як на рівні місцевого ландшафту прищеплювалось поняття «спільного» імперського або радянського минулого, утверджувався символічний пантеон героїв.

Почасти викладачі, особливо недосвідчені, намагаються уникнути аналізу складних питань у курсі, зосереджуючись на фактажі та загальноприйнятній підручничовій візії історії. За такої ситуації за межами наукового підходу залишаються проблеми конфліктів історичної пам'яті, що негативно позначається на виробленні громадянської ідентичності. Набагато перспективнішим вбачається інший підхід, коли на прикладі контроверсійних версій із залученням ціннісного підходу, відбувається пошук передумов утвердження в пам'яті окремих суб'єктів чи соціальних груп саме їхнє бачення історичних подій. Співставлення різноманітних тлумачень, намагання віднайти передумови закарбовування в пам'яті саме цієї єдиної точки зору приводить до розуміння множинності історії, толерантного ставлення до осіб з протилежними поглядами, усвідомлення розмаїття соціо-культурних ідентичностей – регіональних, мовних, конфесійних, класових, гендерних тощо, пріоритет серед яких належить громадянській.

Прищеплення громадянської ідентичності і почуття відповідальності за розвиток своєї країни не може бути легковажним завданням. Воно потребує спільних зусиль науковців, вчителів, політиків, місцевих громад. Конфлікти пам'яті всередині нації не є явищем виключним, швидше, загальнопоширеним. Дослідження науковців *memory studies* накреслюють шляхи творення, усвідомлення і у підсумку, подолання і узгодження цих протиріч. Завданням викладачів історії є перетворення ристалища суперечливих візій минулого в арену творення спільного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. – Київ, Видавництво Ніка центр, 2012. 440 с.
2. Баханов К. Нові часи – нові герої. *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід*. К: ІПЕНД імені І. Ф. Кураса, 2013. С. 182-216.
3. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2005. – 384 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392(зі змінами у 2020 р) URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>
5. Ковальчук І. Введення та використання у радянсько-комуністичному ідеологічному дискурсі пропагандистського кліше «українсько-німецькі націоналісти» як засобу боротьби з націоналістичним рухом в Україні (історіографічно-джерельний аналіз.) *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. Статей*. Вип. 26. – Київ, Інститут історії України НАН України, 2021. С. 212 – 228.
6. Могорита В. М. Модернізаційні процеси у формуванні змісту навчальних програм та шкільних підручників з історії. *Науковий часопис НПУ імені М. С. Драгоманова. Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 61. 2018 – с. 188-192. <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/61-2018/49.pdf>
7. Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку ХХІ ст. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2018, Вип. 6 С. 158-163. URL: http://www.irbis.nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASPmeta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=iscp_2018_6_16
8. Нора П. Проблематика мест памяти. *Франция-память/ П. Нора, М. Озуф*, Спб., 1999. С. 17-50.
9. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти. М, Новое издательство, 1997. 348 с.
10. Шаповал Ю. Антикризисний ресурс політики пам'яті в Україні. *Політичні дослідження: Український науковий журнал*. 2021, № 2. С. 111-134. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Shapoval.pdf>

Охрименко Діана Владиславівна,
педагог-організатор, вчитель трудового навчання,
технологій, образотворчого мистецтва
Комунальної установи Сумської спеціалізованої школи
I-III ступенів №3 ім. генерал-лейтенанта А.Морозова,
м. Суми, Сумської області

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН ЕПОХИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у національно-патріотичному вихованні молоді є потужним сучасним засобом зміцнення єдності та цілісності України. У червні 2022 року Міністерство освіти і науки затвердило Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Термін «національно-патріотичне виховання» почав широко використовуватися в діяльності українських соціальних інституцій починаючи з кінця 2014 р. Це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молоді високої національно-патріотичної самосвідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків [1, с. 117]. Національно-патріотичне виховання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) є важливим в умовах гібридної війни епохи глобалізації.

Мета статті. Донести необхідність зміни напрямку використання ІКТ у національно-патріотичному вихованні молоді через наявність глобальної проблеми сучасності – гібридної війни, зброєю якої є цифрова інформація, зокрема соціальні мережі.

Основна частина. На передове місце в суспільстві національно-патріотичне виховання молоді підняли саме умови гібридних воєн епохи глобалізації. Гібридна війна – це тип конфлікту, в якому основною зброєю є ІКТ: інформаційні диверсії, шпигунство, фейкові новини, неправдиві дані з метою деморалізації населення тощо. Гібридні війни виникли задовго до війни Росії проти України та набули глобального статусу [4]. Щоб протистояти даному типу воєн, необхідно змінити використання ІКТ у національно-патріотичному вихованні з метою формування уміння створювати, аналізувати, оперувати, поширювати та управляти цифровою інформацією, розрізняти правдиву інформацію від фейку. Поштовх до цієї зміни вже зробила сама молодь, організовуючи в соціальних мережах різноманітні акції, кампанії, флешмоби; створюючи в публікації аналіз дій сторін конфлікту, публікації-застереження про фейки, публікації підтримки постраждалих від війни, публікації про волонтерську допомогу і т.д. Саме ця активна позиція молоді

зробила національно-патріотичне виховання популярним у суспільстві, відповідно рівень патріотизму та культу нації у молоді значно зріс.

Сьогочасний процес національно-патріотичного виховання з використанням ІКТ має базуватись на дієвих технологіях. Здебільшого під час проведення виховних заходів використовуються мультимедійні презентації, відео- та аудіоінформація; в організації дозвілля використовуються розважальні комп'ютерні ігри. В умовах гібридних воєн епохи глобалізації ці методи виховання не є цілком ефективними. Як вказувалося вище, необхідно створювати новий формат виховання за допомогою соціальних мереж, де тотальна присутність молоді та «поле бою» під час гібридної війни.

Протягом останніх 5 роки соціальні мережі стали невід'язною частиною життя більшості українців [5]. За результатами дослідження Міжнародного республіканського інституту найпопулярнішою соціальною мережею є Instsgram – 82 % серед молоді віком 13-15 років, 64 % – 16-35 років. Друге місце посідає Facebook – 61 %, але тільки серед молоді віком 16-35 років. Популярними є також месенджери Viber та Telegram. Популярність платформи TikTок становить 32 % – серед молоді віком 10-15 років [3].

Соціальні мережі – основний спосіб розповсюдження новин. За даними дослідження, поведеного каналом CNN, було виявлено, що 43% новин поширюються через такі соціальні сайти як Facebook, Twitter, YouTube. Наприклад, під час революції в Єгипті та Тунісі, коли протестувальники координували та отримували інструкції через такі соціальні мережі як Facebook, Twitter. У Білорусії під час виборів Президента, навпаки, закрили доступ до соціальних мереж, аби не дозволити людям згурпуватися. За допомогою соціальних мереж можна маніпулювати людьми, дезінформувати суспільство, поширювати пропаганду, організувати злочинні чи терористичні групи. Все це є недоліками соціальних мереж, з якими стикаються люди. Часто під течію фейкової інформації, залякувань, образ, погроз тощо потрапляє молодь, яка не завжди може через відсутність алгоритму дій в подібних ситуаціях коректно, без шкоди собі та суспільству, відреагувати на подібні ситуації [5].

Соціальні мережі мають також і свої переваги. Це Інтернет-спілкування, що розкриває практично безмежні можливості для комунікаційної взаємодії, адже завдяки їй простіше знайти однодумців за інтересами, хобі чи світоглядом. У мережі зникає психологічний бар'єр, який властивий спілкуванню тет-а-тет, тому роль Інтернет-спільнот – груп людей, об'єднаних спільними інтересами, лише зростає, дедалі більше впливає на формування громадської думки, особливо у молодіжному середовищі.

Гібридна війна у своєму ході використовує недоліки та переваги соціальних мереж. Гібридна війна – явище глобальне, тому варто вчити молодь протистояти негативним наслідкам використання соціальних мереж; вчити з користю застосовувати позитивні сторони Інтернет-спільнот. Національно-

патріотичне виховання в умовах гібридних воєн епохи глобалізації з використанням ІКТ має бути направлене саме на соціальні мережі [2].

Щоб зменшити негативний вплив соціальних мереж на молодь, варто вчити: оцінювати та аналізувати цифрову інформацію, не викладати про себе дані, не нав'язувати свою думку, не заходити по неперевіреному чи підозрілому посиланням, не додавати у друзі незнайомих людей, не спілкуватися з незнайомцями, толерантно ставитися до інших користувачів, читати тільки офіційну інформацію; вміти відрізнити фейк чи неправдиву інформацію від правди, вміти протистояти пропаганді, маніпуляціям, образам тощо.

Щоб з користю використовувати Інтернет-спільноти, молодь варто вчити: створювати, поширювати та підтримувати в соціальних мережах правдиву інформацію про любов до Батьківщини, народу, держави, відданість Батьківщині, почуття власної гідності, усвідомлення відчуття бути частиною українського народу незалежно від етнічної належності; про готовність стати на захист країни, бажання працювати на розвиток, зусилля підіймати міжнародний авторитет держави, гордість за успіхи країни, повагу до національних цінностей, володіння українською мовою, бажання й потребу в накопиченні, збереженні та передачі національних родинних символів, традицій, звичаїв, обрядів, дбайливе ставлення до національних багатств, природної, історико-культурної, етнографічної спадщини, сприяння розвитку духовного життя українського народу, шанобливе ставлення до національних і державних символів, почуття дбайливого господаря своєї землі тощо; долучатися до флешмобів, заходів, конференцій на підтримку України та українського народу в соціальних мережах; спілкуватися в Інтернеті саме українською мовою; бути активним учасником чи учасницею благодійних акцій, бути волонтером та допомагати суспільству і т.д. [1, 110–112].

Невіддільною складовою національно-патріотичного виховання є заходи щодо вшанування подвигу українського народу, увічнення пам'яті про загиблих жертв Другої світової війни, жертв Голокосту, Героїв небесної сотні із застосуванням ІКТ.

Висновки. Зараз Україна знаходиться в умовах гібридної війни, яка виникла давно та набула глобального статусу. Основною зброєю в гібридній війні є ІКТ. Щоб протистояти даному типу воєн, необхідно змінити використання ІКТ у національно-патріотичному вихованні. Формат виховання має бути частково за допомогою соціальних мереж, де тотальна присутність молоді та «поле бою» під час гібридної війни, яка у своєму ході використовує недоліки та переваги Інтернет-спільнот. Гібридна війна – явище глобальне, тому варто вчити молодь протистояти негативним наслідкам використання соціальних мереж; вчити з користю застосовувати позитивні сторони Інтернет-спільнот. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у національно-патріотичному вихованні молоді є потужним сучасним засобом зміцнення єдності і цілісності України.

Список використаних джерел

1. Петрочко Ж.В., Кириченко В.І. Окрилені Україною: посібник. Харків, 2016. 134 с.
2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в національно-патріотичному вихованні молоді. URL: <https://dismp.gov.ua/vykorystannia-informatsijno-komunikatsijnykh-tekhnologij-v-natsionalno-patriotychnomu-vykhovanni-molodi/> (дата звернення: 20.11.2022).
3. Найпопулярнішою соцмережею серед української молоді є інстаграм – опитування. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-molod-sotsmerezhi-doslazhennya/31406410.html> (дата звернення: 22.11.2022).
4. Особливості та уроки «гібридної війни» Росії проти України. URL: https://bintel.org.ua/nukma/gibridnaja_vojna/ (дата звернення: 23.11.2022).
5. Позитивний та негативний вплив соціальних мереж. URL: <https://sites.google.com/site/socialnimeregipozitivnij-ta-negativnij-vpliv-socialnih-merez> (дата звернення: 22.11.2022).

Півень Маргарита Григорівна,
учитель Сумського закладу
загальної середньої освіти I-III ступенів №21
Сумської міської ради

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Виховання в підростаючого покоління любові до Батьківщини, поваги до традицій та звичаїв свого народу, відданості та бажання служити на благо України та захищати її, є актуальним для нашої держави, особливо на сучасному етапі її розвитку.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, патріотичне виховання – це складова частина національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [2].

Провідна роль у реалізації Концепції національно-патріотичного виховання належить закладам загальної середньої освіти, тому що саме вони задають головний напрям і зміст виховних впливів, забезпечують цілеспрямованість та системність відповідних педагогічних дій.

Серед українських та зарубіжних вчених до проблем патріотичного виховання зверталися: Г. Ващенко, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русова,

В.Сухомлинський, І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, Ю. Руденко, М. Петчен, Г. Харріс, Дж. Кемерон.

В той же час в національній науковій думці недостатньо висвітлено питання впровадження національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти, що робить актуальним подальше дослідження цієї тематики [4,с.286].

Метою статті є розкриття організаційно-педагогічних засад патріотичного виховання школярів у закладах загальної середньої освіти на прикладі виховного заходу.

Запорукою ефективності освітнього процесу є органічне поєднання принципів національно-патріотичного виховання в цілісну систему, яка забезпечує досягнення відповідних результатів. Для їх досягнення необхідно дотримуватись певних принципів: зацікавленість дитини; безпосередня участь кожного учня у підготовці та проведенні заходів; систематичність та системність; різноманітність тематики; урахування вікових особливостей [3,с.74].

Цей процес розпочинається з формування патріотичних поглядів. Знання про минуле і сучасне України, складають ядро патріотичної свідомості і служать механізмом, який регулює і спрямовує діяльність особистості. На нашу думку, засвоєння знань – це тільки початок патріотичного виховання, яке обов'язково передбачає втілення їх у вчинок, у практичну діяльність. У процесі діяльності знання перетворюються у переконання, ставлення особистості до минулого і сучасного України, у вміння та готовність діяти [5,с.117].

Тож процес патріотичного виховання здійснюється в навчальній, позакласній і позашкільній діяльності, сім'ї, дитячих та юнацьких об'єднаннях. Його ефективність залежить від методів та форм організації освітнього процесу.

Серед методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До них відносяться наступні:

- *інформаційно-масові* (дискусії, диспути, конференції, «філософський стіл», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, «жива газета», створення книг);
- *діяльнісно-практичні* (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);
- *інтегративні* (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки);
- *діалогічні* (бесіда, міжрольове спілкування);
- *індивідуальні* (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота тощо);
- *наочні* (шкільні музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди тощо) [1,с.124].

Як ілюстрацію зазначеного наводимо опис змісту виховної години

національно-патріотичного спрямування.

ТЕМА. « ТВОЯ КРАЇНА - УКРАЇНА І ТИ - ЇЇ ГРОМАДЯНИН» (для учнів 5-7 класів)

Мета: розширювати та поглиблювати знання учнів про рідну Батьківщину, учити їх висловлювати своє ставлення до держави; формувати громадянські уявлення та патріотичні почуття приналежності до української нації; розвивати мислення, пам'ять, уміння осмислювати духовні цінності; виховувати любов до Батьківщини, відповідальність за майбутнє своєї держави.

Форма проведення: віртуальна подорож

Обладнання: карта України, ілюстрації за темою «Дивна Україна»; художня література, малюнки дітей, мультимедійний пристрій.

Хід заходу

I. Організаційний момент. Вступне слово.

Учитель. Доброго дня, діти! Сьогодні ми з вами у нашій світлиці поведемо розмову про найдорожче серцю кожної людини – Батьківщину. Зробимо це у вигляді віртуальної подорожі, на протязі якої зробимо декілька цікавих зупинок.

Учитель. Вірш про Україну: (слайд 1)

На білому світі є різні країни,	Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,
Де ріки, ліси і лани.	І квіти усюди ростуть
Та тільки одна на землі Україна,	Та тільки одну Батьківщину
А ми – її доньки й сини.	Ми маємо – її Україною звать.

II. Оголошення теми й мети (слайд 2)

III. Основна частина

Учитель. Перша зупинка – Рідний край; Україна - моя Батьківщина (слайд 3)

Слова цієї зупинки дорогі кожній людині нашої країни: *Хліб*, який ми споживаємо, *земля*, на якій ми живемо, *мама*, яка дала нам життя... Без всього цього жити просто неможливо.

Кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує місце, де народилася, де минуло її дитинство. Якщо скласти ці маленькі батьківщини кожного з нас – вийде наша велика держава – Україна (Карта України).

Україна – це тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медові та молочні ріки....

Україна – це наша земля, наша країна з багатовіковою історією, мальовничою природою, чарівною піснею і мудрими співучими людьми...

Україна – це розкішний вінок із рути і барвінку, що над ним світять заплакані зорі... (слайд 4)

Ми часто чуємо словосполучення «рідна земля», «рідний край». Що означають вони?

1-й учень.

Що таке Батьківщина?
Під віконцем калина,
Тиха казка бабусі,
Ніжна пісня матусі,
Дужі руки тата,

обеліск...

2-й учень.

Україно, земле рідна,
Земле сонячна і хлібна,
Ти і взимку найтепліша –
Ти, як мати, найрідніша,

3-й учень.

Одна Батьківщина, і двох не буває.
Місця, де родилися, завжди святі.
Той долі не знайде в житті.

4-й учень.

Тут мамина пісня лунає і нині,
Її підхопили поля і гаї,
Її вечорами по всій Україні
Співають в садах солов'ї.

Під тополями хата,
Під вербою криниця,
В чистім полі пшениця,
Серед лугу лелека і діброва далека,
І веселка над лісом, і стрімкий

Ти з дитинства наймиліша,
Ти навек у нас одна,
Наша отча сторона.

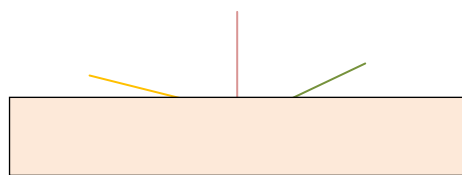
Чи можна забути ту пісню, що мати
Співала малому, коли засинав?
Що босими колись протоптав?

І припадаю до неї устами,
І серцем вбираю, мов спраглий води.
Без рідної мови, без пісні, без мами
Збідніє – збідніє земля назавжди.

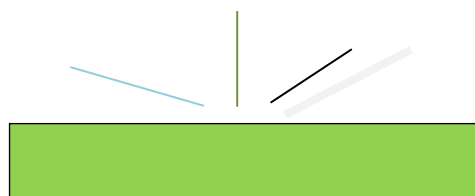
Учитель. А зараз давайте перевіримо себе, як ми розуміємо головні слова цієї зупинки. Проведемо інтерактивну гру «Моє слово про Україну». Учні об'єднуються в четвірки і підбирають слова-прикметники до слова Україна та слова-іменники, до словосполучення «Рідний край» і оголошують їх (слайд 5,6).

(Примітка: кожна група отримує надруковану павутинку, куди записує підібрані слова).

Наприклад,

(Незалежна, багата, демократична, гостинна)

(Тато, мама, ліс, струмок, стежка, ~~домівка~~)

Учитель. Діти, про Батьківщину складено багато прислів'їв, давайте згадаємо їх.

Учні.

- Людина без Вітчизни, як соловей без пісні.
- Рідна країна – мати, чужа – мачуха.
- Найсолодший хліб на чужині смаку немає.
- Людина без Батьківщини, як птах без гнізда.
- Де рідний край – там рай.
- Ціну рідній стороні – складеш на чужині (слайд 7).

Учитель. Яка ідея, на вашу думку, об'єднує ці прислів'я?

Учні висловлюють свої думки

Учитель. Мандруємо далі. Нас чекає друга зупинка «Державні символи»

(слайд 8).

З гіркотою згадуємо минуле України. Історія кожного народу має героїчні й трагічні, щасливі й сумні сторінки. На долю нашого народу випало багато випробувань.

Так сталося, що споконвіку наші природні багатства були ласим шматком для сусідів по кордону. Вижити, вистояти в боротьбі проти їхніх зазіхань – було найголовніше для українців. Україна боронилася від татарських орд, турецьких нападників, польських феодалів, які хотіли поневолити український народ. Довгі роки Україна була у ярмі. Та народ український боровся і виборів свою волю.

24 серпня 1991 року було проголошено Акт незалежності України, за яким Україна стає самостійною державою. Засяяла веселка над нашою землею: Україна здобула волю і незалежність. Україна стала рівною серед інших рівних держав, але нашому серцю вона наймиліша, бо тут наші державні корені, наша земля. (слайд 8)

1-й учень.

Україно, соборно державо,
Сонценосна колиска моя,
Ще не вмерла й не вмере твоя слава,
величаво,
Завойована в чесних боях!
майорів!

Живи та міцній, українська державо!
Вмирили у битвах мільйони борців,
Щоб стяг синьо-жовтий піднявся
Й над Києвом стольним віки

2-й учень. Україна є великою європейською і світовою державою. Її площа становить 603,7 млн. км² або 5,7 % площі Європи і 0,44 % площі країн світу. На території України проживає 46.8 млн. осіб. За чисельністю населення Україна займає п'яте місце серед європейських держав (після Німеччини, Італії, Великобританії і Франції) та 44 місце серед країн світу.

На ріднім полі шепчуть колоски. Я слухав, чув, як кожна колосина
Я радий знати тихі їх думки. Шептала тихо слово «Україна».

Учитель. Кожна держава, маючи свою історію, має й свої історичні

святині: герб, прапор, гімн. У 20-тій статті Конституції України зазначено: «Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України». Зараз ми поговоримо саме про них. (слайд 9).

Про утвердження нашої державності й самостійності свідчить те, що ми маємо малий герб України – тризуб герб держави символізує мир, творчу працю, спорідненість поколінь. Є близько 40 версій про походження тризуба. З деякими з них нас познайомлять наші мандрівники.

Презентації учнівських проектів.

(Наприклад)

Золотий тризуб на блакитному тлі – символ влади. Він зустрічається ще за часів Київської Русі, зокрема на монетах київського князя Володимира Великого. Герб – це частина корони, яку носили київські князі. Чому саме тризуб вважають Гербом України? Мабуть, тому, що число «три» завжди вважалося чарівним. У багатьох казках ви знайдете розповіді про трьох богатирів, три бажання або три дороги. А ще тризуб означає триєдність життя. Це Батько, Мати, Дитя, які символізують Силу, Мудрість, Любов.

Учитель. Державними барвами прапору Української держави є барви синя і жовта. Чисте небо – символ миру (синій) та пшеничне поле – символ – достатку.

Учитель. Пісні Михайла Вербицького на слова Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна» судилось стати національним гімном України. Вперше вона зазвучала в селі Млини (сьогодні територія Польщі), де жив і працював автор музики Михайло Вербицький. За національні гімни вважали також «Заповіт» Т. Шевченка, «Вічний революціонер» І. Франка.

(Національний гімн України (фонограма) на музику М. Вербицького, слова П. Чубинського, учні виконують стоячи).

Учитель. Молодці! А тепер переконаємося, чи добре ви пам'ятаєте те, що необхідно знати про герб, гімн, прапор.

Гра Ерудит-лото.

- Коли звучить Гімн України? (Він звучить щоденно о 6-й і 24-й годині по українському радіо та на урочистих заходах, у свята.)

- Хто написав текст Гімну України? (Павло Чубинський.)

- Композитор, який створив музику до Гімну України? (Михайло Вербицький.)

- Що символізує тризуб? (Волю, славу, силу.)

- Як у християнській релігії пояснюють цей знак? (Бог-отець – Бог-Дух Святий – Бог-Син.)

- Яке призначення прапора? (Бути попереду, вести людей за собою.)

- Назвіть кольори нашого прапора. (Синій – небо, жовтий – колосся.)

Учитель. Подорожуючи, ми опинилися на зупинці «Наші цінності» (слайд 10).

Учитель. Найбільша наша цінність – це люди, український народ.

Україна – це історія народу (слайд 11). Вона виколикала велетнів сили і духу – таких як Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Григорій Сковорода, Устим Кармелюк, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський (слайд 12). Цей перелік, можна продовжити іменами новітньої історії, які примножують славу Батьківщини-красуні. Серед них видатні постаті, чії імена пов'язані з Сумщиною. А чи знаєте ви їх? Назвіть їх прізвища.

Гра «Упізнай постать» (слайд 13-22).

На слайдах з'являються фотографії відомих українців, учні називають їх прізвища та рід діяльності.

Наприклад: А. Шевченко (футболіст), В. Кличко (боксер), Руслана (співачка), О. Сумська (акторка), А. Роговцева (акторка), І. Кожедуб (льотчик-винищувач), С. Ковпак (командир партизанського загону), І. Гмиря (співак), В. Лобановський (футбольний тренер), В. Голубничий (спортсмен), О. Вишня (письменник), Л. Костенко (поетеса), О. Довженко (кінорежисер).

Учитель. Держава – це країна не лише зі своїм народом, а й мовою. Яка милозвучна, багата, дзвінка наша рідна українська мова. Вона нам рідна, як мама і тато, як та земля, на якій виростає. Бо це мова, яку ми всі чуємо змалку, якою ми промовили перші слова, так само, як у кожній людині є одна мама, так і мова рідна лише одна. Людина може знати дві, три і більше мов, але рідною залишається материнська мова.

Гра «Скажи українське слово», учні використовуючи уявний мікрофон, по черзі називають українські слова.

Учитель. Цікаво, чи всі добре знають рідну мову, як ми з вами? Про це дізнаємося із гуморески П. Глазового «Кухлик».

(У виконанні учня звучить гумореска П. Глазового «Кухлик»).

Учитель. Яка головна думка гуморески П. Глазового «Кухлик»?

(Учні висловлюють свої думки).

Учитель. Дійсно, «Без мови немає народу», мова – це «вишнева ніжність пелюстків», говорить народне прислів'я (слайд 23).

Українська мова дарує нам не лише вірші, прислів'я, гуморески, а й народні пісні. *(У виконанні дівчат-бандуристок лунає пісня «Івана Купайла»).*

Учитель. Накінець ми на останній зупинці нашого подорожжя «Моя Сумщина»

(слайд 24).

Учитель. Серед чарівної української природи, там, де неквапливий Псел приймає до себе Сумку, а в Сумку вливається її маленька притока Стрілка, розкинулося місто Суми – адміністративний, економічний і культурний центр Сумської області.

Суми заснували в 1652—1653 роках українські селяни і козаки-переселенці Герасима Кондратьєва з Правобережної України. А чи знаєте ви, що на честь Герасима Кондратьєва нещодавно вулицю Кірова перейменували на його ім'я (слайд 15).

Завдяки вигідному торгівельному шляху, що йшов з півдня через Путивль на Москву, Суми швидко зростали. Розвиток Сум припадає на другу половину XIX — початок XX століття — завдяки заснуванню цукрової промисловості (Суми стали одним з її осередків в Україні), машинобудування, металообробної та текстильної (фабрика сукна) галузей, торгівлі.

Сьогодні Суми, економічний, культурний, розважальний, освітянський центр, де відкриті престижні навчальні заклади, відбуваються фестивалі, спортивні змагання, художні виставки.

Учитель. Діти, а що для вас, означає вираз «Моя маленька батьківщина» (Учні знайомлять присутніх зі своїми творчими роботами на тему «Моя маленька Батьківщина»).

Учитель. Молодці, ви приємно нас вразили своїми чудовими творами, а зараз дізнаємося наскільки ви знайомі зі своїм містом.

Слайд-шоу «Вулицями міста» (слайд 26).

(Учні називають зображення).

Учитель. Ми пишаємось своїм рідним краєм, його квітучими садами, чудовим співом солов'я, плакучою вербою, що схилилась над річкою Псел, кущем червоної калини, що росте біля криниці, золотим морем пшениці, що як живе хитається од вітру.

IV. Підсумок заходу

Учитель. Ось і підійшла до кінця наша подорож, але перш ніж попрощатися, нам з вами потрібно заплести віночок побажань для України. На столі є купа квіток, кожна з яких є рідною українській землі. Ви, називаючи побажання для України, «вплітаєте» квіти у віночок.

(Примітка: на дошці намальоване коло, в центрі якого невеличка карта України. Учень, виголошуючи побажання для України, бере квітку і прикріплює її клейкою стрічкою).

Учитель. Діти, від розуміння і любові кожного з нас залежатиме, яким буде майбутнє України. А любити її – це значить працювати в ім'я рідної землі. Нові часи, нові завдання, нові вимоги. Незалежність України дає можливість кожному з нас стати справжнім господарем своєї землі, а для того, щоб ним стати, потрібно, найперше, любити землю, віддати їй розум, серце, душу.

Список використаних джерел

1. Дяків-Михайлюк Г. Національно-патріотичне виховання - загальна вимога і виклик сьогодення. *Освітній простір України*. 2017. Вип. 10. С. 120–127.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : Наказ МОН від 06.06.2022 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12> (дата звернення: 24.11.2022).

3. Крусь О. П. Національне виховання як педагогічна проблема. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 2. С. 74–76.

4. Пахотіна Т. Патріотичне виховання як предмет порівняльно-педагогічних досліджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 2(98). С. 285–292.

5. Черепаня Н. І. Педагогічний аспект національного виховання дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2016. № 2. С. 115–119.

Плішова Олена Анатоліївна,
вчитель української мови і літератури
Комунальної установи Сумська загальноосвітня
школа I–III ступенів №20

СУЧАСНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Майбутнім ми маримо, а сучасним
гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і
нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе
вернутись назад, або напевно мусить
здійснитися сподіване.

Григорій Сковорода

Григорій Сковорода — найвідоміший український філософ, при згадці про якого в пам'яті постає його фраза: «Світ ловив мене, але не спіймав». Його філософія мала великий вплив на людей в усьому світі. На думку Дмитра Чижевського, творчість Григорія Сковороди знаходиться «у центрі української духової історії»[3]. Сковорода входить, за версією Юнеско, до п'яти мудреців світу – разом із Сократом, Конфуцієм, Спінозою і Махатмою Ганді. Їх усіх об'єднує принцип: «жив, як учив».

Творчість Григорія Сковороди – джерело, яке надихало не одне покоління. Його ідеї демократизму, гуманізму, волелюбності знайшли відображення у творах українських письменників. Він був митцем зі своїми власними поглядами на життя. Як зазначав Дмитро Чижевський, світоглядні настанови Григорія Сковороди, що відбилися як на його життєвому шляху, так і на філософії, для багатьох близьких і далеких нащадків залишилися загадковими й незрозумілими, і, мабуть, це і приваблювало до дослідів над спадщиною українського мисленника багатьох учених різних епох, котрі, кожен на свій лад, давали досить суперечливі оцінки його творчості[3]. Ще за життя Григорій Савич зазнав слави оригінального філософа. Він вважав, що філософія «...спрямовує усе коло справ своїх до того, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, якість думкам, якої голові всього»[2]. Григорій Сковорода цінував людей за їхні душевні якості, зневажав чини й сам

відмовлявся від будь-яких посад. Оспівуючи волю, Сковорода у виборі своїх друзів саме вільнодумство вважав за неодмінну умову дружби. Він — перший український культурний діяч, що здобув світове визнання, відкрив світові нашу культуру, засвідчив її довершеність і самотність[1]. Особливість творчості Григорія Сковороди полягала в тому, що при критиці сучасного йому світу він не займався політичною критикою та суперечками, а переніс боротьбу зі злом у сферу моралі, культури, освіти. Причому його власний образ життя повністю співпадав з тим вченням, яке він сам сповідував[4].

Творчу спадщину Г. Сковороди складають філософські твори, збірка поезій «Сад божественних пісень». Збереглося також 120 листів Григорія Сковороди до різних осіб, прозові переклади, притчі. За життя жоден його твір не був опублікований. Вони поширювалися в списках, а пісні складали частину репертуару сліпців-лірників. Про Григорія Сковороду написано багато досліджень. Однак в його житті та творчості залишилося чимало таємничого, нез'ясованого, легендарного.

Сковорода прийшов у філософію в поважному віці, розпочавши мандрівне життя, коли створював свої філософські діалоги, трактати, притчі та проповідував своє філософське вчення[4]. Він вважав, що «філософія, або любов до мудрості, скеровує все коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, — то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія»[2]. Проблеми, які порушував Григорій Сковорода у своїх філософських та літературних творах, були спрямовані на дослідження людини, її існування. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Шляхом міркувань філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

- Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?
- Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?
- Не шукай щастя за морем.
- Скрізь любов та віру людина пізнає себе.

Новим у Сковороди є те, що він не просто стверджує думку про необхідність пізнання природи людини, а звертає увагу на пізнання природи людської душі через віру, надію, любов. «Щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Щастя легко досягається, якщо людина йшла шляхом любові та віри. Його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Всі люди створені для щастя, але не всі отримують його», - вважав мислитель[2]. «Ті, хто задовольнився багатством, почестями, владою та іншими зовнішніми атрибутами земного існування, роблять величезну помилку, стверджуючи, що вони досягли щастя. Вони отримують не щастя, а його привид, образ, який у кінцевому рахунку перетворюється на

прах»[2]. Видатний філософ і гуманіст Григорій Сковорода значну увагу приділяв проблемі самопізнання, яке вважав шляхом до щастя людини. За словами Євгена Гливи, Сковорода цінує волю людини та її здатність самотворення згідно зі своєю суттю. Тому він закликає людину пізнати свою суть, а не плоть, не тінь, а свою духовність, що уможливить її щастя[1]. Великого значення він надавав інтелекту. Він закликав кожного до пізнання своєї “сродності”, тобто природних задатків, нахилів до праці за покликанням. Та і власним життям довів, що щастя не там, де багатство і слава, а там, де твоє покликання. Євген Глива зазначав, що філософ, глибоко осягнувши життя та будучи чутливим до голосу Творця, не звабився спокусами світу цього, а твердо беріг себе, свою сутність, відповідність, свою "людяність" та закликав інших пізнати в собі людину[1]. Сковорода відмовився і від запрошення ченців Києво-Печерської лаври, і від світських посад, і врешті-решт покинув викладання у Харківському колегіумі, а відтоді 25 років свого життя подорожував по всій Україні, навчаючи своєї мудрості усіх, хто з ним розмовляв. І за це користувався великою повагою людей. І, напевне, був щасливий. Своєю філософською ідеєю «сродної праці» український письменник Григорій Сковорода вказав людям один з найкоротших шляхів до чистої совісті, гармонії і щастя. Людина здійснює прекрасні вчинки і щаслива тільки тоді, коли вона погодить свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями[4]. Отже, щастя треба шукати через самопізнання і сродну працю.

Проблема свободи була для Григорія Сковороди однією з центральних у його творчості. Митець пов'язував свободу передусім з духовною незалежністю людини від мирських спокус і марнот цього світу («Всякому місту — звичай і права»). Водночас у творі «De libertate» Сковорода замислюється й над свободою як явищем політичним і національним, адже на той час Україна особливо потерпає від тиску Російської імперії. Твір був свідченням високої відваги і свідомості поета. Григорій Сковорода стверджує, що лише за умови здобуття волі людина почуватиметься щасливою і ніяке золото не замінить свободу[2]. Доля козацької держави була йому зовсім небайдужа, через що і висловлює хвалу батькові української вільності Богдану Хмельницькому і прославляє боротьбу за незалежність України.

Багатогранна творчість Григорія Сковороди також має багато влучних афоризмів, які містять глибокий узагальнений зміст і якими треба керуватися в житті кожній людині, бо вони навчають нас простих життєвих істин.

- Не все те отрута, що неприємне на смак.
- Бери вершину й матимеш середину.
- З усіх утрат втрата часу найтяжча.
- Скільки зла таїться всередині за гарною подобою.
- Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.
- Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.
- Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти.

- Солодке пізнає пізніше той, хто може проковтнути неприємне.
- Не за обличчя судить, а за серце.

Доля подарувала Україні Сковороду, і ми повинні докласти зусиль, щоб зрозуміти вчення великого філософа, адже воно потрібне нам сьогодні. Він випередив свій час. Його талант захоплював багато людей, а мудрість його філософії актуальна і зараз. Сковорода - це символ української волелюбності. Саме свободу у нас прагнуть відібрати сьогодні. Російські варвари знищили музей Григорія Сковороди в рік, коли світ вшановує 300-ліття великого українця. Вони знищили музей, але не знищили дух свободи. Вона, як запевняв Григорій Сковорода, дає змогу людині пізнавати і творити себе власноруч![2]

Список використаних джерел

1. Є. Глива. Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди, В-тво ТОВ «КММ» Київ 2006.
2. Сковорода Г.С. Твори у 2-х томах. Т.1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – Київ: Обереги, 2005. – 528с.
3. Д. Чижевський. Філософські твори у чотирьох томах, ред. В. С. Лісового, т. 1. Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія С. Сковороди, «Смолоскип» Київ 2005.
4. Путіловська Н.Б. Життя і творчість Григорія Сковороди як феномен української культури епохи просвітництва[Електронний ресурс]/Н.Б.Путіловська.- Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.2/14.pdf>

Сергієнко Наталія Василівна,
 учитель української мови і літератури Комунальної установи
 Сумська загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів № 15 імені Д. Турбіна,
 м. Суми, Сумської області;
Мар’єта Олексій,

учень 11-А класу Комунальної установи Сумська загальноосвітня
 школа І – ІІІ ступенів № 15 імені Д. Турбіна, м. Суми, Сумської області.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ДІЄВИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ Й САМОУТВЕРДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВТРАЧЕНОГО ХРАМУ ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ М. СУМИ)

В осягненні історичної спадщини, осмисленні місця нації у загальному процесі розвитку людства значну роль відіграє національна культура. Вона, з одного боку, є одним із вагомих чинників утвердження державності, а з іншого,

власне визнанням цієї державності світовою спільнотою, що для України в нинішніх умовах надзвичайно важливо. Сучасна українська суспільна думка презентує культуру як дієвий аспект самоусвідомлення й самоутвердження себе як народу, який має глибоке історичне коріння і водночас є учасником європейського історико-культурного процесу. Подібна переоцінка виявилася в активізації історико-архітектурних досліджень, в т.ч. й втрачених архітектурних пам'яток доби Бароко. Саме до таких належить храм Покрови Пресвятої Богородиці м. Суми, зруйнований у часи червоного терору ХХ ст.

Сумська Покровська церква – яскравий прояв типу храмів архітектурного будівництва перехідного періоду – від типової народної дерев'яної церкви до кам'яниці барокового стилю. Це монументальна мурована споруда, витримана в стилі, притаманному українській дерев'яній архітектурі. Вона була генетично пов'язана з попередніми традиціями і в плані будівлі, і в її зовнішніх проявах. Слід відмітити талановитість архітектора, хоча ім'я його, на жаль, не відоме. В будівлі храму яскраво відбилися типові риси українського козацького бароко – мистецького втілення ідей українського Відродження.

Що стосується самого явища бароко, то в культурологічному сенсі воно доволі суперечливе: пориваючи з реалізмом Ренесансу, бароко водночас шукає способи збереження найважливіших досягнень тієї ж таки доби Відродження: раціоналістичність і віру в непереможну силу людського розуму. За словами польського дослідника Ю. Кршижановського, «бароко завершило справу, не доведену Відродженням до кінця, воно гуманізувало культуру всієї Європи і всупереч перешкодам, які породжувалися політичними й релігійними антагоністами, витворило спільну інтелектуальну художню культуру» [Цит. за 5, с. 27]. Слід зазначити, що, будучи виразником загальноєвропейських барокових тенденцій, витвори митців однак не втрачали національної ідентичності.

Що стосується ідей та можливостей бароко на українських теренах, то деякі з них були концептуально близькими до національного українського мистецтва, якому притаманна «мальовничість композиції, гармонія будівель з навколишньою природою» [2, с. 75]. Поєднання власних традицій та європейського впливу створило умови для розквіту своєрідного стилю, названого українським, або «козацьким» бароко. Щоправда знавець архітектури М. Цапенко використовував номен «національний архітектурний стиль» [Цит. за 7, с. 45], а В. Вечерський і А. Кондратюк вважають, що логічніше було б вживати термін «українське відродження», бо більшість пам'яток, про які йде мова, «у більшій мірі є носіями ренесансних традицій, аніж барокових» [4].

Ми ж будемо послуговуватися терміном «козацьке бароко», маючи на увазі напрям у мистецтві (в т.ч. й архітектурі) XVII – XVIII ст., який характеризується суто національним синтезом західноєвропейських барокових архітектурних ідей та українських архітектурних традицій. Підстави стверджувати це нам дає той факт, що українське козацтво, поряд із художниками, виконуючи роль не лише замовника (загальновідомо, що саме

гетьмани й заможні громадяни (І. Мазепа, К. Разумовський та ін.) були ініціаторами розбудови, зокрема й культових споруд), а й творця духовного середовища, самобутніх художніх цінностей (думи, пісні, літописи, танці, архітектура). Більше того, саме образи гетьманів, козацьких ватажків, братчиків, меценатів (а не ченці, як раніше) втілювалися в літературних і живописних творах. Козацькими в той час були такі жанри мистецтва, як історичні пісні й думи, літописи (Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка), плачі й панегірики (С. Яворський, П. Орлик, І. Орловський, Ф. Прокопович), лицарська поезія, гопак, козацька пісня. Наряду з цим активно розбудовувалися козацькі собори – чи не найбільш розвинена гілка барокової культури в Україні. Відповідно власне термін «козацьке бароко» (таке визначення існує в мистецьких колах) мав право на існування, оскільки за козацтвом – величезний духовний досвід XVII – XVIII ст. і втілення значної кількості проєктів.

Головною стильовою особливістю напряду став синтез візантійських мотивів і особливостей архітектури Київської Русі: барокова химерність форм врівноважується чистими площинами стін. В.М. Щербаківський зазначав, що «стиль бароко в Україні став простішим і спокійнішим, ніж на своїй батьківщині, не втративши нічого в красі» [2, с. 75]. На українських теренах внутрішня двоїстість барокового світовідчуття базується, перш за все, на історичних чинниках (Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького 1648 – 1654 рр. з її неоднозначними наслідками).

Сумська Покровська церква (*Фото 1*) належала до рідкісного в Україні типу кам'яних трикупольних церков (замовники, основними серед яких була заможна козацька старшина, прагнули до багатобанності храмів). Композиція будівлі, архітектоніка, елементи фасаду, настінне оздоблення давали беззаперечне уявлення про те, яких вершин сягнуло українське барокове мистецтво в Україні в останній період свого розвитку. Незважаючи на знищення храму, відомості, які про нього збереглися, дозволяють нам, проаналізувавши архітектоніку споруди, віднести будівлю до пам'яток українського бароко. За словами В. Комарова, у Сумах початку ХХ ст. налічувалося одинадцять церков, чотири з яких були знищені внаслідок антирелігійної й антиукраїнської діяльності більшовицького уряду. До втрачених храмів належать: Миколаївська церква (1806 р.), церква Різдва Богородиці (1808), церква Покрови Пресвятої Богородиці (1783 – 1790) і церква Введення Богоматері в храм (1821 р.). Однак збережені відомості про Покровську церкву дозволяють нам зробити певні висновки про його історію й архітектурні особливості.

Сумська Покровська церква – кам'яний храм, що наприкінці XVIII ст. замінив собою первісний дерев'яний, який був зведений у центрі колишньої фортеці на великій торговій площі недалеко від уривчастого правого берега річки Псел. Таке його місцеположення вимагало рівноцінного, всефасадного візуального сприйняття з будь-якого боку, що було властивим для барочних храмів Лівобережжя, які, разом із прихрамовою площею, створювали барокові

архітектурні ансамблі. Можемо стверджувати, що Покровський храм м. Суми був яскравим зразком українського бароко, поєднуючи в своїй архітектурі ознаки європейського (три восьмигранних об'єми з круглими прибудовами у місці їх сполучення; світлові однарусні бічні ліхтарі й двох'ярусний ліхтар центральної частини; чотиристоронні фронтони; парні вертикальні валюти по кутах; зразки лиштви вікон; майже двометрова товщина стін тощо), а також українського бароко (особливої форми восьмерики; масивний тризаломний верх; односвітлові високо розташовані вікна; рокайль і рослинні мотиви в прорізах архітравної частини тощо). Однак деякі архітектурні особливості (храмові верхи майже в півтора рази вищі від стін – подібна пропорція є надзвичайно показовою) властиві саме Покровській церкві м. Суми. Такий синтез архітектурних прийомів дає змогу вважати її унікальною пам'яткою.

Зазначена архітектурна споруда могла бути джерелом вивчення історії й мистецтва, окрасою, предметом гордості. У 1821 році поряд із церквою була побудова, а дзвіниця (Фото 1) з «теплим» храмом Введення Пресвятої Богородиці.

Однак у 1920-х рр.. ХХ ст. церкву закрили для культових відправ, її приміщення використовувалось для господарських потреб. А в 1930-х рр..

«було прийнято рішення Сумського окрвиконкому про знесення храму, викликане нібито аварійним станом будівлі й загрозою для життя перехожих» [3, с. 9]. Спочатку знесли верх церкви, а невдовзі в самому храмі влаштували крематорій, цинічно обладнавши свого роду оглядові майданчики (вищий ступінь блюзнірства) для спостереження за спаленням трупів. У листопаді 1932 р. церкву Покрови Пресвятої Богородиці було підірвано. При цьому, згідно зі свідченнями старожилів, «підірвати його з перших двох спроб не вдалося, тому, коли Покровську церкву підривали втретє, більшовики заклали так багато вибухівки, що в місті в радіусі близько 5 км повибивало шибки в будинках» [1, с. 112].

У жовтні 2008 року за ініціативи Сумської єпархії УПЦ, міського управління архітектури та за участю сумських козаків були розчищені фундаменти Покровської церкви. Висловлювались пропозиції щодо повної реконструкції храму (його макет, виготовлений зі скульптурного пластиліну Олексієм Мар'єтою у масштабі 1:64 зображено на Фото 2). А поки на місці вівтаря встановили каплицю, стилізовану під архітектуру Покровської церкви. 22 жовтня 2008 року її було освячено. У 2009 р. площі повернули її історичну назву – Покровська.

Підсумовуючи, зазначимо, що храм Покрови Пресвятої Богородиці у м. Суми має свою історію, поширення якої, на нашу думку, могла б стати дієвим аспектом національного самоусвідомлення й самоутвердження, повернення історико-культурної спадщини, знищеної ідеологічними невігласами. Вона належить до того типу споруд, що заслуговують на відновлення історичної справедливості, маючи для цього не лише історичні й етичні підстави, а й значну наукову базу щодо його архітектоніки.

Список використаних джерел

1. Втрачені святині. *Краєзнавчі діалоги. Сумщина в сузір'ї тисячоліть*: / за заг. ред. С. В. Драновської. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2021. 291 с.
2. Гриценко Т. Б. *Культурологія: Навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 392 с.
3. Звагельський В. Сумська Покрова. З історії та культури. *Сумський історико-архівний журнал*: Збірка наукових праць. 1995. № 7. С. 9–11.
4. Кондратюк А. Ю. Творці барокового стилю. Лекція. – [URL:https://paglo.info/cd/tvorc-barokovogo-stil-lekc-al-ni-kondratk/h7PI152GjtFsq5I.html](https://paglo.info/cd/tvorc-barokovogo-stil-lekc-al-ni-kondratk/h7PI152GjtFsq5I.html).
5. Ніколенко О. М. *Бароко. Класицизм. Просвітництво*. Харків: Ранок, 2003. 224 с.
6. Таранушенко С. А. *Народні елементи в монументальній мурованій архітектурі Слобідської України XVII – XVIII ст.* Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2011. 86 с.
7. Чижевський Д. *Українське літературне бароко: Вибрані праці*. Київ: Обереги, 2003. 576 с.

Стрельцова Ірина Миколаївна,
студентка 3 курсу
факультету іноземної та слов'янської філології
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

МОВНА ГІГІЄНА КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Аналіз актуальних досліджень. У 1987 році світова спільнота прийняла на себе у якості одного з найважливіших завдань забезпечення сталого розвитку людства, яке полягає в забезпеченні можливості задоволення потреб не лише поточного, а й майбутніх поколінь. Концепція сталого розвитку поєднує в собі три напрями – економічний, екологічний та соціальний, які, на перший погляді, знаходяться у непереможному протиріччі один до одного. У ХХІ столітті, коли науковий прогрес стрімко розвивається, а людство поступово стає тільки активним споживачем надбань цивілізації, поряд із тотальною індустріалізацією й глобалізацією втрачається духовна складова суспільства, національне й культурне різноманіття кожного народу. Люди втрачають елементарні навички культури спілкування, мови та мовлення, не дотримуються етикетних норм, поведуться нахабно й невиховано, нічим не цікавляться, окрім первинних потреб, типу їжа, розваги, задоволення. Однак саме мова і мовна картина світу, на нашу думку, є одним із складників екосистеми планети Земля, а отже, потребує і захисту суспільства від явищ, що засмічують цю систему і деформують її вплив на людину й суспільство в цілому. Тобто поряд із глобальними екологічними проблемами, ми повинні вирішувати й проблеми, які пов'язані з духовним та культурним розвитком людства, прагнути дотримуватися «екології мови та мовлення» під час формування кожної особистості як члена суспільства.

Виклад основного матеріалу. Термін “екологія” (грецьк. oikos - дім, оселя + logos - слово) був запропонований Е.Гакелем у 1866 р. для позначення науки про взаємозв'язок між організмом та навколишнім середовищем. Наприкінці ХХ століття в процесі трансдисциплінарного впливу загальної концепції екології на інші галузі, виникли нові дисципліни - філософська екологія, антропологічна екологія, екологія історії, екопсихологія, екологія теорії пізнання, медіа екологія, еколінгвістика тощо[1].

У монографії «Екологія еволюції мови» наголошується на тому, що екологічний контекст мови формують лінгвістичні та зовнішні соціо-економічні фактори. Автор проводить аналогію між лінгвістичною та біологічною еволюцією, трактує мови як живі організми, як біологічні види (species), що виникають, розвиваються, зазнають змін та зникають. На підтримку такого підходу можуть слугувати назви монографій останніх років,

що, до певної міри, викликані лінгвістичними наслідками процесів глобалізації та міграції у суспільстві: „Контакт мов та конфлікт мов”/”Language Contact and Language Conflict”,1994), “Динаміка мовних контактів”/ “Dynamics of Language Contact”(Clyne 2001), „Загибель мови та збереження мови”/ “Language Death and Language Maintenance”, 2003). Ключовими словами останнього у цьому переліку дослідженні є „загрозливе становище мови” (language endangerment) та „мова під загрозою” (endangered language, language at risk).

У Доповіді ЮНЕСКО про стан мов світу зазначено, що, незважаючи на те, що вони є одним із найцінніших скарбів людства, багато з них може зникнути у наступні 20 років.

У нарисі „Екологія, етика та комунікація” еколінгвістика розглядається як діалектична лінгвістика (Dialectical Linguistics), що є наслідком суспільно-політичних змін. Автори вважають, що перед тим, як говорити про правильність або ефективність вживання мовних форм, слід поставити питання про „здоров”я мови та лінгвістики”, тобто про їх стабільний стан розвитку (sustainable development) [2]. Необхідно виробити комплексний підхід до розуміння життя мов, зокрема еволюції мовних контактів. Передумовою для цього є інтеграція традицій у дослідженні мовної політики та екології мови.

Екологія мови має яскраво виражений соціолінгвістичний характер, оскільки вона розглядає взаємовідношення між словом і світом (word and world), тобто взаємозалежність між мовою та членами суспільних груп, а також застосування лінгвістичного коду в різних соціальних ситуаціях та обставинах. Концепція мови як найефективнішого засобу спілкування та досягнення певної прагматично зумовленої мети була сформульована ще у стародавні часи. У сучасній соціолінгвістичній теорії її трактування можна знайти у роботі Дж.Лемке «Текстова політика. Дискурс та соціальна динаміка»: «Коли ми думаємо про вплив у соціальному світі, то уявляємо владу, що дає можливість робити таке: купувати та продавати, наказувати, винагороджувати та карати, брати та давати, чинити зло чи добро, фізично та емоційно. В усіх цих проявах мова часто відіграє вирішальну роль»[4]. Отже, мова як найвищий прояв культури, тобто сукупності результатів та процесів соціальної діяльності людини, є динамічним явищем, що віддзеркалює політичний та економічний стан розвитку суспільства.

Складні умови розвитку українського суспільства, що прагне інтегруватися до нового, відкритого, світу, не могли не вплинути певним чином на соціокультурну цілісність української нації та притаманне їй світосприйняття, основою яких є мова та культура. Сучасний стан української мови, її соціально-політичний статус не може не викликати серйозного занепокоєння. Як зазначалося вище, мова є не сталим, а динамічним соціальним явищем, що, контактуючи у ході суспільно-історичного розвитку з іншими мовами (особливо враховуючи географічне положення України та її кордони з багатьма європейськими країнами), не може не зазнавати певних змін, трансформації та модифікації.

Об'єктивними зовнішніми чинниками, що впливають на стан української мови є історично зумовлений зв'язок з російською мовою та нашарування русизмів; процеси глобалізації та тотальної „вестернізації” українського суспільства, що призвело до неконтрольованого неадекватного вживання англійських слів, часто-густо спотворених; зниження серед молоді інтересу до друкованого слова (на противагу електронним засобам інформації). Поряд із цим подекуди приховану небезпеку становить недбале ставлення до державної мови та неохайне використання лінгвістичного коду представниками ряду професій, для котрих мова є частиною фаху (преса, радіо, телебачення, видавнича справа, відділи зв'язку з громадськістю, посадові особи тощо).

Вплив російської мови та культури на український дискурс є особливим лінгвістичним аспектом із яскравим політичним забарвленням, що потребує окремого глибокого аналізу. У даній статті робиться спроба дослідити екологічні наслідки впливу англосовієтського імперіалізму на український дискурс.

Одним із несприятливих факторів екологічного контексту української мови є непрофесійне, подекуди неохайне, використання лінгвістичного коду представниками ряду професій, для котрих мова є невід'ємною частиною фаху. Йдеться про культуру мови як високий рівень комунікативної компетенції. Культура мовлення розглядається як відповідність висловлювання певній мовній нормі, що історично склалася у певному мовному середовищі, для досягнення запланованого прагматичного результату. Разом із тим слід зауважити, що норма не є непохитною доктриною правил, а реальним використанням мови. Норма визначається як сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених мовною практикою.

У інформаційному випуску новин на каналі 1+1 диктори у репортажі про блискучу гру Андрія Шевченка говорять про нього як про недоТоркану особу і одразу, сумніваючись, перепитують одне одного, може, недоторКанну. Після короткої дискусії у прямому ефірі вирішують, що нема різниці, як вимовити це слово. Це приклад нефахової роботи, адже журналісти, редактори та диктори, готуючись до чергового випуску новин (не йдеться про прямий репортаж з місця подій), повинні, як люблять говорити американці, *do their home work*, щоб знати, як вимовляється те чи інше слово, і чи воно взагалі не суперечить нормам української мови. Тоді вони знали б, що є різниця у семантиці слів „недоторканий” та „недоторканний”.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що численні приклади неадекватного та неграмотного використання лінгвістичного коду української мови, зокрема в офіційному реєстрі, у засобах масової інформації слід трактувати як низький рівень „мовної гігієни”, що є загрозою для екологічної безпеки державної мови. Подібна ситуація не сприяє підвищенню загального рівня культури мови серед населення, особливо молоді. Небезпека полягає і в тому, що неправильне вживання мовних засобів (*bad usage*) може поширюватися шляхом імітації та наслідування [3]. Мова як

найвищий прояв культури є ознакою ідентичності нації та діалектичним явищем, що віддзеркалює політичний та економічний стан розвитку суспільства. Негаразди політичного та економічного характеру створюють загрозу для розвитку та функціонування державної мови. Мовна політика та екологія мови становлять єдине ціле. Необхідно створити ефективну урядову програму розвитку української мови та розробити механізм контролю за дотриманням чинного мовного законодавства.

Список використаної літератури

1. “Екологія мови” в контексті проблеми розмаїття культур і ЗМІ. – ССІР: “Айва Плюс ЛТД”, 2008.
2. Dorr J. & Bang Ch. Ecology, Ethics and Communication. Ecolinguistics Reader. Abstracts. Graz, 2000.
3. Orwell G. Politics and the English Language. In: Hunt D. The Dolphin Reader. Boston: Houghton Muffin Co, 1982.
4. Лемке Дж. Текстова політика. Дискурс та соціальна динаміка, 1995.

Стукалова Тетяна Георгіївна,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
Інститут післядипломної педагогічної освіти
М. Суми

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВИМІР ДУХОВНОСТІ СУЧАСНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Початок ХХІ століття приніс для нашої держави ряд випробувань, які негативно впливали на моральні цінності особистості: соціально-економічне становище українського суспільства, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеності в оцінці подій історичного минулого українського народу.

Довготривалий час в українців формували почуття національної меншовартості, національного самозречення, шляхом навмисного поширення російської мови, неправдивої історії з метою позбавити усіх ознак культурної та духовної самоцінності.

А починаючи з 24 лютого 2022 року існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, таким чином виникає нагальна необхідність переосмислити зміст національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Сучасними як ніколи є слова І.Франка: «Ми маємо навчитися відчувати себе українцями – не галицькими, не буковинськими, не русинами, а українцями без офіційних кордонів».

І як показують нові суспільно-політичні події, які склалися після Революції гідності, коли слова «війна», «військові дії», «повітряна тривога», «волонтер» «військовий ЗСУ» увійшли у наше життя, коли сьогодні кожен з нас стає учасником подій, які безпосередньо вплинуть на майбутнє нашої держави, відбувається процес відродження української нації її духовності та патріотизму. В таких умовах зростає актуальність патріотичного та духовного виховання молодого покоління, переоцінки цінностей у дорослих, пов'язаних з формуванням національної свідомості.

Аналіз досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основи національного виховання закладено вітчизняними філософами та громадськими діячами — Г. Сковородою, М. Драгомановим, М. Грушевським. Значний внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму, національної свідомості особистості зробили роботи І. Беха, Н. Косарева, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших. Способи реалізації принципів національного виховання в практичній діяльності педагогів розглянуто в дослідженнях І. Беха, Л. Кацинської, М. Красовицького, А. Розенберга й інших. Проблеми формування національних і загальнолюдських цінностей в учнівській та студентській молоді в процесі освіти досліджують О. Вишневський, О. Гречаник, В. Іванчук, О. Попова, Л. Рибалко, М. Таланчук, А. Троцько та інші. Питання вивчення, узагальнення й використання досвіду організації національного виховання розробляють О. Кузьменко, Т. Рабченюк, Л. Кацинська, О. Киричук, М. Красовицький та інші.

Перед сучасною освітою постала проблема виховання патріотів, громадян своєї країни, які мають активну громадянську позицію та знають історію рідної країни й розуміють, що Україна пройшла нелегкий шлях до своєї свободи і незалежності, тому головне завдання молодого покоління – це збереження її цілісності, зміцнення та повага до своєї Батьківщини.

Якщо подивитися на розбір словосполучення “національно-патріотичне виховання”, виділяємо три ключові вектори:

- національне – плем'я, народ, тобто спільнота, у якій ми проживаємо і яка нас об'єднує;
- патріотичне – це про громадянську свідомість, людину, яка усвідомлює свої обов'язки та права в межах цієї держави;
- виховання – інструмент формування цінностей, спосіб усвідомити, зрозуміти та прийняти цінності, що стосуються громадянської свідомості.

Як зазначено в «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до

успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [3].

Розглянемо ключові аспекти національно патріотичного виховання патріотичного виховання в умовах закладу:

- національно-патріотичне виховання виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів - Герба, Прапора, Гімну;
- необхідно виховувати в учнівської молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;
- системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військовопатріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини;
- виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України;
- формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Духовним фундаментом нації є її рідна мова, найважливіший засіб впливу на національну свідомість особистості: рідні корені, виток українства, національне самоствердження. Без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства.

Актуальними сьогодні є думка І. Огієнка про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом [4,с.12].

Могутнім підґрунтям духовної українського народу є геніальна пам'ятка, літературний твір «Велесова книга», в якій описується велич духу русичів, їх вірність поглядам та діям предків: «...то стрепенися, народе мій, од сплячки і в згоді йди до стягів наших...», «...ми нащадки Плавуні, і можемо бути горді і не шкодуємо життя..., і краще нам згинути, але ніколи не бути в рабстві» [2,с.34].

Національна духовність формувалася на світових освітніх шедеврах: «Слово о полку Ігоревім», «Остромирова Євангелія», «Пересопницька

Євангелія», «Повість минулих літ», «Руська правда», «Поетика», «Читання для серця та розуму».

Існування України – це результат тисячолітньої боротьби українського народу за право мати свою національну державу. Із тисячі народів і народження і народностей лише двісті перетворилися нації, утворили свої держави, і Україна, як держава посідає гідне місце серед інших країн світу.

Величезний потенціал та перспективу розкриття національно-патріотичного виховання містить в собі історія України, так як зберігає велику кількість прикладів героїзму, патріотизму, вірності своєму народу, гідну поведінку справжніх патріотів України та українського народу у боротьбі за свою свободу та права. Це неоціненний досвід історичних подій, які відбувались у минулому, але є актуальними і сьогодні. Б.Хмельницького, І.Мазепа, П.Орлик, Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка, В.Винниченко, М.Міхновський, М.Грушевський – видатні представники України, їхнє життя, діяльність та боротьба є прикладом для сучасного покоління.

Не одне покоління українців виховувалось на ідеалах та козацьких традиціях, історія зберегла для нас імена: С. Наливайко, І. Богун, М. Залізняк, І. Сірко, М. Кривоніс, І. Мазепа, П. Сагайдачний.

Пройшов час, нащадки з честю та гордістю, мужньо та самовіддано повторюють їх подвиг – захищають свою країну, навіки залишаться у пам'яті Полк «Азов», полк ім. Богдана Хмельницького, 93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр», полк ім. генерала Кульчинського, БТро « Київська Русь» та інші.

Український народ, постійно демонструє власний національний дух і прагнення жити вільно і незалежно, тому сучасні рядки історії доповнюються гідними іменами : Вадим Благовісний, Микола Березовий, Андрій Дрьомін, Андрій Грек, Олександр Куркуба, *Ростислав Козій*, Тарас Редькін, Владислав Українець та багато інших

Г. Ващенко зазначав, що історія є одним із найбільш ефективних засобів прищеплення учням національного ідеалу, що витримав випробування часом і відповідною психологією народу [1,с.45].

Кожна сторінка історії нашої держави – це постійна боротьба, позитивні та трагічні події, видатні та звичайні українці, розквіт чи занепад національної освіти; все що було спрямоване на формування вільної і незалежної у своїх прагненнях нації, здатної знов і знов відроджуватися й гордо йти через століття, розвиваючи рідну культуру й економіку, будуючи свою державу.

Події в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками. Формування патріотизму на сучасному етапі є фундаментом і опорою суспільного й державного устрою та запорукою ефективності функціонування всієї системи соціальних і державних

інститутів.

Освіта повинна стати осередком формування громадянина України, взяти на себе відповідальність за виховання патріотизму та національної свідомості у підростаючого покоління. Національна освіта повинна зробити головний акцент на формування особистості, здатної перетворити свою країну у високорозвинену європейську державу.

Кінцевою результатом національно-патріотичного виховання молоді є формування нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів;
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет та територіальну цілісність України.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава. Полтав. вісн., 1994. 190 с.
2. Велесова книга: Легенди. Міфи. Думки. Скрижалі буття українського народу I тис. н.д. Упорядник Б Яценко. Київ. 1995. 316 с.
3. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України[Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
4. Огієнко Іван. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ, Абрис, 1991. с.124

Тараніна Катерина Михайлівна,
учитель історії, правознавства,
громадянської освіти,
Комунальної установи
Сумська ЗОШ І - ІІІ ст. №24

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ШЛЯХОМ УЧАСТІ У БЛАГОДІЙНИХ АКЦІЯХ, ВОЛОНТЕРСЬКІЙ РОБОТІ В М.СУМИ

Вступ. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти - це комплексна системна цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів

щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, турботи про добробут свого народу, любові до Батьківщини, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, свідомості та глибокої переконаності у відновленні історичної справедливості, яка особливо гостро відчувається в умовах сучасної жорстокої і цинічної війни, яка щодня забирає життя десятків мирних громадян України. Одним із шляхів оновлення змісту патріотичного виховання, зокрема краєзнавчого аспекту, є орієнтація освітніх програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження; посилення практично - діяльнісної та творчої складових у змісті навчання.

Серед основних складових національно-патріотичного виховання в Концепції виокремлені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання [1].

З погляду вимог до рівня підготовки випускників ключові компетентності є інтегральними характеристиками якості патріотизму здобувачів освіти, пов'язані з їх здатністю цільового осмисленого застосування комплексу знань, умінь, навичок, ставлень щодо певного міжнародного кола проблем. Вони відбивають предметно-діяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечити комплексне досягнення його цілей.

У сучасному світі, який дедалі більше орієнтується на гуманний потенціал особистості, лише життєво компетентна людина спроможна себе реалізувати та досягти успіху. Тому завданням школи ХХІ століття є розвиток особистості учня, його становлення - через реалізацію національно-патріотичного виховання.

Мета статті - акцентувати увагу на необхідності того, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Основна частина. Слушною є думка І. Беха, що патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкресленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим, а високосмисловий аспект означає, що почуття патріотизму пов'язується не з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості [1, с. 521–522]. Вчені по-різному представляють структуру патріотизму. Так, Е. Кулішенко вважає, що це складна й потужна система, компонентами якої є окремі патріотичні якості

емоційно-почуттєвого, інтелектуального та поведінкового характеру.

Відповідно до цього, виокремлюють три духовні пласти патріотизму: 1) поверхневий – це природна любов до свого народу як до себе і своєї родини, любов до рідного слова, рідної природи, яка сприймається серцем; 2) усвідомлення розумом свого обов'язку перед народом стати на захист його інтересів, необхідності протистояти, витримувати натиск (цей пласт патріотизму, на думку вченої, сприймається розумом); 3) готовність служити Батьківщині, своєму народові, готовність до співпраці задля справи, яка вища за особисті інтереси й особисте життя, – що свідчить про сформованість національно-патріотичної свідомості [2, с. 128–129]. Важливим чинником національно-патріотичного виховання здобувачів освіти є події 24 лютого 2022 року, які промовисто свідчать про жертвовність жителів м. Суми заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети - зберегти державний суверенітет та незалежність нашої держави. Зміст виховних заходів має позиціонувати подвиг військових, волонтерів, громадських діячів як форму небаченого дотепер у світовій історії колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку сусідньої держави. Актуальним є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців територіальної оборони у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у звільнення області від окупантів. Жителі міста згуртувалися, як ніколи раніше, втіливши всі свої ресурси в організацію відпору окупантам. З'явилися небайдужі жителі міста, колишні учасники АТО, які мотивували до волонтерської діяльності: здобувачі освіти випускних класів брали активну участь у зборі тари для вибухово-займистих речовин, учні співали патріотичних пісень та виставляли свої відео в соціальних мережах. Героїчні й водночас трагічні події останнього часу спонукають до оновлення експозицій шкільних музеїв, заповідників та кімнат бойової слави, зокрема щодо інформації про загиблих земляків із “Азову”, 58 - ї мотопіхотної бригади імені гетьмана Івана Виговського, випускників закладу, для яких лютий 2022 року став останнім. Необхідно підтримувати родини захисників, які цього потребують. В цілому важливим є формування засобами змісту навчальних предметів якостей особистості, що характеризуються ціннісним ставленням до суспільства, держави, самої себе та інших, природи, праці, мистецтва. Виходячи з реалій сьогодення була розроблена стратегія національно-патріотичного виховання:

- *по-перше*, виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну;

- *по-друге*, необхідно виховувати в учнівській молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;
- *по-третє*, системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Вітчизни;
- *по-четверте*, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання дітей у процесі навчання і позакласної діяльності.

У навчально-виховний процес мають впроваджуватися форми і методи виховної роботи, що лежать в основі козацької педагогіки.

Завдяки результатам педагогічних досліджень достеменно встановлено, що 40 відсотків від загального обсягу виховних впливів на особистість дитини здійснює освітнє середовище, в якому вона перебуває. Ця цифра в кожному конкретному випадку шкільної практики варіюється відповідно до особливостей області, школи, класу, його мікрогруп та індивідуальних особливостей самих дітей. Але слід визнати, що поміж інших джерел впливу на становлення й розвиток дитини (сім'я, однолітки, позашкільні освітні заклади та ін.) школа посідає домінуючі позиції, тож і відповідальності на неї покладається більше, і можливостей перед нею відкривається більше.

Висновки. З метою створення умов для реалізації кожної особистості та підтримки творчого, інтелектуального, духовного потенціалу нашої нації необхідно модернізувати систему викладання української мови, історії, громадянської освіти, сприяти вияву українського менталітету, способу самоусвідомлення і самоідентифікації, сприйняттю української мови як коду праісторичної пам'яті.

Також навчальні заклади нашого міста мають проводити інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, спрямовану на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв та традицій як українців так і представників різних національностей за участю психологів, істориків, працівників кримінальної поліції. Водночас необхідно активізувати співпрацю педагогічних колективів з органами учнівського та батьківського самоврядування щодо формування у дітей та молоді духовності, моральної

культури, толерантної поведінки, уміння жити в громадянському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с
2. Кулішенко Л.А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації: Навчальний посібник. Суми: СумДУ, 2007. 173 с.
3. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

Третьякова Олена Василівна,
методист громадянської та
історичної освітньої галузі
навчально-методичного відділу
координації освітнього процесу
та професійного розвитку КЗ
СОШПО

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Криза цінностей у суспільстві, втрата ідеалів та орієнтирів підштовхує нас до пошуку сенсів і важливих орієнтирів життя, викликає потребу в допомозі кожній молодій людині стати суб'єктом власного життя, реалізувати прагнення до самовизначення, самореалізації, саморефлексії, до оволодіння культурою спілкування та поведінки. Задеклароване в концепції «Нової української школи» виховання на цінностях, загострило увагу до цієї надважливої проблеми та змушує шукати шляхи вирішення цього завдання.

Актуальність цієї проблеми підтверджується працями науковців, педагогів, де викладено провідні філософські та теоретичні концепції освітньої інноватики, обумовлений відбір і реалізація провідних цінностей в українській освіті. Виховання на цінностях завжди залишається ключовим питанням в освіті. Василь Сухомлинського у своїх працях писав: «Людину треба вчити, що вона живе не в пустелі, а серед людей. Кожен твій крок врешті-решт позначається на твоєму ближньому, тому що ідеш ти кудись і з якоюсь метою; кожне твоє слово в душі іншого відгукнеться, але як воно відгукнеться – залежить від тебе. Уже те, що ти дивишся на навколишній світ і бачиш його, таїть в собі добро і зло; усе залежить від того, що і як ти бачиш».

Загальнолюдські цінності у демократичному суспільстві – це сукупність універсальних моральних стандартів, а саме: свобода, гідність, рівність, справедливість, довіра, толерантність, права людини, солідарність та ін. Цінності – це щось дуже важливе, значуще для людини, те, що мотивує її поведінку. У різних життєвих ситуаціях одні з нас ставлять на перше місце

сім'ю, другі не уявляють доброї долі без кар'єрного зростання, треті – віддають перевагу особистим інтересам. Вибір завжди ґрунтується на ціннісній основі. Саме ціннісна матриця стає для людини визначальною у процесі ідентифікації, налагодження суспільних відносин і здійснення соціальних практик. У разі правильного визначення ціннісних пріоритетів кожен може сподіватися на особисте зростання, досягнення задоволення від життя, успіх. Цінності – це мірило людського щастя. Руйнування усталеної системи цінностей деякі люди сприймають як втрату сенсу власного життя.

На «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» націлює Закон України «Про освіту». У статті 6 цього Закону «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» виокремлено такі цінності, як гуманізм, демократизм, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками [3]. Про важливість виховання на цінностях ідеться і в статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2]: «Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту», та спрямовуватися на формування: відповідальних та чесних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якою ознакою; патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, поваги та дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, нематеріальної культурної спадщини українського народу, усвідомленого обов'язку захищати у разі потреби суверенітет і територіальну цілісність України».

Найважливішим показником якості освіти є духовний світ розвинутої особистості, а найважливішим елементом її духовного світу – ціннісні орієнтири як форма відображення особистісних цінностей.

Як зазначено в Державному стандарті базової середньої освіти, «метою сучасної освіти є всебічний розвиток, навчання, виховання здобувачів освіти, виявлення їх обдарувань, розвиток талантів, здібностей, компетентностей і

наскрізних умінь, необхідних для соціалізації, свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, власної країни та довкілля» [1].

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах:

1) визнання обдарованості кожної особистості, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення здобувачів освіти на основі попереднього відбору;

2) радість пізнання, що зумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності;

3) розвиток вільної особистості через підтримку самостійності, незалежного мислення та впевненості в собі;

4) здоров'я та добробут шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;

5) безпека, завдяки створенню атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворенню закладу освіти на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню (булінгу);

6) утвердження людської гідності через виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, справедливості;

7) плекання любові до рідного краю, української культури;

8) формування активної громадянської позиції та шанобливого ставлення до України як держави [1].

У формулі нової української школи одним із ключових компонентів є наскрізне формування цінностей. Зважаючи на це, зауважимо, що рівень володіння словом як педагогічним інструментом є чи не найважливішою ознакою професіоналізму вчителя. Зокрема, історія є тим духовним ресурсом, який допоможе плекати людські чесноти та цінності, формувати важливі ключові компетентності, цілісне сприйняття світу.

Основними пріоритетами у вивченні історії є інтеграція знань про минуле й сучасне українського суспільства, формування суспільно свідомого учня з виразним рівнем ціннісної орієнтації у своїх діях саме на основі прикладах з історії України, досягнень історичної науки та суспільствознавства. Громадянознавчий компонент галузі реалізується у програмах через пізнання та утвердження цінностей поваги до гідності людини, її прав і свобод, залучення учнівства до усвідомленої суспільно значущої діяльності та оволодіння на відповідному віку рівні ключовими поняттями, які визначають зміст громадянської освіти.

Формування ціннісних орієнтирів здобувачів освіти немислиме і без підручників нового покоління, обираючи підручник, за яким учні працюватимуть упродовж року, учитель має керуватися як його можливістю забезпечувати набуття знань (когнітивний компонент), відповідних умінь (операційний), так і спроможністю формувати систему цінностей (аксіологічний), що в цілому має стати основою набуття учнями життєво

важливих компетентностей.

В умовах війни, розгорнутої проти нашої країни, особливої значущості набувають духовно-ціннісні детермінанти вітчизняного державотворення, оскільки гібридно-інформаційні атаки спрямовані в першу чергу на руйнування націотворчих і державотворчих цінностей українського народу. Відстоюючи власні національні цінності, ми фактично захищаємо державний і духовний суверенітет України, зміцнюємо її духовну й інформаційну безпеку.

Важливість духовно-ціннісних детермінант вітчизняного державотворення полягає у тому, що вони є підґрунтям для визначення та артикуляції національних інтересів. Основою формування національних інтересів є характерна для демократичного суспільства сукупність цінностей: «свобода», «демократія», «соціальна рівність», «економічний добробут», «розвиток», «індивідуальна безпека», «соціально-культурні традиції та орієнтації». Значний вплив на національні інтереси мають локальні особливості якими характеризується нація, що, в свою чергу, включає: історичний досвід, традиції, етнонаціональну ментальність, національний характер, національну ідею, тощо. За таких ознак можна говорити про те, що національний інтерес виступає однією з головних умов формування національної та культурної ідентичності [4].

В епоху сучасної цивілізаційної кризи головною цінністю залишаються права людини. Права людини – це універсальні загальнолюдські цінності, які допомагають особистості вимірювати світ, співвідносити себе з явищами та подіями, сприяють співіснуванню з іншими людьми у суспільстві та, водночас, дозволяють зберегти гідність кожної людини, захищають від посягань та забезпечують мир і сталий розвиток людських спільнот. Суперечливо, але «права людини – це те, що захищає нас від свавілля влади, і, разом з тим, гарантується виключно державою. Це те, що народжується разом з нами і, водночас, те, за що ми маємо постійно боротися».

Сьогодні для українського суспільства є характерною криза ціннісно-світоглядних засад, яка проявляється у втраті моральних орієнтирів, зростанні девіантної поведінки, збільшення розпорошеності та диференціації українського суспільства. Цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх норм і побудові на цій основі нової системи цінностей. Відтак має актуалізуватися питання більш ґрунтовного дослідження національних цінностей, національних інтересів та цілей в контексті реалізації політики національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2021 № 898. URL: <https://cutt.ly/KL2NC8i> (дата звернення 19.07.2022).

2. Закон України від 16.01.2020 № 463-IX «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 19.07.2022)

3. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту».

4. Петрович Ж. В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет України. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(2). С. 146-157.

Фесько Олена Василівна,
учитель історії та образотворчого мистецтва
(I категорія), керівник військового музею
Комунальної установи Сумська
загальноосвітня школа I-III ступенів № 24,
м. Суми, Сумської області

ТВОРЧИСТЬ Г. С. СКОВОРОДИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ, УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Життя прожити, то не поле перейти:

Вставати, падати, і знову підійматись...

Людське життя... Неповторне і звичне, радісне і сумне, сповнене глибоких переживань, солодке, як мед, і гірке, як полин, переплетене червоними і чорними тонами. Життя нам дається лише один раз, і як його не розв'язати надаремне? Який слід ми залишимо по собі? Г. С. Сковорода, писавши ці рядки допомагає всім розгадати складну метафору життя, а учні 8 та 9 класів проходять разом з поетом та філософом усіма його життєвими стежками. Творчість Г. С. Сковороди вивчається на уроках історії України, відповідно Навчальної програми 8 класу, української мови та літератури – 9 клас.

Мета статті. Метою нашого дослідження постає вивчення освітніх шкільних програм з історії, української мови та літератури та інтерпретація рецепцій сквородинівської літературної творчості у сучасній школі.

Основна частина. Людина — найбільша цінність на Землі. А що сама людина цінує понад усе і чому? Тож життя людини - це найвища цінність.

Наша Слобожанщина славиться багатьма відомими людьми, ми з вами згадаємо постать непересічної людини, що всім своїм життям довела: життя-найбільша цінність, і прожити його потрібно гідно задля блага інших. У далеку мандрівку дорогами світу нас покличе сам Григорій Сковорода, який родом з с. Чорнухи на Полтавщині. Незважаючи на неможливість родини, батьки опікувалися освітою дитини в церковнопарафіяльній школі, пізніше Києво-Могилянській академії. [5. 209]

На уроках історії вивчається життєвий та творчий шлях найвидатнішого філософа та поета другої половині XVIII ст. Він вважав головним сенсом людського існування самопізнання. Виступав проти поділу людей на стани, проголошував основним критерієм цінності людини її діяльність, працю і трудовий внесок у розвиток суспільства. Власні філософські думки Г. С. Сковорода висловлював у мистецькій формі – віршах, байках. Найбільше присвячується увага вивченню його збірки поезій **«Сад божественних пісень»** та **«Байки харківські»**.

Збірка **«Сад божественних пісень»** була упорядкована під час перебування Григорія Сковороди на Слобожанщині, у 70-80-і рр. XVIII ст. До неї увійшли твори, написані від часу перебування автора в Переяславській колегії. Як і в збірці **«Байки Харківські»**, автор використовує символічне число 30, що в біблійній традиції позначало повноліття, досконалість. У старозавітні часи тридцять років вважалися віком, необхідним для навчання інших. Цілеспрямований добір до збірки тридцяти поезій виявляє усвідомлення автором свого життєвого досвіду як достатнього для того, щоб ділитися власними роздумами з читачем. Мотив чистої совісті є провідним у багатьох поезіях збірки. До цього ж мотиву повертається Григорій Сковорода в пісні, включеній до збірки під числом 10 - **«Всякому місту - звичай і права...»**. Написав її поет у 1758-59 рр. у с. Ковраї, коли працював домашнім учителем у родині поміщика Томари і мав змогу глибоко вивчати життя селян-кріпаків. Твір має соціально-історичне підґрунтя: слова **«всякому місту-звичай і права»** нагадують про адміністративні заходи щодо міст у 60-70 роках XVIII ст. – запровадження дворянсько-бюрократичної системи управління губернських та повітових міст. Отже, одним із поштовхів до створення пісні стало незадоволення порядками бюрократичної системи.

Знаю, що смерть — як коса замашна,

Навіть царя не обійде вона.

Байдуже смерті, мужик то чи цар, —

Все пожере, як солону пожар.

Хто ж бо зневажить страшну її сталь?

Той, в кого совість, як чистий кришталь... [3. 71]

Приєм контрастного зіставлення стає основою композиції української літератури. Галереї негативних образів, перелічених у 12 рядках, протистоїть ідеал – кришталево чиста совість, здатна захистити від страху смерті. Три шестирядкові строфи, кожна з яких складається з об'єднаних суміжною чоловічою римою 10-складових рядків, сполучаються рефреном, тобто повтором останніх 2 рядків строфи. Досить цікаво інтерпретував цей твір інший український письменник, чию творчість ми незабаром будемо вивчати, Іван Котляревський. У його п'єсі **«Наталка Полтавка»** возний Тетерваковський виконує цю пісню.

Перебування в селі Ковраї (1755–1759) було важливим етапом у розвитку світогляду Г. Сковороди, у формуванні його естетичного ідеалу. Як селянський

просвітитель, він живе серед народу, проймається його думами і надіями, безповоротно вирішує, що його доля — з народом. Тому антинародний рух 50-х рр., селянські виступи і повстання не могли не відбитися у свідомості вразливого і чутливого до народного життя поета. У ті часи нерідко траплялося, що вільних людей поміщики самочинно приписували до своїх кріпаків. Ось чому цілком природним були побоювання мандрівного філософа, вихідця із селян, «вольности... лишитись». Це, можливо, було однією з причин, що спонукала поета до написання вірша «**De libertate**».

Що є свобода? Добро в ній яке?

Кажуть, неначе воно золотєє?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото.

О, якби в дурні мені не пошитись,

Щоб без свободи не міг я лишитись.

Слава навіки буде з тобою,

Вольности отче, Богдане-герою! [З. 71,72]

На уроках української мови творчий доробок Г. С. Сковороди використовується при вивченні матеріалу із Синтаксису (пряма й непряма мова, складнопідрядне речення, узагальнення й систематизація вивченого). Наприклад, «освіченість, милосердя, великодушність, справедливість, постійність і цнотливість – ось ціна наша і честь» (підкреслення граматичних основ зі складеними присудками), «найкраща помилка, та яка допускається в навчанні» (підкреслення граматичних основ). Робота з поданими висловами вчить дитину мислити, аналізувати та думати про своє майбутнє життя.

З 1769 р. Сковорода вів мандрівне життя, не спокушаючись різноманітними посадами й чинами; щоразу відхиляючи пропозиції і світських, і церковних осіб. «Ні в якому разі! Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв?» — відповів видатний просвітник білгородському єпископові на прохання стати ченцем. Ченці Києво-Печерської лаври, у свою чергу, вмовляли: «Доволі блукати по світу! Час причалити до гавані: нам відомі твої таланти, свята Лавра прийме тебе, як мати своє чадо, ти будеш стовпом церкви і окрасою обителі». На це Григорій Савич саркастично відповів: «Ох, преподобнії! Я стовпотворіння умножати собою не хочу, доволі і вас, стовпів неотесаних, у храмі Божому! Світ мене не впіймає».

Посох у руках філософа-це символ його духу. У його торбині були вірні друзі: сопілка, Біблія, паляниця і декілька аркушів паперу, з якими він ішов все далі й далі. Щастя Сковорода вважав не у маєтках і славі, а в житті за совістю.

Сковорода вчив, що лише у природі краса і гармонія, а суспільство несправедливе, і, щоб змінити навколишнє, потрібно самому змінитися. Ця ідея лежить в основі його філософії «сродної» праці: пізнай себе, свої здібності, а пізнавши, удосконалюй їх. Дуже часто люди займають не свої місця. Ходять за плугом, маючи хист до малювання. Людина не може

пізнати щастя, діючи всупереч своїй природі.

Великий філософ вважав байку «мудрою іграшкою, що в собі ховає силу». Він стверджував, що ця розумна штука (байка) ззовні ніби нічого особливого, але її середина таїть істину. Він добре розумів, що форма байки дає йому можливість висловлювати і пропагувати свої суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди.

Останні двадцять п'ять років життя провів у мандрах, учителював, став просвітителем, філософом. За цей час створив збірку **«Байки Харківські»** та філософські твори: **«Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті»**, **«Розмова, що зветься Алфавіт або Буквар світу»**, та ін.

Перша в українській літературі збірка байок, яка включає 30 творів. Тематика збірки **«Байки харківські»**:

- 1) необхідність праці для оновлення людей і їхнього життя (*«Змія і Буфон»*);
- 2) оспівування наполегливості, сили волі, працелюбності, засудження лінощів (*«Верблюди і Олень»*);
- 3) необхідність праці за природними нахилами (*«Бджола та Шершень»*);
- 4) висміювання розумової обмеженості (*«Жайворонки»*);
- 5) засудження чванства й самодурства панства (*«Голова і тулуб»*);
- 6) відтворення істини й висловлення критичного ставлення до суспільних явищ (*«Олениця і кабан»*);
- 7) протиставлення простоти і розуму пихатості й глухості (*«Чиж і Щиглик»*);
- 8) уславлення дружби, засудження лицемірства та хитрощів (*«Собака і Вовк»*).

Одна з найвідоміших байок Г. С. Сковороди **«Бджола та Шершень»**. У формі діалогу між Бджолою та Шершнем подається аналіз одвічної теми суперечності між трудовим способом життя та паразитичним існуванням. Образи Бджоли й Шершня **алегоричні**: Бджола — *«герб мудрої людини, що в природженому тілі трудиться»*, а Шершень — *«образ людей, що живуть крадіжкою чужого й родилися на те тільки, щоб їсти й пити»*. Бджола бачить своє щастя лише в **«сродній праці»**, тобто праці за покликанням: *«Нам незрівнянно більша втіха збирати мед, ніж споживати. До цього ми народжені»*. Шершень цього збагнути не може й зарозуміло наділяє Бджолу такими характеристиками: *«ти така дурна», «багато у вас голів, та безглузді»*.

Ідея байки: праця має стати для людини природною потребою і *«найсолодшою поживою»*, лише тоді праця *«потрібне робить неважким, а важке — непотрібним»*. У «силі» (мораль, пояснення змісту) байки автор бачить щастя людини в *«природженому ділі»*, яке є справді *«найсолодшим бенкетом»*. Особливостями написання є прозова форма, висока моральність, часто «сила» більша за обсяг, аніж основна частина байки (фабула), і нагадує уривок із філософського трактату. Такий твір Г. С. Сковорода називав *«передусім мудрою іграшкою, яка приховує в собі внутрішню силу»*.

Байки Г. С. Сковороди, безперечно, явище оригінальне і своєрідне в українській літературі. Харківські байки є початком оригінального сюжетотворення байок в Україні, і в тому, що байкар вивів цей жанр на шлях

самостійного розвитку. Байкарська спадщина митця, в якій знайшли яскравий художній вияв основні риси його світогляду, філософські й естетичні принципи, загалом має виразне демократичне спрямування і є однією з важливих сторінок як творчості письменника, так і української літератури минулих віків.

У підручнику з української літератури йде аналіз курсу лекцій з християнської етики **«Вступні двері до християнської добронравності»**, 1766р. У філософському творі Г. С. Сковорода виступає за чистоту людської душі, за дотримання Божих Заповідей, які зроблять людину посправжньому щасливою. Він закликає жити в гармонії з природою, прагнути до самопізнання та самовдосконалення, до невсипущої праці в тій галузі, до якої в людини є природні нахили та здібності.

У цьому творі Г. Сковорода розробляє найважливіші питання філософського, суспільно-політичного, етичного, педагогічного характеру. Так, досліджуючи філософське поняття «щастя», Г. Сковорода доходить висновку, що щастя не залежить від зовнішніх чинників - воно дається людині «дурно», тобто безкоштовно, щастя кожної людини - у самій людині. [3.72]

Перед людиною кожного дня постає питання – як бути? Яким бути? Відповідь можна шукати у творчості Г. С. Сковороди: «Багато хто, потоптавши природу, вибирає для себе ремесло наймодніше і найприбутковіше, але цим вони лиш ошукують себе. Багатством живиться лише тіло, а душу звеселяє споріднена праця».

Своєю творчістю він підсумував найвищі досягнення давнього українського письменства. Писав народним діалектом або латиною (філософські трактати). Саме філософію Сковорода вважав міфічною провідною ниткою Аріадни, що допомагає людині вийти з найскладнішого становища у житті.

Помер Г. С. Сковорода 9 жовтня 1794 року у маєтку поміщика О.Ковалевського в селі Іванівка (Сковородинівка) на Харківщині. Перед смертю заповів, аби на могилі зробили надпис: «Світ ловив мене, але не спіймав».

Постать Сковороди у давній українській літературі та мові – одна з найпомітніших. Письменник, філософ, композитор, співак, знавець багатьох мов – Сковорода дивував сучасників різностороннім талантом, енциклопедичними знаннями.

У нього вчилися І. Котляревський і Т. Шевченко. Доброта, чуйність, любов Сковороди до людей передавалися з покоління в покоління. Життя поета було взірцем не тільки для його сучасників. Багато чого можемо повчитися й ми. Бо ж такі риси як благочестя, порядність, сміливість, непохитність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість завжди спонукають людину до самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Творчість Г. С. Сковороди на уроках історії, української мови та літератури.url: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
2. Розробка уроку «Життя і творчість філософа, просвітителя, поета та педагога Г. Сковороди» з української літератури в 9-му класі. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/literature/65939/>
3. Авраменко О. Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ Олександр Авраменко. К.: Грамота, 2017. 336 с.
4. Заболотний В. В. Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ В. В. Заболотний, О. В. Заболотний. Київ: Генеза, 2017. 272 с.
5. Щупак І. Я та ін. Історія України: підруч. Для 8 кл. закладів загальної середньої освіти/І. Я. Щупак, Б. В. Черкас, О. В. Бурлака, Н. С. Власова, К. Ю. Галушко, В. О. Кронгауз, І. О. Піскарьова, Д. О. Секеринський. Київ: УОБЦ «Оріон», 2021. 224 с.

Хоменко Віталій Олексійович,
викладач, кандидат історичних наук,
Відокремлений структурний підрозділ
«Конотопський індустріально-педагогічний
фаховий коледж Сум ДУ»,
м. Конотоп

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Вступ. Національно-патріотичне виховання молоді є особливо актуальним у наш складний час. Вважаємо, що без вивчення історії виховати українського патріота неможливо. Але освітній та виховний процеси потрібно базувати на історії без міфів, ідеологічних нашарувань та перекручень. У часи до 1991 р., коли українські землі були розділені між сусідніми державами, дуже часто важливі питання української історії висвітлювалися поверхово, з'являлися неперевірені та необґрунтовані гіпотези, оцінки, тлумачення й прямі фальсифікації. Особливо багато їх було з російського боку. Для нашої держави проблемою є те, що протягом тривалого часу інші країни світу сприймали Україну здебільшого через призму російської історії, науки та культури. Крім того, дослідники не завжди мали можливість та бажання ознайомитися з усіма наявними джерелами з української історії. Існування замовчуваних та заборонених тем, вільне використання неперевіреної інформації, поверхове вивчення та не зовсім критичне тлумачення історичних подій зумовили появу чисельних історичних міфів. Багато з них вже спростовані сучасними

дослідженням, але вони продовжують жити своїм життям в Інтернеті, вводячи в оману читачів.

Мета статті. Відтак, метою статті є стислий аналіз джерелознавчих аспектів вивчення історії, врахування яких дозволить об'єктивно, наскільки це звісно можливо, поглянути на українське минуле. Це, в свою чергу, сприятиме тому, щоб національно-патріотичне виховання базувалося лише на перевірній інформації, а особи, які ним займаються, вміли розпізнавати та ігнорувати історичні міфи, перекручення, неточності тощо.

Основна частина. Джерелознавчі аспекти вивчення історії важливі передусім для фахових вчених-істориків, які, використовуючи наукову методологію, намагаються реконструювати та зрозуміти минуле. А завдання займатися національно-патріотичним вихованням покладено на органи державної влади, громадські організації, сім'ю, освітні заклади. На перший погляд зв'язки між дослідженням історії та виховним процесом відсутні. Але це не зовсім так. Історики мають писати історію «як воно було насправді», а суб'єкти виховання використовувати її як засіб впливу на дітей та молодь. Тобто, минуле безпосередньо впливає на людину, що має будувати майбутнє.

Значення історичних джерел для історичної науки важко переоцінити. Історичні джерела є об'єктивною реальністю, яка у принципі є носієм достовірних історичних фактів за умов правильного використання прийомів наукової критики [1, с. 13]. Саме на них має ґрунтуватися вивчення історії. Без наукового дослідження джерел історія стає художньою літературою. Для вченого є надзвичайно важливим дотримання наукових принципів та правильний вибір методики, лише це дає можливість вирішити всі поставлені дослідницькі завдання.

Відзначаємо, що деякі джерела мають занадто суб'єктивний характер, як-то щоденники, мемуари, епістолярій. Джерела можуть бути створеними державними, партійними чи іншими органами та організаціями, які закладали у свої документи лише їм потрібну інформацію, що не завжди відповідала дійсному стану речей. Державні владні структури часто маніпулювали історичними фактами, підлаштовуючи їх під власні потреби. Не можна виключати й наявність частково чи повністю фальсифікованих джерел. Особливо це стосується документальної та історіографічної бази радянського періоду історії України. Отже, дослідження інформаційних можливостей тексту таких джерел, які, на перший погляд, відповідають вищезгаданому визначенню, може не дати реальної картини історичних подій. За таких умов дослідник змушений використовувати якнайширший методологічний інструментарій історичної науки для того, щоб вилучити з джерел дійсно об'єктивну інформацію про досліджувані ним події.

Крім того, вважаємо дуже важливим досліджувати не лише тексти джерел, але і їх контекст, адже «тексти існують тільки в контекстах» [6**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 259]. Потрібно знати коли, як, ким, чому і для чого створювалися джерела. Слід враховувати й контекст

історичних подій, тобто конкретно-історичне середовище, у яких вони відбувалися. Відтак, погоджуємося з Валентиною Піскун, що контекстуальність дає можливість глибшого сутнісного розуміння явищ і фактів, поведінки людей [55].

Важливими є і наукові принципи, яких потрібно дотримуватися при вивченні історії. Під ними розуміємо чіткі установки, які визначають ставлення дослідника до історичних фактів, джерел, методів вивчення та уможливають отримання наукових висновків.

Так, принцип наукового дослідження джерел полягає в тому, що потрібно використовувати загальну методологію науки, методологію історичної науки та специфічні методи історичного джерелознавства. Принцип історизму передбачає дослідження подій та явищ у рамках історичного контексту, а щодо історичних джерел – враховуючи суспільно-історичні умови їх виникнення, їх соціальні функції та етапи розвитку [11, с. 13]. Розуміння відмінностей між минулим і теперішнім дозволяє уникати осучаснення та помилкових висновків.

Принцип об'єктивності вимагає від дослідника абстрагуватися, наскільки це можливо, від своїх загальних вражень про природу досліджуваного, симпатій або навпаки, антипатій, власного настрою, адже ці суб'єктивні фактори можуть негативно вплинути на аналіз джерел і змінити результати дослідження.

Принцип комплексності передбачає дослідження усього комплексу джерел, врахування їх різних інформаційних можливостей. Застосування принципу репрезентативності дозволяє прийти до наукових висновків, які базуються на максимально повній джерельній базі. Принцип системності дозволяє нам побачити в різних свідченнях з різноманітних джерел певну історичну систему.

Під методикою джерелознавства вчені розуміють систему методів, тобто прийомів, засобів та правил здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних з пошуком, виявленням, відбором джерел, їх всебічним критичним аналізом, встановленням достовірності та інформативної цінності джерела, а також наступним його використанням з метою отримання науково перевіреної інформації про минуле людського суспільства в усіх його проявах [44, с. 119-120].

У роботі з джерелами дослідники виділяють кілька груп методів: загальнонаукові, міждисциплінарні, загальноісторичні, спеціальні джерелознавчі [44, с. 143; 22, с. 23]. Серед загальнонаукових методів дослідження найчастіше використовуються аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, періодизація. Застосування аналітичного методу дозволяє прискіпливо розглянути кожне джерело окремо, а синтетичний метод дає можливість узагальнити дані джерелознавчого аналізу, узгодити їх між собою та зробити відповідні висновки. За допомогою методу узагальнення визначаються загальні особливості джерельних матеріалів, що дозволяє, використавши методи класифікації і періодизації, згрупувати досліджувані

джерела та історіографічну літературу. Часто застосовуються і загальноісторичні методи: хронологічний та історико-порівняльний. Хронологічний метод дозволяє вивчати події та явища з точки зору їх часової послідовності. За допомогою історико-порівняльного методу можна співставити джерельні матеріали та отриману з них інформацію між собою.

Важливе місце посідають спеціальні джерелознавчі методи – наукової евристики та джерелознавчої критики. Метод бібліографічної евристики, який включає перегляд бібліографічних покажчиків, роботу з каталогами бібліотек та ознайомлення з прикнижковою бібліографією у ході опрацювання наукової літератури, дозволяє з'ясувати рівень наукового вивчення досліджуваної теми [44, с. 128]. Метод архівної евристики складається з кількох етапів і включає в себе опрацювання архівних путівників, архівних каталогів, описів фондів та справ [33, с. 43]. Тобто, ці методи сприяють вивченню історіографії, а також виявленню та відбору необхідних для дослідження джерел.

Основними методами науковця в джерелознавчій критиці є джерелознавчий аналіз і джерелознавчий синтез [4, с. 143]. На думку Наталії Яковенко, «лише критика тексту є тією пізнавальною операцією, яку можна в строгому сенсі слова назвати методом роботи історика» [6, с. 240]. У дослідженні мають застосовуватися методи як зовнішньої, які дозволяють з'ясувати походження та обставини створення джерела, так і внутрішньої, що допомагають встановити його фактичну цінність і вірогідність фактів, викладених у ньому, критики джерел. Відтак, здобуті у процесі джерелознавчого аналізу дані дозволяють, завдяки застосуванню методу джерелознавчого синтезу, об'єднати їх у цілісну джерельну базу, що у свою чергу дає можливість оцінити весь комплекс джерел та одержати достатню сукупність фактів для формулювання аргументованих наукових висновків.

Отже, дослідник історії має провести кропітку роботу з джерелами для того, щоб його праця вважалася по справжньому науковою. Недостатня кваліфікація історика, ігнорування наукових принципів і методів, певна заангажованість та інші суб'єктивні чинники приводять до спотвореного, викривленого уявлення про історичне минуле, непорозумінь та створення історичних міфів. Важливо те, що потім цим «науковим продуктом» можуть користуватися люди, які займаються національно-патріотичним вихованням молоді, що зрозуміло приводить до негативних результатів.

Суспільство теж характеризується певною інертністю. У багатьох наших громадян сформувалося своє бачення українського минулого, яке не можна назвати об'єктивним. На це впливають вік, освіта, національність, політичні погляди, інтерес до історії чи його відсутність, здатність і бажання аналізувати інформацію тощо. Все нове часто сприймається негативно, люди схильні триматися за знання, отримані у молодості, сформовані тоді ж історичні стереотипи, переоцінювати свою здатність розуміти минуле і недооцінювати істориків-фахівців. Людина може щиро вважати себе українським патріотом, але при цьому її уявлення про українську історію можуть бути хибними.

Наведемо декілька прикладів. Вони мають різні походження, поширення, значення, вплив, хронологію появи. Так, багато українців продовжують використовувати такі абсолютно не історичні назви та терміни, як Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, татаро-монгольське іго, Данило Галицький, Перша світова війна тощо. Дехто схильний вважати Малу Русь меншовартіснішою за Велику, росіян – найближчими родичами українців, російську мову – найближчою до української, пов'язувати церковно-слов'янську мову тільки з російською, а виникнення південноукраїнських міст (Одеса, Дніпро, Запоріжжя, Миколаїв) лише з часом появи там росіян і т.д..

Думки українців розділилися і в оцінках відомих історичних діячів: Богдана Хмельницького, Івана Сірка, Івана Мазепи, Михайла Грушевського Павла Скоропадського, Симона Петлюри, Степана Бандери, Романа Шухевича та інших.

Напевно найбільше історичних міфів виникло навколо подій Української революції 1917-1923 рр., та Другої світової війни 1939-1945 рр.. Певні питання виникають і навколо Голодомору 1932-1933 рр. та масових голодів 1921-1923 рр. і 1946-1947 рр., особливо стосовно кількості жертв.

Для фахових істориків у більшості згаданих випадках переважно немає нічого суперечливого, дискусії, звісно, можливі, але в найголовнішому кардинальних змін вони вже не вносять.

Вважаємо, що освітянська спільнота, яка напевно найбільше задіяна у виховних процесах та розуміє безумовну їх важливість, має враховувати сучасний стан історичної науки. Наразі, багато складних питань української історії вже переглянуто провідними вченими-істориками, які у своїх дослідженнях спиралися на широкі джерельні комплекси та інтерпретували історичні події з української точки зору. У переписування історії немає нічого поганого, якщо це робиться професійно та відповідально. Різні держави мають відмінні, часто протилежні погляди на історичні події і в цьому немає нічого дивного і не наукового.

Звісно, опубліковані напрацювання вітчизняних дослідників не відразу з'являються у навчальних закладах. Співпраця між вченими та авторами підручників і посібників з історії теж бажає бути кращою. Тому у них ще багато фактичних, термінологічних, хронологічних, інтерпретаційних помилок і неточностей, які потрібно безперечно якнайшвидше виправляти.

Зокрема, зараз шлях отримання верифікованої історичної інформації легше пройти, використовуючи не тільки друковану літературу, а й можливості мережі Інтернет. Можна і треба використовувати інформаційні ресурси сайтів Інституту історії України та Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Українського інституту національної пам'яті, проекту «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», інтернет-каналу «Історія Без Міфів» тощо.

Тому люди, які безпосередньо займаються національно-патріотичним вихованням мають надзвичайно відповідально й свідомо підходити до нього.

Помилитися легко, а виправляти все набагато важче. Змінити свої історичні погляди на минуле насправді легше, ніж здається. Потрібне лише щире бажання донести до молодого покоління ту українську історію, якою вона була насправді.

Висновки. Вважаємо, що лише вивчення та дослідження джерел української історії дозволить нам об'єктивно поглянути на наше минуле, відкинути історичні міфи, з'ясувати проблемні моменти нашої історії. При цьому, щоб бути максимально об'єктивним, потрібне широке вивчення джерел різного походження. І лише всебічний аналіз історичних документів, а також фактів, подій та процесів, інформацію про які ми отримали з цих джерел, дозволить отримати науково обґрунтовані результати. Саме їх потрібно використовувати у процесах національно-патріотичного виховання молоді.

Список використаних джерел

1. Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії: Навчально-методичний посібник. 3-е вид., доп. та переробл. Харків: «Видавництво Сага», 2008. 214 с.
2. Воронов В. І. Джерелознавство історії України: Курс лекцій. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. 336 с.
3. Джерелознавство історії України: Довідник / Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка – кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Національна академія наук України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського / голова редкол. М. Я. Варшавчик [та ін.]. Київ, 1998. 212 с.
4. Історичне джерелознавство. Навчальне видання / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. Київ: Либідь, 2002. 488 с.
5. Пискун В. Использование культурной антропологии и герменевтики в исследовании события и контекста // Мавродинские чтения. 2004. Актуальные проблемы историографии и исторической науки: Материалы юбилейной конференции, посвященной 70-летию исторического факультета Санкт-Петербургского государственного университета / Под. ред. А. Ю. Дворниченко. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004. С. 168 – 170.
6. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с.

Чернушенко Ніна Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
викладання філологічних дисциплін у
дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С.Сковороди,
м.Харків

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ В УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В Концепції розвитку громадянської освіти в Україні першою в переліку основних громадянських компетентностей визначено «розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності». Громадянські компетентності поруч із соціальними включені до восьми основних компетентностей для навчання впродовж усього життя Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради ЄС. Аналіз наслідків збройної та інформаційної агресії Російської Федерації, вивчення освітньої сфери тимчасово окупованої частини України свідчить про те, що «протягом останніх років окупаційні адміністрації Російської Федерації проводять цілеспрямовану політику знищення української громадянської ідентичності, зокрема дітей та молоді, через формальну, неформальну та інформальну освіту, органи державної влади України мають запропонувати заходи та сучасні цифрові методи для збереження української громадянської ідентичності та забезпечити для їх здійснення сталий зв'язок громадян України із співгромадянами на тимчасово окупованій території, зокрема з дітьми та молоддю» [3]. Формування громадянських компетентностей в закладах загальної середньої освіти здійснюється на підставі статті 12 Закону України «Про освіту», яка визначає 11 ключових компетентностей, зокрема громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що відповідають меті та принципам освіти, і додатково – наскрізні компетентності, зокрема критичне мислення. В червні 2022 року з метою посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді в закладах освіти України Міністерство освіти і науки України затвердило Наказ № 527 «Про деякі питання національнопатріотичного виховання в закладах освіти України та оновлену Концепцію національно-патріотичного виховання в закладах освіти України». В документах чітко визначено, що «сьогодні, у період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування

нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [3]. Основними напрямками виховання визначено громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ідентичності є надзвичайно актуальною для сучасної української наукової думки. Варто відзначити монографію М. Степико «Українська ідентичність: феномен і засади формування», де розглядається українська ідентичність як комплексне утворення таких складових як національна, етнічна та громадянська. Актуальні аспекти ідентичності висвітлені у наукових дослідженнях Л. Нагорної, М. Козловця. Проблеми громадянської ідентичності розглянуто у працях А. Карася та Н. Гапон. Процес формування соціальної ідентичності розкритий у монографії О. Сінкевич та статтях Л. Костюк, Н. Муляр. Українські дослідники вивчали проблему формування ідентичності у контексті національної самосвідомості та патріотичного виховання. Зокрема це І. Бех, О. Вишневський, В. Кузь, Ю.Руденко, М.Стельмахович, О.Сухомлинська, Б.Ступарик та ін. Сучасна традиційна педагогічна практика свідчить, що у початковій школі педагоги впроваджують окремі компоненти процесу формування громадянської ідентичності – це правове, полікультурне виховання, поняття про толерантність і етнотолерантність, прищеплення почуття відповідальності. Однак варто зазначити, що до проблеми формування основ громадянської ідентичності молодших школярів недостатньо уваги, хоча роль початкової школи в процесі соціалізації особистості й вироблення моральної поведінки надзвичайно велика. Учням початкової школи властиві такі риси, як податливість, сприйнятливність, довірливість, схильність до наслідування, які є складовими формування основ громадянської ідентичності, залучення до культури й історії свого народу, країни, світового співтовариства. Виклики, пов'язані з формуванням активного та відповідального громадянина із розвиненим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до вирішення поставлених завдань, що обумовлює актуальність обраної для дослідження проблеми. Необхідно вивчити теоретичні питання та розкрити практичні аспекти формування національної ідентичності підростаючого покоління в освітньому просторі Нової української школи в довоєнний та повоєнний періоди.

Етимологія слова «ідентичність» (від латинського *identicus* – однаковий, тотожний) поєднує в собі два значення: перше – тотожність особи самій собі, друге – виняткова однаковість із кимось або чимось. Ідентичність – це співвіднесеність когось (що має буття) з самим собою у зв'язку із власною змінністю, мінливістю. Вона постає як спосіб збереження форми того або іншого суб'єкта в часі та просторі» [10, С. 383].

Поняття «ідентичність» може мати й інше значення – унікальність, справжність (лат. *ipse*, англ. *selfhood*, нім. *Selbstheit*). Таке трактування цього поняття висвітлив у своїй філософській спадщині М. Хайдеггер. Він

використовує поняття «тож самість» як позначення для буття Я (самобуття), тобто такого суцього, яке може сказати: «Я». [8, С. 75]. Поняття ідентичності можна розглядати за допомогою різних рівнів. Зазначимо, що українська дослідниця Л. Нагорна виділяє такі рівні: I рівень – так звана базова ідентичність, яка передбачає насамперед особистісне самовизначення. II рівень – це система соціокультурних ідентичностей: національних, професійних, вікових, гендерних, релігійних та інших. III рівень – формується транснаціональна, глобальна ідентичність [6, С.16-19]. Проте доцільним є говорити не про множинну ідентичність, а про множину ідентичностей з виокремленням декількох видів ідентичностей – етнічної, соціальної, расової, гендерної, громадянської та ін. Зокрема, ідентичність «постає не як постійно і довільно змінювана категорія, а як набір інтеріоризованих уявлень, ідей, рис, норм і форм поведінки, котрі змінюються під тиском середовища, етнічних лідерів і творчих особистостей у лоні заданої культури» [2, С. 29] З вище зазначеного можна зробити висновок, що ідентичність - це ядро особистості, пов'язане з усвідомленням власного «Я», власної неповторності, індивідуальності та унікальності. При цьому слід звернути увагу на громадянський вимір ідентичності. «Громадянська ідентичність – поняття, яке у загальних рисах можна описати як індивідуальне почуття приналежності до спільності громадян конкретної держави, що дозволяє громадянській спільності діяти як колективний суб'єкт» [8, С. 532].

Національна ідентичність – усвідомлена приналежність до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей. Головним ідентитетом національної ідентичності є національна свідомість. За змістом *національна ідентичність* – сфера ідей, цінностей і смислів культури, сприйнятих й артикульованих більшістю громадян країни. Вона має власні засади в конструюванні індивідом своєї тотожності. Вибір національної ідентичності обумовлений політичними, економічними, соціальними й історичними чинниками, що робить її рухомою [9].

Окрім поняття індивідуальна громадянська ідентичність, що представляє собою лише один із аспектів інтегральної ідентичності окремого індивіда, існує й колективна громадянська ідентичність. Вона передбачає наявність певної *національної спільноти*, яка має власну назву, історичну територію, спільні міфи, історичну пам'ять, масову й громадську культуру, економіку і єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів» [8].

Вказані об'єктивні передумови й риси національної спільноти є водночас найголовнішими ознаками колективної громадянської ідентичності. Суттєве значення тут мають відчуття спільної долі, загальні переживання, колективна пам'ять – все, що сприяє формуванню колективного «Ми». Тому «ідентичність певної громадянської і національної спільноти є швидше її колективною самосвідомістю, самовизначенням, самовиробленням власного образу і змісту

самосвідомості. Характер цього колективного конструювання багато в чому залежить від об'єктивних передумов і практик функціонування даної спільноти, зокрема стану життєвих ситуацій, у яких може перебувати та чи інша нація (економічного зростання, нестабільної політичної ситуації, зовнішньої загрози тощо). Водночас колективне самоконструювання образу власної громадянської спільноти може знаходитися під значним впливом поширених у її середовищі ціннісних уявлень, міфів та стереотипів, особливо тих, які змальовують контрастність між «нами» і «ними», «своїми» та «чужими» [8].

Видатний український педагог Григорій Ващенко, у книзі «Виховний ідеал» зазначає, що «зі свого боку школа мусить більше уваги звертати на громадянське виховання молоді. Учні мають привчитися ретельно виховувати свої громадські обов'язки і відповідати за них перед шкільною громадою і педагогами... Школа мусить стати для них маленькою батьківщиною, яку вони люблять і честю якої вони дорожать, яку вони разом з педагогами розбудовують...» [6, С.176].

Основними напрямками виховання в Україні визначено громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Нове покоління дітей, що цього річ перейшло з початкової Нової української школи до п'ятого класу буде відрізнятися від попередніх випускників середніх навчальних закладів. І сьогодні завдання закладів освіти так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Щоб школи і в період кровопролитної війни, і в повоєнний період врахували всі недоліки системи освіти за попередні роки нашої Незалежності. Патріотичне виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому.

За період впровадження програм Нової української школи був напрацьований неоціненний доробок у освітянську скарбницю навчання і виховання нової особистості, справжнього громадянина-патріота. Не секрет, що досить складно було і фізично, і морально, і матеріально розпочати впровадження нової системи освіти на теренах України. Наші відважні вчителі (вчительки) початкових класів стали першопрохідцями. Саме вони несли ідеї нової УКРАЇНСЬКОЇ школи в трудові колективи та в українські родини. Саме запровадження тотального переходу на українську мову викладання в початковій школі всіх регіонів України принесло позитивні наслідки в освітні заклади та в територіальні громади.

Основними складовими національно-патріотичного виховання є громадянсько-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання. Старше покоління абсолютно усвідомлює, що не всі сили було покладено в нашій державі на формування сильного, самовідданого, свідомого та патріотично налаштованого громадянина нашої незалежної молоді суверенної країни. У перші місяці війни більша частина

школярів Нової української школи стали внутрішньо переміщеними особами чи емігрували. Звичайно, що всі українці постраждали в цій страшній загарбницькій війні. І це неодмінно потрібно враховувати при подальшій роботі зі школярами.

Увесь світ дивується стійкості ЗСУ, ТО України, волонтерським командам та нашим освітянам. У складних умовах бомбардувань, воєнних безкінечних тривог наші педагоги продовжують навчально-виховний процес. У бомбосховищах наші патріотки весь час підтримують силу духу майбутнього покоління українців. Ми часто бачимо в чатах Інтернету відео про усвідомлене, бадьоре виконання маленькими учнями Гімну України. Улітку під час коротких прогулянок (між оповіщеннями тривоги) у дворах Харківщини та інших регіонів можна було почути «Червону калину» у виконанні найменших дошкільників та молодших школярів. Звісно, це заслуга не лише педагогів, а й батьків, що пронесла генетичну пам'ять боротьби наших пращурів через століття і передала нашим маленьким янголам. Не дивлячись на жахливі умови життя під час обстрілів, українські школярі продовжують навчатися навіть на станціях метро та в інших обладнаних укриттях. Скільки сил та енергії віддають наші вчителі для роботи в дистанційному форматі. І це не лише навчання, але й безперервне виховання та психологічна підтримка. Щоденні ранкові зустрічі, моніторинг психологічного настрою не тільки школярів, але і їхніх рідних потребує від кожної вчительки грандіозних затрат сили волі та енергії. Ще кілька років тому вчителі початкової школи не могли б уявити, що доведеться навчати першокласників писати в дистанційному форматі. У стінах нашого університету (Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди) не зважаючи на те, що один з корпусів дуже пошкоджений ворожими снарядами, продовжується навчальний процес. Майбутні вчителі, класоводи, вихователі, логопеди, психологи стали на варту освітянського фронту. Частина студентів бакалаврату та магістратури поповнили штат тих шкіл, де утворився дефіцит кадрів. А панянки молодших курсів підтримували учителів під час щотижневих пропедевтичних практик. Досвідчені та юні вихователі усвідомлюють цілі виховних завдань патріотичного виховання. Переважна більшість із них готові утверджувати в свідомості й почуттях учня патріотичні цінності, переконання й повагу до культурно-історичного минулого України, виховувати повагу до Конституції, законів України, державної символіки; укріплювати розуміння взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю, сприяти набуттю здобувачами освіти патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми й способи участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримувати законів і захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів, формувати мовленнєву культуру, толерантне

ставлення до інших народів, культур і традицій, утверджувати гуманістичну моральність як основу громадянського суспільства, культивувати кращі риси української ментальності, як-то працелюбність, свободолюбство, справедливість, доброту, чесність, бережне ставлення до природи, підвищувати престиж військової служби, культивувати ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя, виховувати нетерпимість до українофобства, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму тощо. Цьому сприяють курси вибіркових дисциплін та системна позааудиторна виховна робота. Звісно, що для того, щоб упровадити всі ці плани в життя, потрібно грандіозні зусилля усього нашого суспільства. Під час війни всі ми побачили, як вирости за 30 років незалежності, як ми вирізняємось у Європейській спільноті. Звичайно, є і прикрі випадки зрадництва, про які теж не можна забувати. Але, як говорить народна мудрість,

У зв'язку із вище сказаним провідне місце у формуванні громадянської та національної ідентичності має займати використання активних та інтерактивних методів, які передбачають розвиток самостійності, критичного мислення, творчості, ініціативи. При цьому вчитель молодших класів повинен використовувати можливості як навчального процесу так і позаурочної роботи. І така робота може здійснюватися вчителем у тісній співпраці з педагогом-організатором, вихователем ГПД, практичним психологом, соціальним педагогом, логопедом, бібліотекарем, батьками.

У навчальній та виховній діяльності формування провідних компонентів громадянської ідентичності – національної самосвідомості, правосвідомості, політичної і громадянської культури – найбільш ефективно здійснюється через зміст, методи, форми, технології громадянського та національного виховання. Пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал. Полтава, Мюнхен . 1994. 181 с.
2. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості. Педагогічний часопис Волині. №4 (7). 2017. С. 12-17.
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BdJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>.
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
5. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://mon.gov.ua/usinovivni/novini/2015/06/16/naczionalno-patriotichne-vihovannya/>
6. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ, 2002. 272 с.

7. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>

8. Резнік О.С. Громадянська ідентичність. Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 6. URL: <https://esu.com.ua/article> - 31975 .

9. Стегній О.І. Національна ідентичність // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Т. 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>

10. 49. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

11. Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнародний періодичний збірник наукових праць. За заг. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко, проф. Л. А. Штефан. Вип. 3. Харків : Вид. ВННОТ, 2021. 452 с.

Шеденко Ніна Володимирівна,
учитель української мови та літератури
Берестівського ліцею,
учитель-методист

ЛІТЕРАТУРНИЙ СТЕНДАП ТА УЧНІВСЬКИЙ МУЛЬТФІЛЬМ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ «УРОКІВ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У наш час, коли широко обговорюються моральні принципи, ідея самовдосконалення та самопізнання, пошук істини, ми говоримо про роль Григорія Сковороди у розвитку цих напрямків. Людини, яка своїми філософськими проповідями навчала жити, пізнавати себе, вдосконалювати вміння та навички, володіти собою. По суті, це був перший психолог, коуч, філософ та гуру українців тих часів.

У своїх творах автор шукає правду життя, духовні ідеали людини, людську ідентичність. Він пояснює істину та виявляє її нерозривний зв'язок із життям. Пам'ятаємо, що філософ не лише навчає мудрості, а живе в ній, показує приклад своїми творами та вчинками.

Свої книги митець називає «дітьми», забороняє їх видавати та береже. Проте мудрість Григорія Сковороди поширюється в рукописах і набуває все більшої популярності після смерті. Видані й перевидані книги автора актуальні в усі часи.

Перед нами, педагогами, постає питання: як же донести сучасним дітям

твори філософа, щоб зацікавити їх, щоб вони замислилися над сенсом життя та своєю поведінкою. Особливо це потрібно підліткам, які тільки навчаються пізнавати себе.

Для нового покоління дітей не цікаво просто читати твори, особливо, якщо вони повчальні. Школярів потрібно повчати приховано, щоб вони самі замислилися над якимось питанням, не вказувати їм рішення, а натякнути, підштовхнути до нього. Наприклад, якщо учень прочитає будь-яку байку Григорія Савича, він задумається над її мораллю (яку сам автор називає силою). То як же зацікавити учнів до читання творів Г. Сковороди? Як довести, що твори автора сучасні і цікаві в усі часи?

Наш ліцей (у минулому Берестівська школа) уже багато років працює над проектом «Завжди сучасні». Під керівництвом учителя Шеденко Ніни Володимирівни учні різних класів на уроках української літератури та в позаурочний час створюють відеокліпи, буктрейлери, мультфільми на слова митців, твори яких вивчають. Цього року продовжили цей проект саме творчістю Г. Сковороди.

Сучасним дітям краще дивитися, ніж читати. Якщо в пошуковику набрати «Відео на слова Григорія Сковороди», відкриється 2 чи 3 твори. Із них лише 1 мультфільм. Пам'ятаємо, що діти люблять дивитися саме мультфільми.

Проаналізувавши цю інформацію, дійшли висновку, що потрібно самостійно створювати такі мультфільми на слова творів Григорія Сковороди.

Для цього ми обрали байку «Зозуля та Дрізд». Раніше вже неодноразово виготовляли пластилінові мультфільми, цього ж разу створили мальований.

Для цього проаналізували текст, виділили героїв. Щоб фігурки рухалися, вирішили робити їх окремими деталями. Далі намалювали тло, вирізали фігури та розпочали знімальний процес. Усього було зроблено 981 кадр.

Згодом перенесли всі світлини на комп'ютер і за допомогою програми Movavi Video Editor Plus із фотографій створили відеоряд.

Далі – аудіозапис тексту байки, пошук додаткових звуків у інтернеті (не забувши про авторське право). Додавання необхідних титрів та створення проекту мультфільму.

Після погодження всіх деталей – конвертування готового відео.

Наступний етап – поширення мультфільму в інтернеті, презентація перед учнями ліцею.

Наш мультфільм можна переглянути за покликанням:

https://www.youtube.com/watch?v=r8dcx_8t8Fs

або так:

Також відео можна знайти, коли в пошуку ютубу набрати «Мультфільм на слова Г. Сковороди «Зозуля та Дрізд».

На уроках літератури підлітки знайомляться з байками, поезіями та афоризмами Григорія Сковороди, вивчають його біографію (пам'ятаємо, що митець навчав філософії життя власним прикладом).

У рамках проекту «Завжди сучасні» та до 300-ліття митця ми вирішили провести конкурс стендаперів «Цікаво про Сковороду».

Старшокласники шукали цікаві факти про автора, дивилися фільми, читали підручник. На основі цього створювали стендапи.

Далі наводимо уривки учнівських розповідей:

Григорій Сковорода народився на Полтавщині у родині спадкових козаків, але вирішив бути філософом та почав складати афоризми, в яких закладається великий сенс. От наприклад: «Бери вершину – і матимеш середину!»

Григорій мав виняткові здібності до навчання і вступив до Києво-Могилянської академії, проте чомусь не отримав вищої освіти. Думаю, якби я кинув навчання в універі, мої батьки мене б покарали. Про те, як учинили батьки Григорія, історія мовчить.

Працюючи педагогом у Харківському колеґіумі, відчув себе головним та замість балів писав справжні вироки: «Вельми туп!», «Справжнє безглуздя!», «Досить гострий!». Що ж, мабуть, якби я там навчався, то отримував би другий вирок.

Писав твори переважно староукраїнською та латинською. Та й правильно: менше розумітимуть – краще спатимуть!

Якось Катерина (та, що друга) забажала його побачити особисто. Коли він прибув, то ніби відчув себе безсмертним, адже не вклонився їй. На зауваження відповів: «Не я бажав тебе бачити, ти сама захотіла. (Зверніть увагу: ти, а не Ви!) Як же ти мене роздивишся, якщо я вдвоє зігнуся?».

Що там було далі, знову ніякий гугл про це не пише...

Григорій Сковорода був ще тим авторитетом «на районі». Авжеж, народився у сім'ї козаків, чому б і не бути впевненим у собі! Не кріпак же!

Довго Григорій приховував свій вік, немов дівчина: не скажу, та й не скажу, візьми та й сам здогадайся. А що я, якась ворожка, щоб здогадуватися. Та все ж таки, люди аж через 200 років зуміли вирахувати його вік, коли прочитали його ж опис, як він святкував свій день народження. Це ніби зараз у соціальних мережах приховують дату народження, а потім викладають фото зі святкування.

Ще Савич був найрозумнішим, усі йому заздрили. Уявляєте, у 16 років зумів вступити до престижного навчального закладу – самої Києво-Могилянки!

Та я в шоці від цього хлопця: він не отримав вищої освіти! Як кажуть, на погану дорогу став. Сам не довчився, а зразу почав учити інших. Ох і розумний

же хлопчина був, цей Сковорода!

На уроці вчителька нам розповідала, що за часів Григорія Сковороди не було такого поділу як зараз між словами «любов» та «кохання». Тоді можна було сказати: «Кохаю Батьківщину» чи «Люблю дівчину». (Зараз то ми розуміємо, що Україну люблять, а людину – кохають!)

Спочатку я навіть не задумався, навіщо потрібні були нам ці відомості на уроці літератури, а не мови. Проте, коли прочитав листи Григорія до його друга Михайла Ковалинського, усе стало на своє місце. Справа в тому, що майже в кожному листі пан Сковорода звертається так: «коханий», «моя душе», «найжаданіший друже», «мій Михайле», «моя єдина радосте»... і тому подібні вислови.

До того ж, ці листи він пише мало не щодня, навіть коли вони в цей день зустрічаються, увечері Григорій всерівно пише записку й передає її посильним. Таке собі смс, яке треба доставляти, ідучи пів міста пішки, чи скачучи на коні. Погодьтеся: якась дивна дружба!

Та ще ми знаємо, що наречений Григорій утік із-під вінця. Ні на що не натякаю, але ж якісь причини цьому були! І, мабуть, не лише жага свободи!

Усі знають, що Григорій Савич передбачив власну смерть?

Гостював у друзів, розважався, а потім – бац! Піду-но я викопав собі могилу!

Думаю, друзі були «в шоці», коли застали його за цим заняттям.

Оце в людини інтуїція!

Я прочитала в інтернеті, що філософ колись гуляв Києвом і почув трупний запах. Він відразу здогадався, що на місто насувається чума. Ну от що б подумала звичайна людина? Що собачка там десь здох, чи щур... А ніт! Він же філософ, тому мислив глобально: чума!

Як не дивно, саме це врятувало його життя, адже він утік із міста, а згодом там дійсно почала лютувати чума.

Такий собі Нострадамус!

Що цікавого ви можете згадати про Григорія Сковороду?

Назвати його поетом або ж мандрівним філософом може кожен, хто хоча б раз чув про нього. Звісно, комусь він відомий як «якийсь дядько» з купюри номіналом п'ятсот гривень, але це тільки додає йому популярності. Погодьтеся: не можна вважати людину, яка «коштує» більше, ніж Тарас Шевченко та Леся Українка разом узяті, звичайним поетом.

Взагалі Григорій Савич був дуже цікавою персоною. Кажуть, він був вегетаріанцем, бо вірив у правдивість сновидінь. Як поєднати ці відомості? А так: одного разу йому наснився дивний страшний сон, у якому люди їли один одного. Прокинувшись, він назавжди відмовився від споживання м'яса. Я так досі й не зрозумів, як людина, чиє прізвище використовують для приготування

м'яса, сама його не їсть! А от що пан Григорій полюбляв, то це – сир пармезан. Ще й не звичайний, а привезений спеціально для нього з Європи. Гурман! До речі, в його торбинці завжди були елітні трубки з тютюном та пляшечка скоберського вина. Мабуть, добре бути мандрівним філософом: їси дорогий сир, запиваєш не менш дорогим вином... Наслідок – афоризми та філософські роздуми!

Отже, проєкт «Завжди сучасні» допомагає учням поринути у творчість митця, а значить – засвоїти його «уроки». Твори, перероблені на мультфільми, доступні для розуміння школярам, легко запам'ятовуються.

Стендапи, які особливо популярні серед молоді, доводять, що діячі літератури – звичайні люди. У них було цікаве життя, тому, щоб дізнатися про них більше, мало лише сухих хрестоматійних фактів. Потрібні захопливі розповіді про цікаві події, тоді відомості про письменника запам'ятаються надовго.

Список використаних джерел:

1. Шеденко Н. Мультфільм та анімований буктрейлер як засоби залучення учнів до читання // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи». Збірник наукових статей – Суми, 2021. – с. 381 – 383.

2. Шеденко Н. Учнівські культурологічні Інтернет-ресурси як ІТ-потенціал вивчення української літератури // Матеріали VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / Упорядник Г. Назаренко – Черкаси, 2016. – с. 194 – 199.

Ямпольська Лариса Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди,
м. Харків

ІСТОРІЯ ЧЕРЕЗ ОПЦІЇ ВІЙНИ ТА МИРУ: З ДОСВІДУ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Локальні війни та військові конфлікти, до яких належить і сучасний широкомасштабний російсько-український конфлікт, мають свої особливості у характері збройної боротьби, формах і способах впливу на населення. Під загальною назвою «війни четвертого покоління» виникла ціла низка прикладних теорій, зокрема мережево-центричної, гібридної, асиметричної війни, «війни-

заколоту», «безмежного терору». Однак всі вони є репрезентаціями загального конструкту війни як антагоністичного руйнівного зіткнення сторін. Євген Месснер, автор теорії «некласичних» війн, зазначав: «...кожній фазі розвитку людської моралі відповідає особливий стиль війни», «...у минулих війнах важливим вважалося завоювання територій. У подальшому будуть вважати завоювання душ у ворожій державі, де психіка воюючих народів стане четвертим виміром...» [6, с. 101-102].

Важливу роль у дослідженні проблем війни та миру, формуванні комеморативних практик, ідей толерантності, добросусідства, цінування різноманіття та мультикультурності народів світу відіграють різні форми позааудиторної роботи із здобувачами вищої освіти на факультеті історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди: наукові гуртки, конференції, круглі столи, дискусії, презентації, зустрічі з ветеранами локальних війн і миротворцями, військово-історична реконструкція, музейна педагогіка.

Основними напрямками роботи студентського наукового семінару «Сходознавчі студії» (керівник – доц. Лариса Ямпольська), який працює на історичному факультеті з 2015 р., є: локальні війни XX – початку XXI ст., етноконфесійні конфлікти, диктаторські режими, миротворчість, цивілізаційно-культурний вимір орієнтальних досліджень [4]. Теми, які виносилися на обговорення семінару: «Роль армій у країнах Сходу», «Японія в Другій світовій війні: контрверсійні питання», «Гарячі точки» «холодної війни» на Сході: історична ретроспектива та сучасні рефлексії», «Арабські революції 2010-2011 рр.: лівійський і сирійський сценарії», «Злочини проти людства не мають терміну давності: диктаторські режими на Африканському континенті», «Курдське питання» і курдизм на Близькому Сході: реалії та перспективи», «Етнічні, конфесійні, гендерні маркери Афганістану в часи протистояння й пошуку компромісу в суспільстві».

Результатом роботи студентського наукового семінару «Сходознавчі студії», клубу військової історії «Шерман», наукових гуртків – історіографічного, краєзнавчого, етнічної історії – є підготовка та участь студентів і аспірантів у Міжнародних науково-практичних конференціях «Сходознавство: актуальність і перспективи» [3], «Краєзнавство і вчитель», Всеукраїнських студентсько-учнівських наукових конференціях «Козацькі читання», «Актуальні питання історичного розвитку України і світу очима української молоді», всеукраїнських наукових конкурсах і турнірах, які порушують питання війни та миру.

18 лютого 2022 р. на базі історичного факультету відбулась студентсько-учнівська конференція «Миротворчі місії України», присвячена 30-річчю участі України в миротворчих операціях під егідою ООН і НАТО. Конференція проходила за підтримки Управління освіти адміністрації Московського району Харківської міської ради та ГО «Об'єднання миротворців ООН, учасників міжнародних операцій та інвалідів війни» за напрямками: «Правове регулювання миротворчих операцій під егідою ООН і НАТО»; «Миротворчі операції

України», «Український миротворчий рух в особах» [5].

15 липня 2022 р. у ХНПУ імені Г.С. Сковороди в онлайн режимі з нагоди Дня українських миротворців та 30-ї річниці участі України в миротворчих місіях ООН був проведений круглий стіл «Мир, безпека, освіта» з міжнародною участю за сприяння Департаменту освіти, Департаменту міжнародного співробітництва, Департаменту у справах сім'ї, молоді та спорту Харківської міської ради, Міжнародної асоціації миротворців ООН «Солдати миру» AISP/SPIA, ГО «Об'єднання миротворців ООН, учасників міжнародних операцій та інвалідів війни». Під час зустрічі були представлені такі тематичні блоки: «Цінність миру і безпеки», «Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди в умовах сучасних викликів», «Діяльність українських миротворців і використання потенціалу громадських ветеранських миротворчих організацій в умовах збройної агресії» [2].

Факультет історії і права співпрацює з Харківською регіональною організацією «Ветерани та інваліди локальних війн», Харківською обласною спілкою ветеранів Афганістану Української спілки ветеранів Афганістану. За участі ветеранів Афганської війни, викладачів і аспірантів нашого університету, у 2019-2020 рр. були проведені загальноуніверситетські круглі столи: «Афганська війна (1979-1989): історичні уроки та сучасність», «Афганська війна (1979-1989) – жива пам'ять» до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав [1]. Дискутувалися питання про причини війни, участь підрозділів спеціального призначення та прикордонних загонів у військових операціях, використання різних тактик опозиційними силами; явище «афганського синдрому» і «втраченого покоління»; героїзм і доля пересічної людини на війні; роль зовнішнього фактору в громадянських війнах і необхідність застосування дипломатичних засобів для вирішення конфліктів.

Дієвою формою позааудиторної роботи із здобувачами вищої історичної освіти є участь у військово-історичній реконструкції Другої світової війни, посилює інтерес до «живої історії», сприяє формуванню патріотичних почуттів і громадянської позиції. Цим завданням підпорядкована діяльність Харківського військово-історичного товариства «Рубіж», членами якого є випускники нашого університету, які разом із вихованцями беруть участь у щорічних фестивалях військово-історичної реконструкції «Минуле з нами», «Сила нескорених», польових тактичних і меморіальних заходах, виставках до Міжнародного дня музеїв. Важливою формою національно-патріотичного виховання молоді є музейна педагогіка, а ланкою зв'язку поколінь – наші випускники. Призеркою проекту «Гордість освітянського Харкова» 2021 р. стала випускниця історичного факультету Ольга Корнієнко, учителька історії Харківської гімназії № 86, координаторка роботи шкільного історичного музею, який посів II місце на Всеукраїнському конкурсі. У цьому році її вихованці – переможці обласного туру Всеукраїнського конкурсу екскурсиводів музеїв закладів освіти «Край, в якому я живу» у відділенні «Музеї військово-історичного профілю» (Яна Мартинова, Леонтій Сухоставець).

Глобальні війни та сучасні конфлікти проводять чітку лінію ідеологічного та інформаційного розмежування. Учасники освітнього, наукового, виховного процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди знаходяться на передньому краї цієї боротьби, роблять все можливе для створення правдивої картини війн, аналізу та розуміння їхнього внутрішнього смислу, змінюючи концепцію історичної освіти, політику пам'яті, заново ставлячи питання про національні інтереси, загальнолюдські цінності, миротворчість, безпеку та державні кордони.

Список використаних джерел

1. Круглий стіл «Афганська війна (1979-1989 рр.): історичні уроки та сучасність. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/news/kruglyy-stil-afganska-viyna-1979-1989-rr-istorychni-uroky-ta-suchasnist>
2. Круглий стіл «Мир, безпека, освіта». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/news/kruglyy-stil-myr-bezpeka-osvita>
3. Міжнародна науково-методична конференція «Сходознавство: актуальність і перспективи». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-kafedry-vsesvitnoyi-istoriyi>
4. Студентський науковий семінар «Сходознавчі студії». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/naukova-diyalnist-kafedry-vsesvitnoyi-istoriyi>
5. Студентсько-учнівська конференція «Миротворчі місії України». URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/hronika-podiy-istorychnogo-fakultetu>
6. Хочешь мира, победы мятежной! Творческое наследие Е. Э. Месснера. М.: Военный университет, 2005. 696 с.

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В ОСВІТНІЙ
СФЕРІ: ВИКЛИКИ, ЦІННОСТІ, ДОСВІД»

Статті друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій.
Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

Здано в набір
Підписано до друку _____ 2-22 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
М.Суми, вул..Римського-Корсакова,5.
Тел.: +38(0542)33-40-67